

Универзитет у Београду
Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“

Век
Универзитетске библиотеке
у Београду
поглед у нови миленијум

Београд
2026.

| УВОДНА РЕЧ

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, прва највећа академска библиотека у Србији, једна од најугледнијих академских библиотека на Балкану, ове године прославља свој велики јубилеј – 100 година постојања. Основана 1921. године као подршка наставним и научним потребама академске заједнице, свечано је отворила своја врата 24. маја 1926. године, на Дан Св. Ђирила и Методија, велики празник словенске писмености који се слави у свим словенским земљама. Зграда Универзитетске библиотеке прво је здање у нашој земљи наменски пројектовано за једну библиотеку. Подигнуто је у тежњи да се формира академски центар достојан улоге коју библиотека има у развоју науке, образовања и културе.

Пред читаоцима је монографија која излази поводом обележавања овог значајног јубилеја. Она доноси синтетички преглед развоја делатности Библиотеке, уз осврт на њену историју и традицију, као и поглед на перспективе даљег развоја. Обележавање великих јубилеја,

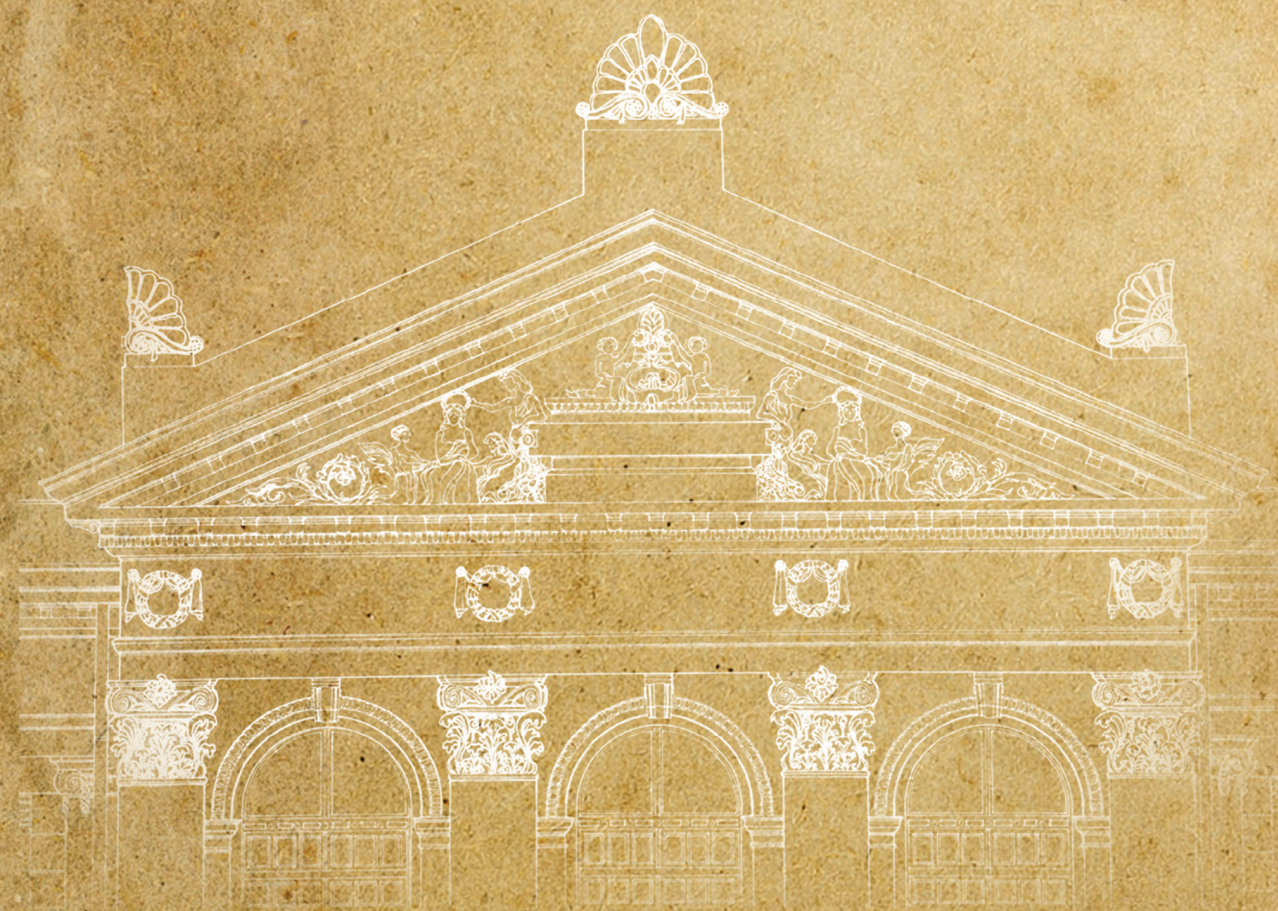
а нарочито пуног века постојања, као сведочанства трајања у којем се сабирају континуитет, искуство и смисао деловања једне институције, значајан је моменат за њено саморазумевање. У годинама јубилеја Библиотека изнова промишља свој идентитет и улогу у заједници, преиспитујући вредности које заступа и обликујући визију свог даљег развоја. Осветљени су процеси систематског обогаћивања фондова и укључивања у савремене токове дигитализације. Посебна пажња посвећена је и унапређењу библиотечко-информационих услуга као одговору на захтеве које убрзани технолошки развој неминовно намеће – од примене нових технологија у редовном раду до увођења кључних мера за очување грађе, попут конзервације најстаријих и највреднијих примерака. У монографији су представљени најрепрезентативнији научно-културни програми информативног и едукативног карактера реализовани у 21. веку, који настављају традицију неговану од самих почетака Библиотеке. Учешће у националним и међународним

пројектима има значајну улогу у развоју и модернизацији савремених академских библиотека, те је дат преглед и неких од наших многобројних пројеката.

Током пуних сто година свог трајања, дарови бројних посвећеника највишим академским вредностима utkани су у њен фонд као сведочанство поверења које нас обавезује. Са пуном свешћу о одговорности коју такво поверење носи, Библиотека упућује искрену и дубоку захвалност свима који су несебичним чином даривања градили заједно са нама њен идентитет.

У години великог јубилеја, Универзитетска библиотека показује како се у споју традиције и савремености обликује академски простор који инспирише и образује. Тиме се отварају нове могућности истраживања и учења у 21. веку.

Историјски осврт

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ у Београду је установа културе од националног значаја. Она има важан задатак и обавезу да негује културно-историјско наслеђе Србије и учини га доступним свим заинтересованим корисницима. УБСМ, како је обично пишемо скраћено, једна је од највећих научних библиотека на Балкану. То одређује размеру њене функције да служи наставним и научним потребама академске популације – студената, универзитетских наставника и научних радника уопште.

Библиотека потиче од Библиотеке Лицеја Кнежевине Србије. Лицеј је основан 1838. године у Крагујевцу, а 1841. године премештен је у Београд. У свом саставу имао је библиотеку чији су фонд чинили поклони домаћих и страних дародаваца, као и обавезни примерак Кнежевине Србије. Лицеј кнежевине Србије је Законом

од 24. септембра 1863. године претворен у Велику школу која је обједињавала централну библиотеку и више семинарских библиотека. Велика школа је 1905. године прерасла у Универзитет, и тада је централна библиотека расформирана услед недостатка простора и средстава. Постојећи фонд уступљен је семинарским библиотекама. Мало због овог дисконтинуитета, делом и због расправа о томе када је основан први универзитет у Србији, а посебно због тога што постоји жиг и датум оснивања Универзитетске библиотеке, славимо наших сто година, али мислимо и на свих ових ускоро две стотине година високошколских библиотека у Србији, и на два века Матице српске, основане такође као библиотеке, који се прослављају ове године.

Потреба да се организује општа научна библиотека при Универзитету се озбиљно разматрала. Убрзо после Првог

ЗНАНО БУДИ ДА ОВО КЊИГОХРАНИЛИШТЕ ПОСТАДЕ И ОСНОВА СЕ
КАО ПЛОД БЛАГОРОДНЕ МИСЛИ И ПЛЕМЕНИТОГ ДАРА КАРНЕГИЈЕВЕ ЗАДУЖБИНЕ
И ДА ИЗВОЉЕЊЕМ БОГА БИ ОТВОРЕНО 24 МАЈА 1926.

Обележавање почетка градње Библиотеке у присуству престолонаследника Александра Карађорђевића, патријарха Димитрија, министра просвете Светозара Прибићевића, ректора Слободана Јовановића, и других високих званица

светског рата проф. Павле Поповић покренуо је иницијативу за оснивање једне опште библиотеке за цео Универзитет. Конкретан предлог уследио је почетком 1921. године, на основу кога су Савет Филозофског факултета и Универзитетски сенат оформили Комисију за оснивање Универзитетске библиотеке коју су чинили Павле Поповић, Веселин Чајкановић и Александар Белић. На Филозофском факултету донета је одлука о оснивању Библиотеке коју је Сенат Универзитета потврдио. Дакле, Универзитетска библиотека основана је јануара 1921. године, а недуго после тога професор Урош Џонић (1897–1968) именован је за њеног првог управника.

Од јануара 1921. године па све до доношења Закона о универзитету из 1930.

године Универзитетска библиотека постојала је само на основу решења Савета Филозофског факултета и Сената Универзитета. Закон о универзитету требало је да уреди питања оснивања Универзитетске библиотеке у Београду. Тим законом 1930. тачније чланом 40, предвиђено је да поред специјалних библиотека по семинарима, заводима и факултетима постоје и опште универзитетске библиотеке. Идуће 1931. године, донета је Општа уредба о Универзитету у Београду. „Њом је (члан 238) законски пропис о универзитетским библиотекама и формално уведен у живот: признато је оснивање и постојање Универзитетске библиотеке, формулисани су њени задаци и сумарно је прописан начин руковођења библиотеком.“

Одлуку да се у Београду сагради библиотека донела је Карнегијева задужбина захваљујући иницијативи дипломате Славка Грујића (1871–1937), посланика Краљевине СХС у Вашингтону, и Михајла Идворског Пупина (1854–1935), славног проналазача, угледног професора физике на Универзитету Колумбија. Град Београд уступио је Универзитету земљиште некадашњег Тркалишта за изградњу универзитетског комплекса, па је договорено да се ту изгради и библиотека. Пројекат библиотеке израдили су чланови Одбора, професори Драгутин Ђорђевић и Никола Несторовић. Средства за изградњу и опремање библиотеке, у износу од 100.000 долара, обезбедила је Карнегијева задужбина. Камен темељац положен је 23. јуна 1921. године, у присуству престолонаследника регента Александра Карађорђевића, који је у темељ спустио пергамент са уписаним датумом и имена званица, док је за то време интонирана химна. Свечаности су присуствовали патријарх Димитрије, министар просвете Светозар Прибићевић, ректор Универзитета Слободан Јовановић, представници Карнегијеве задужбине и многе друге угледне званице. Грађевински радови завршени су за две године, али је уследио застој услед недостатка финансијских средстава за опремање библиотеке.

Свечано отварање уприличено је на Дан Св. Ђирила и Методија, 24. маја 1926. године. Управник Урош Џонић остао је на тој функцији до пензионисања 1941. године и почетка Другог светског рата. Приликом обележавања стогодишњице рођења Светозара Марковића 1946. године, библиотеци је додељен назив Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“.

Ова монументална и репрезентативна зграда убраја се међу најлепше зграде у Београду. То је прво наменски подигнуто здање за потребе библиотечног рада. Масивних зидова, са четири грчка стуба на улазу и прелепом студентском читаоницом у стилу енглеске ренесансе и професорском читаоницом у стилу италијанске ренесансе, ова грађевина никог не оставља равнодушним. Универзитетска библиотека развијала се као научна институција усмерена на прикупљање

Урош Џонић,
први управник
Универзитетске
библиотеке у
Београду

литературе за научноистраживачки рад професора и научних радника, као и уџбеничке литературе за студенте Београдског универзитета. Њен фонд се најпре попуњавао из издашно додељених средстава, семинарских библиотека, а делом и на основу репарације из Немачке. Важну улогу имали су и поклони из земље и иностранства. Библиотечки фонд растао је равномерно и био изванредно попуњен до почетка деведесетих година прошлог века. Тада је Библиотека остала без неопходних средстава, што је трајало све до увођења обавезног академског примерка Законом о библиотечно-информационој делатности.

Управница
Милица
Продановић

За време Другог светског рата Библиотека није радила са корисницима. Зграду су заузели немачки војници, али су фонд и зграда сачувани. После ослобођења, на место управника ступила је Милица Продановић, дотадашња библиотекарка.

Са новом управом започео је и нови период у раду Библиотеке. Формиран је јавни стручни каталог, а у сарадњи са Народном библиотеком Србије приступило се изради Правила за каталогизацију Друштва библиотекара Србије. Доношење ових правила означило је почетак уједначавања обраде књижне грађе у библиотекама у Србији. У том смислу успостављена је сарадња са универзитетским и националним библиотекама у земљи и иностранству. Сарадња је почела и на пољу размене и међубиблиотечке позајмице публикација, што је водило формирању службе за информације и интензивирању сарадње са факултетским и семинарским библиотекама Београдског универзитета.

Приликом изградње предвиђен је магацин за 300.000 свезака, али је тај број брзо премашен, те је већ 1975. фонд достигао око милион свезака. Преоптерећеност магацинског простора узроковала је оштећења конструкције и појаву пукотина на згради. Управа је предложила санацију објекта, адаптацију

постојећег простора и доградњу новог магацина. Пошто је Библиотека споменик културе и нису биле дозвољене ни унутрашње ни спољне измене, предложена је изградња подземног магацина на два нивоа, пројектованог да одговори на предвиђени прилив грађе у наредних педесет година. Завод за заштиту споменика културе града Београда предао је пројектну документацију 1980. године. Радови су почели 1984. и трајали су дуже него што је планирано јер је утврђено да темељи зграде захтевају додатно ојачавање и ослањање објекта на армиранобетонске шипове. Године 1996. управа Библиотеке донела је одлуку да се библиотечка грађа пребаци у нове магацине, иако још нису били технички примљени.

Одлуком Универзитета 1987. Библиотека је дефинисана као центар информационог система Универзитета у Београду. У складу са својим могућностима радила је на модернизацији пословања. Већ 1988. започета је аутоматизација послова и укључивање у информациони систем научно-технолошких информација Југославије. Уведен је интернет сервис, а корисницима је омогућена и претрага електронског каталога. Први веб-сајт Библиотеке израђен је 1996. године.

Систем узајамне каталогизације, успостављен на територији некадашње

Југославије 1988. године, функционисао је све до њеног распада 1992. године. На тендеру тадашњег Савезног министарства за науку, за ауторе пројекта и програмског решења изабрани су стручњаци Рачунарског центра Универзитета у Марибору (данас Institut informacijskih znanosti – IZUM). Будући да је пројекат финансирала тадашња СФРЈ, програм је прихватила Заједница југословенских библиотека и у њеном саставу учествовало је 55 библиотека из свих република. После распада Југославије свака библиотека наставила је аутоматизовану обраду грађе, користећи исти софтвер, али у оквиру сопствене локалне базе.

Улазак у 21. век Библиотека је почела реализацијом свог првог међународног Темпус пројекта под називом „Изградња кооперативне мреже високошколских

библиотека у Србији: развој библиотечно-информационог система на универзитетима у Београду, Нишу и Крагујевцу“, који је осмислила и водила у периоду 2002–2004. Пројекат је омогућио успостављање Виртуелне библиотеке Србије и иницијално укључивање, поред Народне библиотеке

Србије и Библиотеке Матице српске, још дванаест библиотека са универзитета у Србији у систем узајамне каталогизације. Циљеви пројекта били су успостављање система узајамне каталогизације и узајамног каталога Републике Србије COBISS.SR, као и повезивање универзитетских и факултетских библиотека у јединствен

систем, чиме је омогућено да се за сваку новонабављену публикацију у било којој библиотеци у систему, библиографски запис за електронски каталог изradi само једном.

Универзитетска библиотека централна је библиотека

Универзитета и матична библиотека за све високошколске библиотеке у Србији, и специјалне библиотеке у оквиру научних институција. То је велика, разграната мрежа са преко две стотине библиотека са којима сарађујемо, чији рад и развој помажемо и о којима бринемо обављајући матичне послове.

Управници
Библиотеке
Милица Продановић,
Мирослав Пантић,
Станија Глигоријевић
и Иво Фрол

Иван Гађански,
управник
Универзитетске
библиотеке

Дигитална трансформација библиотечког пословања

Последњих двадесет пет година означавају период најдубље трансформације у историји Библиотеке, у којем се она, ослоњена на своју богату традицију, стратешки усмерава ка савременим изазовима и будућем развоју.

Из лисних каталога и штампаних књига израсле су дигиталне платформе, из локалних збирки глобално доступни ресурси, а из традиционалних библиотечких услуга савремени системи који подржавају научноистраживачки рад, отворену науку и академски интегритет. Аутоматизована каталогизација, узајамни каталог, нормативна контрола, Српски УДК онлајн, репозиторијум докторских дисертација, дигитална библиотека и алати за рашчитавање рукописа сведоци су развоја установе која не само да прати технолошке промене и иновације засноване на њима, већ их и сама подстиче и ствара.

Аутоматизација и узајамна каталогизација

Кључни корак ка дигиталној трансформацији остварен је 2003. године успостављањем система узајамне каталогизације и узајамног каталога Републике Србије COBISS.SR. Овај систем омогућио је да се библиографски запис за публикацију израђује само једном и затим преузима у свим библиотекама чланицама, чиме су умногоме унапређени ефикасност и квалитет обраде библиотечке грађе. Већ од краја 2004. године библиотекама су постали доступни и записи из базе COBISS.Net, заједничке базе библиотека региона, као и записи из каталога Конгресне библиотеке и WorldCat-a. Применом ових технолошких решења омогућена је бржа, стандардизованија и квалитетнија обрада библиотечког фонда, чиме је он постао видљивији и доступнији корисницима, како у земљи тако и у међународном

окружењу. Додатни квалитативни помак остварен је 2019. године увођењем каталогизације са нормативном контролом у целокупном систему COBISS.SR. Од 2024. године започет је и процес преноса националних нормативних записа CONOR.SR у светску базу VIAF, чиме се обезбеђује интероперабилност и међународна видљивост укупне продукције српских аутора.

Реализована је и миграција УДК класификационог система у онлајн окружење кроз платформу „Српски УДК Онлајн“. Овај специјализовани сервис обједињује низ функционалности које омогућавају претраживање, преглед, рашчлањивање, потврђивање, допуну и слагање УДК бројева, чиме се обезбеђује ажуран и поуздан приступ Универзалној децималној класификацији и њена

ефикасна примена у стручној обради библиотечке грађе.

Крајем 2005. године успостављен је и национални информациони систем о истраживачкој делатности E-CRIS.SR, који обухвата међусобно повезане базе података о истраживачима, пројектима, организацијама, организационим јединицама, као и базу података о истраживачкој опреми. Путем кодираних података повезан је са системом COBISS.SR, што омогућава аутоматску израду персоналних библиографија и библиографија установа. Системом E-CRIS.SR руководи Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, која је задужена за његово одржавање, даљи развој и координацију на националном нивоу. Као кључна инфраструктура за праћење, вредновање и унапређење научноистраживачког рада у Републици Србији, систем је повезан и са платформом еНаука.

Дигитални репозиторијуми и отворени приступ

Берлинска декларација о отвореном приступу научном знању, усвојена 2003. године, представља важан међународни документ који се залаже за слободан и бесплатан приступ научним информацијама

и културном наслеђу путем интернета, позивајући институције да своје публикације објављују и архивирају у складу са принципима отвореног приступа (Open Access). Међу потписницима декларације налазе се водећи светски универзитети, научне установе и фондации, а Универзитет у Београду приступио је овој иницијативи 2011. године.

У складу са наведеном одлуком, 2012. године у Универзитетској библиотеци успостављен је први институционални репозиторијум Универзитета у Београду – PHAIDRA. Његовим увођењем Универзитет је добио централни дигитални репозиторијум за дугорочно похрањивање докторских дисертација, мастер радова, научних радова наставника и сарадника, као и наставних материјала.

Иако репозиторијум PHAIDRA нуди широк спектар функционалности, током година се пре свега профилисао као платформа за дугорочно чување и дисеминацију докторских дисертација у дигиталном облику. Доделом структурираних метаподатака, ови дигитални документи постају претраживи по различитим параметрима, а разменом података са међународним системима, као што је DART-Europe, стичу већу видљивост и доступност истраживачкој заједници широм света.

Увођењем репозиторијума, додатно је трансформисано пословање: докторске дисертације се обрађују у Одељењу за обраду и набавку библиотечког материјала, где каталогизатори уносе и метаподатке о дигиталној верзији дисертације у систем E-тезе, одакле се они аутоматски преносе у репозиторијум PHAIDRA.

У складу са развојем нових технологија, одлуком Универзитета у Београду, Универзитетска библиотека од 2018. године пружа и услугу софтверске провере оригиналности докторских дисертација коришћењем сервиса iThenticate за све докторске дисертације одбрањене на Београдском универзитету, док се од 2022. године, на захтев корисника, услужно врши и провера оригиналности ауторских текстова. Сервис iThenticate омогућава поређење примарног документа са релевантним садржајима у водећим међународним научним часописима и базама података, као и са милионима актуелних и архивираних веб-страница.

Од априла 2024. године, у сарадњи са Министарством науке, иновација и технолошког развоја, Библиотека је преузела и проверу метаподатака у научним зборницима и монографијама, суфинансираним јавним средствима, зарад унапређења квалитета и стандардизације националне научне продукције.

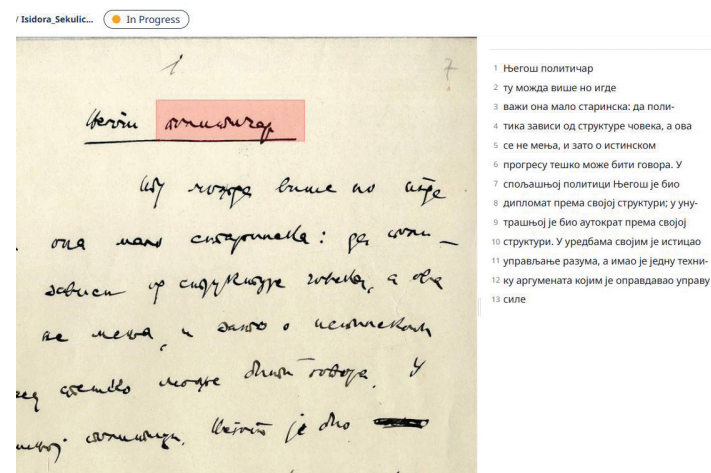
Дигитализација и развој претраживих збирки

Посебно значајан аспект дигиталне трансформације Библиотеке је систематски и континуирани развој дигитализације библиотечке грађе – од првих пилот-пројеката и појединачних дигитализованих збирки до потпуно претраживих колекција и тематских дигиталних портала. Библиотека је била прва у региону која је корисницима омогућила приступ у потпуности претраживом корпусу дигитализованих историјских новинских текстова. Усвајањем савремених технологија и јачањем интерних стручних и техничких капацитета, 2015. године формирана је прва претражива дигитална новинска колекција, која је у почетку обухватала око 400.000 страница новина објављених пре 1945. године.

Паралелно са тим, дигитализован је и лисни каталог и отворен дигитални приступ ретроспективним каталошким подацима. Накнадном интеграцијом свих дигитализованих збирки успостављена је Претражива дигитална библиотека, која садржи више од 70.000 дигитализованих објеката са приближно 1.700.000 страница. Значај Претраживе дигиталне библиотеке оснажен је кроз

модел институционалне сарадње – Универзитетска библиотека врши услужно скенирање и техничку обраду грађе, док партнерске установе из Србије и региона – националне, јавне, матичне и општинске библиотеке, архиви и музеји – обезбеђују материјале из својих фондова. Овакав вид партнерства омогућио је равноправно укључивање различитих, а посебно значајних збирки у дигитални простор, повећао њихову видљивост и обезбедио доступност материјала који су раније били ограничени на уски круг корисника или потпуно недоступни јавности.

Са развојем дигиталних колекција, развијени су и алати за аутоматско рашчитавање рукописне грађе писане српском ћирилицом на софтверској платформи Транскрибус. Ове активности усклађене су са стратешким опредељењем Библиотеке за унапређење дигиталне хуманистике

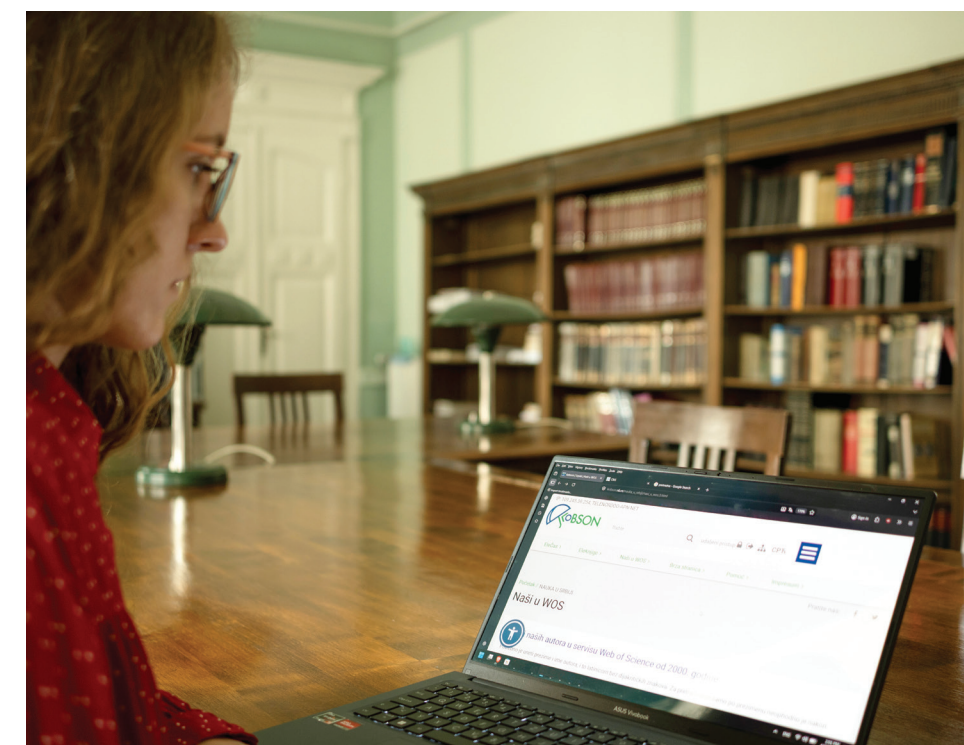
и примену напредних технологија у научноистраживачком раду.

Процес дигитализације обухватио је и трансформацију библиотечких услуга. Међубиблиотечка позајмица постала је доступна путем електронске поште и онлајн захтева, док је позајмица монографских публикација унапређена аутоматизованим системом и апликацијом „Моја библиотека“. Дигитална трансформација обухватила је и развој виртуелних изложби као савременог облика представљања библиотечких збирки и културног наслеђа широј јавности.

Унапређена је и услужна израда библиографија цитираних радова за истраживаче. Ова услуга, која је од 1970-их година прошла кроз низ промена – од прекуцавања података из штампаних цитатних база, преко рада са базама дистрибуираним на оптичким медијима, до савремених онлајн алата – представља један од кључних елемената у поступцима стицања научних звања и конкурисања за научне пројекте које финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација. Данас се цитираност истраживача, на захтев корисника, утврђује онлајн, на основу цитатне базе Web of Science, која обухвата више од 10.000 најутицајнијих светских научних часописа.

Приступ електронским научним изворима

Један од кључних стубова дигиталне инфраструктуре научноистраживачког система у Србији представља Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН), који обезбеђује централизован, одржив и равноправан приступ електронским научним изворима – научним часописима, електронским књигама и референтним базама података. КоБСОН је основан 2001. године на иницијативу водећих научних библиотека у Србији, у чему је

и Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“, имала посебну улогу.

КоБСОН омогућава приступ ка 35.000 иностраних научних часописа у пуном тексту, као и више од 100.000 електронских књига и других релевантних научних ресурса, прилагођених потребама академске и истраживачке заједнице у Србији. Приступ овим садржајима обезбеђен је путем Академске мреже Републике Србије (АМРЕС), што гарантује поуздан приступ са институционалних рачунара, као и даљински приступ овлашћеним корисницима.

Право коришћења електронских извора претплаћених посредством КоБСОН-а имају запослени у академским, научноистраживачким и здравственим институцијама чији је оснивач Влада Републике Србије и које се налазе у надлежности ресорног министарства. Исто ово право припада и студентима, који приступ остварују у библиотекама својих факултета, односно у универзитетским библиотекама матичних универзитета, чиме је омогућен равноправан приступ научним информацијама у процесу образовања и истраживања.

Универзитетска библиотека учествује и у едукацији корисника за њихово ефикасно коришћење, кроз радионице, обуке и индивидуалне консултације.

Истовремено, успостављено је електронско издавање научног часописа *ИнфоШека* и стручног гласила *Високошколске библиотеке*, чиме је оснажена стручна и научна комуникација у области библиотекарства и информационих наука, као и подршка принципима отвореног приступа.

Век постојања и континуираног деловања Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ сведочи о њеном утицају на развој науке, образовања и очување националног научног и културног наслеђа. Као ненаметљив, али незаменљив чинилац научног система, Библиотека пружа подршку истраживачима, чува академску етику и посредује између прошлости и будућности. Последњих двадесет пет година показало је да свеобухватна дигитална трансформација није само технолошка надоградња већ институционална промена. Комбинацијом иновација, високог стручног знања и промишљеног стратешког планирања, Библиотека се развила у савремени информациони и сервисни центар значајно унапредивши доступност, видљивост и квалитет библиотечких и научних ресурса.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
» СВЕТОЗАР МАРКОВИЋ «

ПУТ КЊИГЕ: ОСНОВНА ДЕЛАТНОСТ

Основна делатност Универзитетске библиотеке одеђује срж њеног идентитета. Ширење делатности и учешће у националним и међународним пројектима незаобилазан је део активности сваке савремене академске библиотеке, што свакако доприноси развоју и видљивости. Ипак, основна делатност Библиотеке чини да је она више од информационог, административног сервиса или неког другог типа културне установе. Универзитетска библиотека је база научног знања у самом средишту Универзитета и то чини суштинско језгро

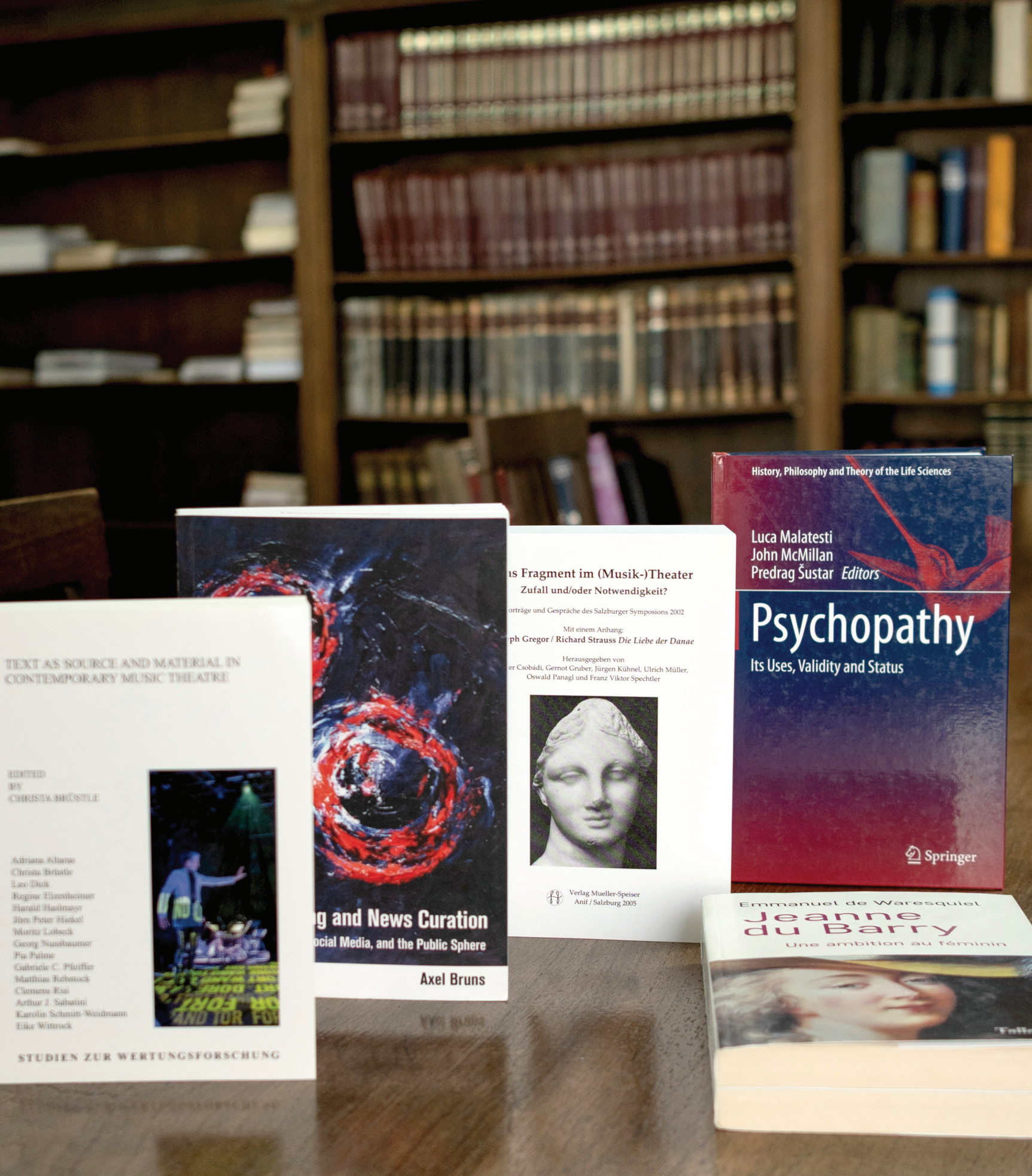
које је читав век градило њену улогу у академском и културном животу. У том смислу, Библиотека је споменик идеалима образовања неопходног за обликовање критичке свести целе заједнице. Ускладивши нове иницијативе са својом традиционалном улогом, рад многих одељења у 21. веку прилагођен је захтевима савремене библиотечке праксе – увођењем нових технологија и приступа у организацији рада те побољшањем одређених аспеката рада постојећих служби, при чему су формиране и нове службе које одговарају потребама савремених корисника.

Набавка и обогаћивање библиотечког фонда

Одељење набавке одређује садржај и профил фонда сваке библиотеке, а самим тим и њен тип, углед и статус међу сродним институцијама. Управо богатство фонда Универзитетске библиотеке и чињеница да садржи грађу која се нигде другде не може наћи, обезбеђује овој установи нарочит реноме за који су заслужни сви који су се током целог века њеног постојања предано бавили набавком библиотечког материјала. Као централна научна библиотека у мрежи факултетских, катедарских и институтских библиотека, са главним задатком да за студенте, професоре, научнике и остале припаднике универзитетске заједнице обезбеди одговарајуће изворе научних информација у свим форматама из свих научних области које се изучавају на универзитетима и факултетима у Србији – може се закључити да је Одељење набавке успешно у мери којом тај задатак испуњава, истовремено градећи основу на коју се надовезују скоро све друге библиотечке делатности. Библиотека се може развијати у складу са потребама друштва и појединаца само уколико се модернизује и прати трендове у светском библиотекарству, ипак не

превиђајући традиционалне послове у процесу формирања колекције која се може дефинисати на различите начине: као основно средство за рад установе и предуслов њеног функционисања, као јединствена збирка разнородног библиотечког материјала, као физичко (а све више и виртуелно) власништво Библиотеке, али и као допринос културној и научној баштини друштва.

Амбиција да се формира свеобухватна колекција у складу са потребама академске заједнице никада није недостајала, али координација набавне политике Универзитета у Београду одувек је била ограничена хроничним недостатком наменских средстава и скромним могућностима да их из сопствених прихода обезбеди. Али зато није недостајало ни ентузијазма нити прилика да он дође до изражаја. Може се рећи да је ентузијазам и био покретач формирања првобитне колекције, јер се најстарији део фондова Универзитетске библиотеке састоји од поклона који су Универзитету пристигли као помоћ обнови наставног и научног рада после Првог светског рата, знатно пре него што је донета одлука о њеном оснивању. Приликом свечаног отварања у мају 1926. године читаоцима је већ било доступно преко педесет хиљада публикација, иако се набавком нико није

систематски бавио. Прву планску набавку од око 100.000 свезака реализовао је први управник Урош Џонић, на рачун ратних репарација. До почетка Другог светског рада фонд је нарастао на преко 300.000 свезака, 18 посебних библиотека и око 5.000 рукописа, и то тако да је мање од десетог дела набављено куповином: статус библиотеке био је такав да су се поклони континуирано низали.

Одељење набавке формирано је 1950. године и тада су постављена основна начела набавне политике у складу са ограниченим смештајним простором и неуједначеним квалитетом до тада формиране колекције. Десетак година касније, услед наглог пораста броја научних публикација, недостатка простора и нестабилних извора финансирања, усвајају се унеколико ревидирани принципи који су се углавном задржали до данас: селективност, усаглашеност са студијским програмима, равномерност у покривању научних и стручних области и координација са сродним библиотекама. Посебно важна област колекционирања је све што је објављено на Универзитету и у вези са Универзитетом.

Од седамдесетих година прошлог века Библиотека стиче репутацију значајног дистрибутера такозване сиве литературе (публикација које нису у редовној комер-

цијалној дистрибуцији попут зборника са конференција, дисертација, истраживачких извештаја и сл.), па захваљујући тој чињеници ствара мрежу великог броја страних партнерских институција укључених у програм међубиблиотечке размене која се у наредном периоду убрзано увећавала. Захваљујући стабилном буџету и различитим могућностима додатног финансирања куповина постаје основни начин набавке; у овом периоду стране књиге чине три четвртине нових наслова, а домаће се набављају брже него у мрежи јавних библиотека. Последњу деценију двадесетог века обележио је, међутим, скоро потпуни изостанак финансирања основне делатности који се подударио са убрзаним процесом увођења нових технологија у свакодневни рад, па и у пословање Одељења набавке. У току 1992. године сва библиотекарска места покривена су терминалима који су поред иницијалне обраде публикација омогућавали и комуникацију електронском поштом што је унапредило сарадњу са издавачима и партнерским институцијама и убрзало процес селекције, поручивања и рекламације.

Двадесет први век дочекан је са осморо запослених који су и даље радили на застарелим терминалима, без расположивог буџета, и са уделом стране књиге

који је пао на једну четвртину. Убрзо је праћење извора информација постало у потпуности доступно захваљујући обновљеној, солидној опреми и бржем интернету, тако да се комуникација са партнерима, консултантима и корисницима могла одвијати у реалном времену. Дигитализација је донела прве промене у међубиблиотечкој размени јер је страним партнерима исплативије и једноставније да публикације купују онлајн. Ипак, континуирана размена одржала се са иностраним библиотекама попут Аустријске националне библиотеке у Бечу, Библиотеке Sudost-Institut-a у Регензбургу и библиотекама у региону. Са значајним руским библиотекама: Руском државном библиотеком и ИНИОН РАН-ом у Москви, као и Библиотеком Руске академије наука и Руском националном библиотеком из Санкт Петербурга, размена је текла без прекида. Са Конгресном библиотеком из Вашингтона, партнером са којим је размена најобимнија и најквалитетнија, сарадња се од 2005. године веома унапредила и програм размене се модернизовао, тако да је у последње две деценије из Конгресне библиотеке стигло преко шест хиљада најактуелнијих публикација из свих научних области, кредибилних аутора, рецензена и издавача. Захваљујући напорима да се и са наше стране овој

важној партнерској институцији упути што већи број квалитетних наслова, пре три године повећана је и наша квота, па тренутни број расположивих наслова на које можемо рачунати у наредне две фискалне године износи 1.600 наслова.

Кад је реч о домаћој продукцији, законска и подзаконска акта обезбеђивала су у том периоду само сигуран прилив докторских дисертација одбрањених на Београдском универзитету за које је Универзитетска библиотека депозитна. Потпуно замирање делатности у првој деценији новог века избегнуто је захваљујући солидарности Народне библиотеке Србије и Библиотеке Матице српске које су вишак публикација добијаних по старом Закону о обавезном примерку све до 2011. године безусловно уступале Универзитетској библиотеци. На тај начин је, и без куповине, попуњаван како основни фонд, тако и резервни фонд за размену. Крајем те деценије Одељење набавке остаје без два радна места, а са новим процедуралним и техничким обавезама у погледу пријема публикација да би се омогућило растерећење других одељења и њихово укључивање у различите пројекте. Паралелно са уласком у нови дигитални свет, одиграва се и велико чишћење различитих институционалних и приватних библиотека, па се, због

појачаног притиска да их Универзитетска библиотека преузме, доноси Правилник о пријему поклона као референтни документ који је умногоме одредио начин на који се ефикасно управља жељеним и нежељеним даровима свих врста. На основу одлуке Одељења набавке, вишкови из поклона се већ двадесет година ефикасно дистрибуирају другим заинтересованим институцијама, првенствено високошколским катедарским библиотекама, али и јавним, народним и специјалним. У последњих петнаест година, слањем више од 450 спискава понуђено је скоро 90.000 наслова који су наставили свој живот на полицама библиотека широм Србије. Да би се размере овог „невидљивог“ посла разумеле, упоредимо га са 95.000 наслова којима је у истом периоду увећан фонд наше библиотеке. Нажалост, од тог броја само 314 наслова набављено је куповином.

Од 2001. преко Одељења примљено је и шест нових посебних библиотека са приближно десет хиљада наслова: Вида Вукасовића, Бранислава Крстића, Мирјане

Поповић, Слободана Жуњића, Богдана Богдановића, Душана Батаковића и Александра Стефановића. Неке од њих стигле су у Библиотеку захваљујући поверењу њихових власника и наследника према запосленима са којима их је везивала вишедеценијска сарадња. Број приватних библиотека чији су делови припојени нашој колекцији је неколико пута већи. Последњих десетак година, дародавци неких од најзначајнијих поклона који су инкорпорирани у фонд били су, да поменемо бар нека имена, и Владимир Гречић, Милена Дреновац, Андреј Савин, Мирољуб Радојковић, Вера Вратуша, Драган Стојановић, као и наследници Фране Цетинића, Петра и Љиљане Грујић, Миодрага Перишића, Мирославе Мирковић и Ранка Бугарског.

Да би се донекле ублажила неповољна финансијска ситуација проистекла из изостанка наменског финансирања куповине публикација, Одељење набавке је још крајем прошлог века покренуло иницијативу да се издавачи законски обавезу да уступају обавезни академски примерак и да се Универзитетска библиотека укључи у програм откупа књига који реализује Министарство културе. Иако су у наредним годинама ове иницијативе више пута обнављане редовним обраћањима надлежним инстанцама – тек

је средином друге деценије двадесет првог века Библиотека постала корисник средстава из буџета намењених откупу публикација домаћих издавача (као библиотека шесте, највише категорије, од 2014) и адреса на коју стиже обавезни академски примерак (Измене и допуне Закона о обавезном примерку, из 2016). Резултат ових мера је пораст квалитета и квантитета нових домаћих публикација, јер су преко откупа фондови библиотеке увећани за преко девет хиљада, а захваљујући обавезном академском примерку за више од осамнаест хиљада наслова. Од почетка учешћа у откупу, наша библиотека је у овај процес укључила универзитетске библиотеке у Нишу и Крагујевцу које су и саме у незавидном финансијском положају, солидарно им уступајући део сопствене квоте, а Одељење набавке је преузело све послове наручивања, пријема и слања на њихове адресе.

Рад у овом одељењу подразумева стално праћење издавачке продукције и разноврдне активности, међу којима је

стална комуникација са домаћим и страним партнерским институцијама, издавачима, овлашћеним добављачима и дистрибутерима, а такође и са члановима академске заједнице: студентима, професорима, истраживачима који исказују потребе за одређеном литературом или нуде на поклон грађу из својих научних области.

Набавни процес је у тесној зависности од материјалних ресурса (у нашем случају, трајно недовољних), а његови домети најчешће се исказују бројчано, као у случају профитних организација, иако не постоји систематско наменско финансирање од стране оснивача. Међутим, једина мера успешности набавне делатности јесте доследно уважавање установљених принципа и критеријума као претпоставки вредне и профилисане колекције која се оставља у наслеђе будућим генерацијама

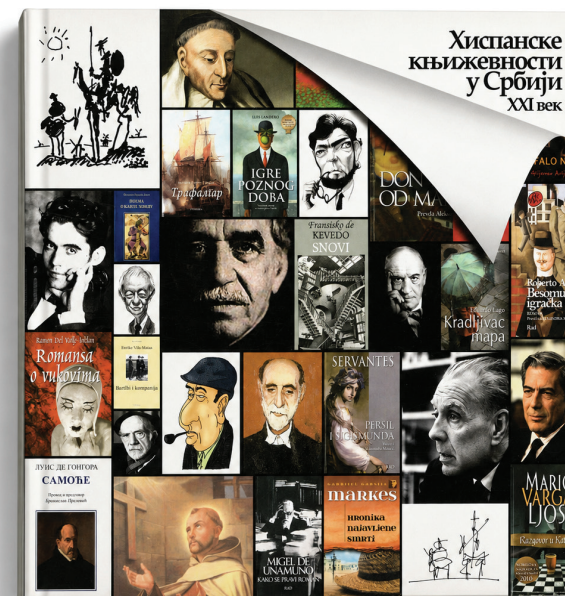
и гаранција да ће она – без обзира да ли је традиционална, дигитална или хибридна – остати довољно жива и усклађена са корисничким потребама.

Поред описаног редовног посла, Одељење набавке настоји да додатним

активностима унапреди свој рад, а резултате тог рада приближи пре свега корисницима, али и колегама. Учествовањем на многобројним домаћим и међународним научним и стручним скуповима запослени су континуирано упознавали стручну јавност са различитим аспектима набавне делатности у академским библиотекама, као што су: стандардизација, принципи селекције, етичка начела, утицај спољних фактора, цензура, набавка у технолошкој транзицији, партнерство са Универзитетом, сарадња са другим научним библиотекама, набавка у условима перманентне кризе и сл. Едукација под називом „Принципи набавке и набавне политике у универзитетским библиотекама“ у оквиру програма Школа Б плус за усавршавање библиотекара Србије, одвијала се од 5. маја до 1. јула 2001. у Универзитетској библиотеци. Поред тога, запослени су држали предавања по позиву, на пример о набавци електронских извора информација или маркетиншким иницијативама на Стручном семинару Пиротског округа у оквиру „Пиротског културног лета 2009“.

У циљу обавештавања корисника о новонабављеним, пре свега страним публикацијама из програма размене, Одељење набавке је редовно постављало изложбе нових књига из свих научних области. У сарадњи са страним културним центрима

добијен је значајан број публикација које су изложене у витринама. Тако је реализован програм „Сусрети са другим културама“ (2010–2012), везан за 23. април – Дан књиге и писма, који је обухватао три изложбе (са електронским каталозима) посвећене јапанској, кинеској и мексичкој култури, као и програм „Уметност превођења“ (2012–2013) са изложбама и каталозима дела хиспанске и пољске књижевности преведених на српски у 21. веку. Приређиване су и изложбе великих поклона добијених из различитих институција као што је изложба књига из поклона Гете института 2014. године или донација Дома руске дијаспоре „Александар Солжењицин“ 2024. Периодично су организоване и промоције књига-поклона са намером да се представе најновија издања наших универзитетских професора и истраживача и дугогодишњих дародаваца.

Када се размишља о будућности, први и незаобилазан задатак је да се на сваки начин истраје у захтеву да наменско финансирање основне делатности Библиотеке постане редовна ставка у буџету министарства просвете и науке, како би куповина и размена постале нормалне и уобичајене процедуре у набавци публикација за потребе академске заједнице у Србији. На стручном плану, предстоји појачана набавка и похрањивање изворно дигиталних материјала за све студијске програме и потоње пребацивање података на различите медије, при чему је дигитализација тек први корак у низу. Вероватно ће се у догледно време задржати набавка грађе у конвенционалном формату, али ће се Библиотека све више окретати колекционирању дигитално рођених извора информација. Без обзира на формат публикација, задаци и циљеви Одељења набавке су исти, у складу са потребама универзитетске заједнице и културне јавности, а потреба да се фонд константно обогаћује сама је срж наше основне делатности.

Одељење за обраду библиотечког материјала

Оснивањем Универзитетске библиотеке 1926. године формирана су два одељења која су се бавила обрадом публикација: Одељење за обраду књига и Одељење за обраду новина. Одељење за обраду књига прерасло је у Одељење за обраду библиотечког материјала (у даљем тексту Одељење обраде). Током протеклих година, организациона структура Библиотеке се мењала, оснивала су се нова одељења и сектори, али Одељење обраде је остало и развијало се прихватајући све стручне и технолошке иновације које су пратиле рад на пословима каталогизације, предметне обраде и стручне класификације публикација.

Према важећем Правилнику о организацији и систематизацији послова у Универзитетској библиотеци, Одељење за обраду библиотечког материјала обавља каталогизацију и класификацију домаћих и страних публикација, води електронски каталог Библиотеке, одговарајуће нормативне датотеке и библиографске базе података радова научних радника Универзитета у Београду, израђује тематске и ретроспективне библиографије, пружа методску подршку библиотекарицама, ученицима и студентима и унапређује рад библиотека у мрежи универзитетских и високошколских установа. У оквиру Одељења функционише и Центар за развој каталошке обраде који спаја стандардизацију обраде грађе, аутоматизацију каталогизације у мрежи високошколских библиотека и сарадњу са Одељењем за

матичну делатност и Центром за одржавање и развој библиотечког система и дигитализацију.

Током једног века постојања улога и задаци Одељења за обраду битно су се променили захваљујући примени нових стандарда за обраду публикација, технолошких достигнућа, али и захтевима корисника у 21. веку, па опсег послова који се обављају у Одељењу обраде далеко премашују оквир онога што прописују Статут и Систематизација послова Универзитетске библиотеке. Запослени у Одељењу образовани су на различитим факултетима и својом експертизом покривају различите научне области (од библиотекарства и информатике, српске књижевности, технолошких наука, ветеринарске медицине, машинства, етнологије и антропологије, политикологије до економије), а данас су сви са стручним звањем библиотекар саветник.

Одељење које је каталогизовало и класификовало монографске публикације на српском језику и страним језицима и докторске дисертације израсло је у одељење које врши и обраду некњижне грађе, чланака и радова из зборника и часописа, израду нормативних записа за ауторе, вођење библиографија истраживача и установа, информационог система о истраживачкој делатности у Србији, као и доделу метаподатака дигиталним документима.

Хронологија промена у раду Одељења у последњих 25 година

Прелазак на узајамну каталогизацију

Успостављање узајамне каталогизације и узајамног каталога Републике Србије COBISS.SR довео је потпуне трансформације у погледу каталогизације и класификације у Одељењу обраде. Осим базе COBISS.SR, од краја 2004. године свим учесницима у систему били су доступни и записи из базе COBISS.Net (заједничка база библиотека у систему COBISS са подручја Словеније, Србије, Босне и Херцеговине, Македоније, Црне Горе, Бугарске и Албаније), а убрзо потом и записи из каталога Конгресне библиотеке и World Cat. Ове технолошке иновације довеле су до тога да се фонд Универзитетске библиотеке брже и једноставније обрађује у систему COBISS и тиме постаје видљив корисницима наше библиотеке и целокупног система.

Ретроспективна каталогизација фонда УБСМ

Фонд Универзитетске библиотеке чине претежно стручне и научне публикације на страним језицима, као и депозитне магистарске и докторске дисертације Универзитета у Београду. Због тога је од 2002. године ретроспективна

каталогизација вођена паралелно на више целина фонда.

Најпре је обрађено преко 12.000 докторских дисертација (2002–2005), на основу библиографским података из топографског каталога. Каталогизација фреквентног фонда започела је 2003. године, након увођења аутоматизоване позајмице у систему COBISS.SR, и траје до данас. До маја 2007. преузето је 17.000 записа и креирано 6.500 нових, што је значајно повећало видљивост и коришћење фонда.

Године 2006. започет је рад на сигнатурама К и К1 (књижевност на српском језику, близу 10.000 јединица) као првој већој целини нефреквентног фонда. Од 2008. године у електронски каталог су сукцесивно уношене и посебне библиотеке и легати. Од укупно 37 збирки, у систему COBISS.SR каталогизовано је 26 са више од 37.000 записа, док је у Одељењу обраде комплетно обрађено 19 библиотека, а рад на преосталима је у току. Прва у целисти унета збирка био је легат Војислава Јовановића Марамбоа, завршен 2013. године.

Обрада и развој фонда Аустријске библиотеке

Аустријска библиотека, као посебан простор у оквиру УБСМ, отворена је 2003. године са почетним фондом од

¹ Више у томе у поглављу О међународној сарадњи.

3.300 публикација које су каталогизовали и класификовали библиотекари Одељења обраде. Данас збирка броји преко 6.000 књига, часописа и мултимедија које се налазе у слободном приступу. Највећи део фонда чине књиге из области аустријске књижевности, филологије, уметности, културе, архитектуре, историје, филозофије, психологије и социологије, као и вредна референсна збирка.¹

E-CRIS.SR

Крајем 2005. године, у сарадњи са Институтом информацијских знаности из Марибора (IZUM), покренута је веб-апликација E-CRIS.SR базирана на систему CRIS (енгл. Current Research Information Systems), ради успостављања информационог система о истраживачкој делатности у Србији. У систем је иницијално конвертовано 16 датотека са подацима о наставницима и сарадницима факултета Универзитета у Београду које је припремила Универзитетска библиотека. Систем E-CRIS.SR обједињује четири повезане базе података о истраживачкој делатности у Србији: базу података о истраживачима, пројектима, организацијама и одељењима.

Почетком фебруара 2023. године инсталирана је нова побољшана

верзија програмске опреме E-CRIS, V2.0. Омогућено је да се истраживачи сами региструју у E-CRIS систему и, након верификације тих података од администратора из националног E-CRIS центра, њихови подаци постају јавно доступни.

Национални E-CRIS центар, смештен у нашој библиотеци, задужен је да организује и координира прикупљање података у систему од истраживача и истраживачких организација, и да проверава њихов квалитет. Нова функционалност је и додавање пете базе података о истраживачкој опреми која је стандардизована по одговарајућој класификацији, али се за сада не попуњава. Важан корак у допуни базе о истраживачима учињен је у марту 2023. године, када су достављени подаци о свим активним истраживачима, према евиденцији Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, који нису имали E-CRIS шифру. На основу тих података, у јулу 2023. године додељене су шифре за скоро 13.000 нових истраживача.

Крајем 2025. године у базама E-CRIS система заступљени су следећи подаци: 26.744 истраживача, 3.483 пројекта (2.697 међународних), 322 организације, 1.220 одељења.

Обједињена обрада монографских публикација, некњижне грађе и аналитике

Поступак каталогизације и класификације у Одељењу обраде доживео је значајну промену одлуком Колегијума шефова и начелника у новембру 2008. године, када је договорено да се, ради повећања ефикасности, уведе процес обједињене обраде. Том одлуком сви библиотекари добили су нове послове – укључени су и у каталогизацију и у садржинску обраду и класификацију публикација. Формирани су парови библиотекара – некадашњих класификатора и каталогизатора за међусобно обучавање. Иако се нова концепција у неким ситуацијама показала отежаном јер је изискивала честе консултације у специфичним случајевима, с временом су библиотекари овладали свим поступцима и осамосталили се у раду.

Рад у комисијама ВБС-а

Увођењем узајамне каталогизације и система COBISS.SR свим каталогизаторима који су до 2003. радили у локалним базама аутоматски су додељене лиценце, док је новозапослене било потребно обучити и обезбедити континуирано усавршавање ради унапређења квалитета записа. На нивоу Виртуелне библиотеке Србије

донет је Правилник о издавању лиценци (14. јул 2009, ступио на снагу 28. август 2009), којим су прецизно дефинисани услови, поступци и евиденција лиценци, а потписали су га УБСМ, НБС и БМС. Истовремено је формирана Комисија за доделу лиценци, састављена од искусних стручњака из водећих библиотека, која данас има 19 чланова, укључујући и библиотекарке Одељења обраде од самог почетка. Ради даљег унапређења стандарда и рада у систему COBISS.SR формирана је и Комисија за каталогизацију и класификацију ВБС-а, која је у почетку обухватала представнике за све врсте грађе, док данас, према измењеном Статуту, има 11 чланова, међу којима су из УБСМ редактори каталогизације и класификације и контакт особа за COBISS.

Прелазак у COBISS 3

Развој библиотечко-информационог система COBISS предвиђао је прелазак са платформе COBISS2 на платформу COBISS3 што је подразумевало и промену логике система, као и изглед и функционалност апликације у модулима за каталогизацију, позајмицу, фондове, серијске публикације, набавку и управљање апликацијама. Два библиотекара из Одељења обраде су, на захтев IZUM-а, учествовала у тестирању функционалности нове програмске опреме, док су сви запослени у обради у оквиру редовног стручног усавршавања похађали више курсева о каталогизацију у окружењу COBISS3. Почетком септембра 2014. извршен је прелазак на нову платформу. Средствима Темпус пројекта „Нови библиотечки сервиси на универзитетима Западног Балкана“ (2009–2011) набављен је сервер који је омогућио коришћење

програмске опреме COBISS3, не само у УБСМ, већ и у библиотекама широм Србије.

У циљу унапређења рада у систему и уједначавања садржинске обраде, три библиотекара Одељења за обраду одржала су предавања и формирала електронски приручник „Смернице и препоруке за садржинску обраду монографских публикација“ (2015) намењен едукацији високошколских и факултетских библиотекара и решавања недоумица у свакодневnoj пракси.

Каталогизација дигиталних објеката у репозиторијуму PHAIDRA

У оквиру поменутог пројекта успостављено је и шест универзитетских институционалних репозиторијума PHAIDRA у земљи и региону, као иновативних система за похрањивање дигиталних објеката и њихово управљање. Тиме је Београдски универзитет добио свој Дигитални репозиторијум, намењен похрањивању дисертација, мастер радова, радова наставника и сарадника Универзитета, као и наставне грађе. Иако пружа многе могућности, PHAIDRA је примарно место за похрањивање докторских дисертација одбрањених на универзитетима у Србији. Универзитетска библиотека као депозитна библиотека за магистарске

и докторске радове одбрањене на Универзитету у Београду, од 2012. године похрањује и дисертације у дигиталном облику, претраживе преко бројних параметара. Преносом података у друге светске системе какав је DART-Europe (Digital Access to Research Theses – Europe), ови дигитални објекти доступнији су и видљивији истраживачима из целог света.

Поступак обухвата каталогизацију и класификацију у систему COBISS, аутоматски пренос библиографских метаподатака и постављање дигиталног документа у репозиторијум PHAIDRA путем апликације Е-тезе, уз додавање класификације према схеми ОСНО, као и техничких и административних метаподатака. Репозиторијум садржи дисертације које имају потписане изјаве којима кандидат овлашћује Универзитетску библиотеку да дисертацију унесе у репозиторијум под одређеним лиценцим условима.

Увођењем репозиторијума PHAIDRA успостављена је класификациона схема ОСНО (Општа систематизација научних области). Ради ефикасне конверзије метаподатака у систем COBISS, и електронски каталог Виртуелне библиотеке Србије, схема ОСНО се у највећој мери ослања на УДК, као и на класификационе системе на природном језику RVK (Regensburger Verbundklassifikation) и ÖFOS (Österreichische Systematik der Wissenschaftszweige), тј. аустријској верзији међународне UNESCO систематике FOS (Fields of Science and Technology). Израђена је и конкорданца са УДК (главни број и број из шифрарника предвиђен за претраживање у Узајамном каталогу ВБС) и FOS (Fields of Science and Technology) за потребе статистике, за више од 1.700 поља, чиме је омогућено да записи приликом конверзије података из PHAIDRA-е у COBISS записи задрже обавезне елементе садржинске обраде (УДК и кључне речи). Класификациона схема ОСНО обавезна је у Институционалном репозиторијуму јер јединствена категоризација осигурава поуздано претраживање дигиталних објеката.

Класификација радова и израда УДК бројева на захтев

У Одељењу обраде врши се и додела УДК бројева за научне и стручне радове

објављене у зборницима са домаћих и међународних скупова и конференција, као и за чланке у научним часописима, на захтев института, удружења, академских и стручних институција. Класификација се најчешће заснива на комплетном тексту рада, а по потреби на сажетку и кључним речима. УДК бројеви додељују се и дисертацијама депонованим у репозиторијум PHAIDRA на основу наслова, извода и кључних речи.

Истраживачима који у својој научноистраживачкој организацији немају активну библиотеку или самосталним истраживачима, на захтев се обезбеђује потпуна каталогизација и садржинска обрада достављених радова.

Мапирање метаподатака посебних колекција

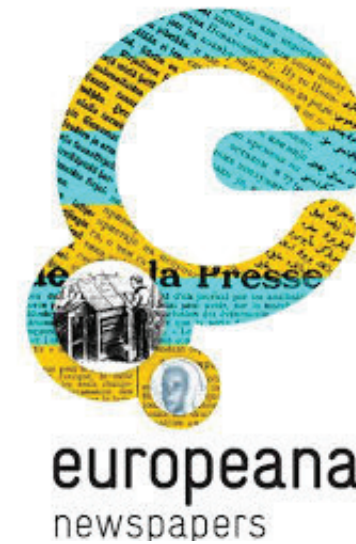
Последњих петнаестак година вршена је каталогизација и класификација различитих фондова и врста грађе. За потребе пројекта „Библиотеке Европеане“ обрађене су посебна библиотека Хајнриха Кристенсена, која садржи књиге о Александру Великом, и збирка оријенталних рукописа, а дигитализована грађа похрањена је у репозиторијум PHAIDRA.

У првој фази јединице су каталогизоване у систему COBISS, а креирани записи су експортирани у COMARC/

XML и Dublin Core. Обрада оријенталних рукописа била је сложенија због језичких и материјалних специфичности, али је успешно реализована у сарадњи са колегама из Одељења реткости и уз ослањање на постојећи лисни каталог, транслитерисане податке и анотације на српском и енглеском језику које су већ постојале.

У другој фази извршено је мапирање експортираних записа са форматом ESE (Europeana Semantic Elements) који је у том тренутку Европеана прописала за опис дигиталних објеката. Како је у основи формата био Dublin Core, већина обавезних метаподатака (нпр. наслов, аутор, издавач, година издавања) је

већ била припремљена приликом експорта, али је записе свакако било потребно допунити додатним метаподацима који су били обавезни (врста садржаја, права приступа и адреса дигиталних објеката у пуном тексту) што је захтевало ручну корекцију. Након успешно обављене ручне корекције Европеана је прихватила послате сетове метаподатака. Тиме су библиотекари Одељења обраде показали да су едуковани и способни да се носе за захтевима времена и новим носиоцима информација.

Рад на изради дигиталног репозиторијума Therefore

Између 2014. и 2016. године остварена је сарадња са фирмом DAS (Digital Archiving Solutions) ради тестирања могућности за успостављање новог дигиталног репозиторијума заснованог на софтвер-

ској платформи Therefore са идејом да се формира резервно место за чување записа из локалног каталога (COBISS_UBSM). На иницијалном репозиторијуму радили су: технички тим фирме DAS и библиотекари из Одељења обраде у сарадњи са колегама из Одељења за дигитализацију и Одељења за развој. Рад на репозиторијуму подразумевао је: припрему

шеме за унос метаподатака засновану на структури записа у каталогу COBISS, импортовање COBISS записа у Therefore, дефинисање маске за претраживање и начин исписа резултата претраге. Записи су из COBISS-а експортирани у COMARC/XML ручно мапирани са припремљеном шемом за унос метаподатака у Therefore. После мапирања, уз сарадњу техничког тима DAS-а и библиотекара, тестиран је импорт записа у Therefore, а затим и систем за претрагу и начин исписа резултата.

Нормативна база CONOR.SR и каталогизација са нормативном контролом

Каталогизација је унапређена увођењем нормативне базе која се ослања на нормативну контролу као процес у коме се утврђује јединствени облик нормативне приступне тачке (одреднице). У Србији се развија од 2006. године у оквиру система COBISS.SR, а иницијална база нормативних имена успостављена је 2013. године.

Редакција записа за јединствену нормативну датотеку личних имена CONOR.SR започета је 2015. године, у чему су учествовали библиотекари из одељења обраде НБС, УБСМ и БМС. Наша библиотека је била задужена за нормативне записе домаћих истраживача из базе E-CRIS.SR и страних аутора.

Обука за каталогизацију са нормативном контролом започета је 2018. године. Библиотекари Одељења обраде су,

у оквиру CONOR семинара, обучили око 250 библиотекара високошколских библиотека. Од априла 2019. године библиотеке у систему COBISS.SR прешле су на нов начин обраде. Континуирана подршка пружена је свим колегама из УБСМ који раде у сегменту каталогизација (одељења набавке, обраде, фондова, реткости), као и колегама из мреже високошколских библиотека. До сада је у УБСМ креирано близу 18.000 нормативних записа и уређено преко 25.000 постојећих.

Од краја 2024. године десет библиотекара Одељења, заједно са колегама из НБС и БМС, учествује у припреми и редакцији нормативних записа домаћих аутора који ће се из базе CONOR.SR преносити у светску базу нормативних записа VIAF.

Српски УДК онлајн

Увођење нормативне контроле довело је до значајних иновација у процесу обраде библиотечке грађе. Између 2019.

и 2021. године реализован је пројекат превођења најновије верзије Матичног референсног фајла УДК и његове миграције у онлајн окружење, које је покренула Народна библиотека Србије. Рад је обављен волонтерски уз учешће библиотекара и спољних сарадника. Резултат је платформа „Српски УДК Онлајн“, доступна целом библиотечком систему Србије.

еНаука

Развојем система научних информација у нашој земљи успостављен је и портал еНаука као Регистар истраживача и Регистар научноистраживачких организација у Републици Србији. Министарство за науку, технолошки развој и иновације, од 2022. до 2024. развило је портал еНаука. Као подршка научноистраживачким организацијама и њиховом раду, УБСМ је у узајамној бази COBISS.SR креирала библиографске записе за различите типове публикација који су постали саставни део портала еНаука. У бази личних имена CONOR.SR креирани су и уређени записи за истраживаче, а и кориговани су и допуњени записи за истраживаче и у бази E-CRIS. Сви радови које су НИО доставиле, као и њима припадајући дигитални документи, унети су у репозиторијум PHAIDRA са одговарајућим метаподацима и трајним

линковима ради повезивања дигиталних објеката у различитим системима.

Рад на записима за еНауку укључивао је и нове типове објеката као што су пројекти, завршни извештаји, патенти и видео-конференције. Стални тим за консултације са Министарством науке осигурава да садржај и квалитет система еНаука расту и одржавају се на високом нивоу.

Провера метаподатака за научне публикације

У оквиру сарадње са Министарством науке, од априла 2024, Библиотеци је поверен посао провере метаподатака у

научним зборницима и монографијама које јавним позивом суфинансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација.

На основу обавезног сета метаподатака врши се провера њихове исправности и комплетности у научним издањима (ORCID бројеви аутора, афилијације, попис чланова уређивачког и програмског одбора, чланови рецензентских тимова, типологија радова коју дају рецензенти, DOI бројеви), након чега се издавачу доставља потврда о испуњености формалних критеријума. До краја 2025. проверено је више од 200 публикација и подаци за више од 21.000 аутора.

Остале активности

Библиотекари у Одељењу обраде имају значајну улогу у едукацији колега библиотекара, студената на свим нивоима студија и истраживача на универзитетима у Србији, као и менторском раду са колегама библиотекарима и студентима докторских студија у оквиру програма Еразмус+. Запослени у Одељењу активно доприносе и сталном стручном усавршавању библиотекара у Србији кроз акредитоване семинаре, као и на курсевима COBISS при Центру за узајамну каталогизацију Народне библиотеке Србије.

Захваљујући унапређењу пракси каталогизације и класификације, библиотекари Одељења обраде остварују значајно присуство на домаћим, регионалним и међународним конференцијама, на којима су у 21. веку представили и објавили преко 350 радова. Активно учествују и у рецензентским пословима за зборнике са конференција и научне и стручне часописе, укључујући и оне индексирани у бази Web of Science. Раде и на уређивачким пословима зборника са стручних скупова Библиотекарског друштва Србије и Библионета, као и часописа *Инфошека*.

Од почетка 21. века библиотекари Одељења укључени су у рад водећих домаћих и међународних стручних тела (БДС, ЗБУС, ЛИБЕР), као и у бројне домаће и међународне пројекте (Темпус, Еурогеапа, пројекти Европске комисије, Еразмус+), укључујући и пројекте које је суфинансирало Министарство културе Републике Србије. Такође су аутори изложби, виртуелних презентација, округлих столова и пратећих културних програма, чија је реализација заснована на специфичним стручним знањима и тимском раду.

Трансформација послова у Одељењу за обраду библиотечког материјала у 21. веку показује да су традиционалне активности

каталогизације и класификације, које су деценијама представљале темељ библиотечке праксе, постепено прерасле у сложеније задатке повезане са обрадом дигиталних ресурса и доделом метаподатака, што захтева познавање нових стандарда, технологија и међународних пракси.

Паралелно са тим, улога библиотекара проширена је на едукацију студената и колега, учешће у развоју и примени

алата језичких технологија, као и сарадњу на научноистраживачким и развојним пројектима. Одељење данас преузима и значајну културну и промотивну функцију кроз организацију изложби и јавних програма, док се запослени континуирано професионално усавршавају објављивањем стручних и научних радова и учешћем на конференцијама.

**Одељење фондова –
монографских
и серијских публикација и
посебне библиотеке
за народну књижевност**

Одељење за чување и коришћење библиотечког материјала² обухвата основни фонд и посебне фондове Библиотеке³ и непосредно се стара о смештају, стању, тријажи, условима чувања и позајмице и анализи коришћења монографских и серијских публикација, некњижне грађе, референсне збирке, докторских дисертација и електронских извора. Библиотека грађа смештена је у магацинском и трезорском простору и читаоницама. Доступна је за коришћење у библиотеци и ван ње, у зависности од врсте, стања, категорије уписа члана и процене самог библиотекара. Читаонички простори омогућавају приступ грађи коју није дозвољено износити.⁴

Посебност раду Одељења даје непосредан контакт са корисницима – студентима, постдипломцима, запосленима у високошколским установама, истраживачима и осталим академским грађанима.

Тај контакт остварује се кроз послове уписа, позајмице, рада у читаоницама, као и истраживања и пружања информација о фонду. У најлепшем маниру се остварује комуникација са корисницима, посебно водећи рачуна о томе да су многи од њих дугогодишњи чланови. Универзитетска библиотека препознаје се као место на коме се, на стручан и предусретљив начин, стара о корисничким потребама и очекивањима. За запослене то је извесна привилегија, али и одговорност јер су они први контакт корисника са библиотеком и посредници који стручни рад осталих одељења око набавке, инвентарисања и обраде публикација и информација чине доступним кориснику.

У Одељењу се води рачуна о оптималном магацинском смештају грађе. Набављају се аутоматизоване полице за смештај књига и периодике, спроводе редовне и ванредне контроле фонда и евиденција задужења, врши премештање грађе у адекватније делове магацина. Извештај из 2010. године, на пример, доноси податак да је те године укупно проверено 42.200 свезака монографских и серијских публикација смештених на

² Одељење за чување и коришћење библиотечког материјала, Одељење монографских и серијских публикација и посебне библиотеке за народну књижевност.

³ Ради ефикаснијег рада са корисницима Одлуком стручног већа библиотеке Одељењу за чување и коришћење библиотечког материјала припојени су Одељење серијских публикација и Одељење реткости, као и књиговезница.

⁴ Стара и ретка књига, ратна издања, некњижна грађа и друге публикације према Правилнику о раду са корисницима.

1.600 метара полица у депоима Библиотеке. Води се брига о фонду и редовно организовање позајмице из Одељења за народну књижевност који се налази се у Дому Војислава М. Јовановића. Сваке године се ради ревизија референсне збирке из студентске и професорске читаонице, поставља се заштита од неовлашћеног изношења публикација лепљењем магнетних трака на читаонички фонд, које у нежељеном случају активирају аларм. Рад књиговезнице омогућава обнову и повез оштећене грађе.

Читаонички простори су изузетно посећени и увек се тражи место више. Како би се ефикасније изашло у сусрет потребама студената, отворене су две нове читаонице, Мала сала, са 75 места у сутерену (2005. донацијом корисника Душана Корлата, судије у пензији) и Мала простонародна читаоница (2015. у склопу реконструкције некадашњег магацинског простора) на другом спрату. Реновиран је шалтерски пункт за упис и позајмицу, и уведен упис корисника на годину дана, уместо у оквиру календарске године.

Стручне библиотечке послове у Одељењу обављају књижничари, виши књижничари, библиотекари и дипломирани библиотекари. Напредовање запослених у струци одвијало се кроз два сегмента, стицањем универзитетског образовања и стручним усавршавањем у области библиотекарства. Континуирано су се укључивали у све облике стручног усавршавања кроз курсеве и семинаре у матичној и другим библиотекама, као и кроз практичну обуку и програме намењене библиотечко-информационој струци, посебно курсеве за рад у програмској опреми COBISS. Сходно залагањима и постигнутим резултатима, стицали су и виша стручна звања.

Одељење успешно повезује традиционалне библиотекарске послове са

новим тенденцијама које доноси дигитално доба. Универзитетска библиотека била је прва у систему COBISS.SR која је увела аутоматизовану позајмицу 2003. године. У складу са променама, радно место руковоаца уписа и фондова с

временом је проширено и обухвата праћење потраживања, електронско евидентирање података о члановима и статусу грађе, руковање фондовима и новцем и пружање информационих услуга корисницима. Програмски пакет COBISS2/Позајмица омогућио је продужавање рока задужења, наручивање и резервацију публикација, а развојем апликације и увођењем пакета COBISS3/Позајмица 2011. ове услуге су унапређене. Ефикасно се развија персонализација услуга, па је сервис Моја библиотека (путем рачунара или телефона) везан за конкретан кориснички налог, чиме су се бројне услуге преселиле у онлајн окружење. Овај сервис унео је фундаменталне промене у пословање где је већ у прва два месеца коришћења забележен троструки пораст

броја наручених публикација, а наредног месеца чак десетоструки. Тенденција раста у погледу онлајн наручивања и резервације публикација настављена је и у годинама које су уследиле, а увођењем апликације COBISS Lib целокупно пословање прешло је у клауд окружење. Значајне промене у раду огледају се и у вези између пакета позајмице и COBISS/OPAC, сада COBISS+ у смислу претраге фонда јер се евиденцијом позајмљених публикација, њиховим задуживањем и раздуживањем пружа тачна слика доступне грађе.

Од 2001. године, након завршене обуке за рад у COBISS-у, један део књижничара укључен је у проверу враћених публикација и одвајање оних које нису прошле електронску обраду. За њих је рађена ретроспективна каталогизација преузимањем записа из узајамне базе у локалну базу података. На тај начин велики број публикација из фреквентног фонда постао је доступан корисницима путем електронског каталога.

У наредним годинама настављена је стручна обука у програмима COBISS2 и COBISS3, у области циркулације грађе и каталогизације публикација, кроз основне и напредне курсеве. Запослени

су стекли лиценце за каталогизацију. Након стицања потребног искуства и додатних стручних знања, а у сарадњи са Одељењем за обраду, приступило се ретроспективној обради фонда.

Од 2012. године посебна пажња посвећена је академском напредовању запослених: 13 књижничара је стекло седми степен стручне спреме, а петоро је завршило мастер студије. Запослени у читаоницама, сада у звању библиотекара и дипломираних библиотекара, приступају обради монографских и серијских публикација, разрешавању дупликата и обради публикација из посебних библиотека и легата,⁵ као испомоћ Одељењу обраде или у целости преузимајући тај одговоран посао. Одељење је дало велики допринос каталогизацији – креирано је више од 8.000, а преузето близу 29.000 библиографских записа, уз више од 2.800 креираних и 700 редигованих нормативних записа. Такође, запослени у Одељењу се укључују у каталогску обраду докторских дисертација и уношење података у репозиторијум PHAIDRA. Од 2019. године ангажују се у изради нормативних записа за CONOR базу. Након инсталације програмске опреме COBISS Cat и COBISS

⁵ Библиотеке Јанка Радовановића, Божидара Карађорђевића, Исидоре Секулић, Димитрија Митриновића, Стојана Новаковића, Гедеона Дунђерског, Луке Ђеловића Требињца, Јоце Вујића, Момчила Милошевића, Хајнриха Кристенсена, Радослава Перовића, Димитрија Руварца, Марка Стојановића, Загорке Голубовић, део фонда Александра Белића и др.

Lib 2025. године настављена је обрада библиотечке грађе и уношење записа у локалну и узајамну базу података.

Одељење фондова и позајмице тесно сарађује са осталим организационим јединицама. У професорској читаоници омогућено је коришћење грађе пристигле преко међубиблиотечке позајмице. У сарадњи са Одељењем за научне информације развијена су упутства за нове чланове, а на пулту за упис и позајмицу корисницима се помаже приликом претраживања електронског каталога и релевантних извора информација. Запослени раде на припреми, изношењу из магацина, задуживању и раздуживању и давању на скенирање и дигитализацију грађе потребне за изложбе које се организују

у Библиотеци и ван ње. Библиотекари учествују и у самој реализацији изложби, изради каталога, припреми и организацији предавања и представљања у медијима. Ангажују се у пројектима везаним за заштиту и промоцију библиотечког фонда, нарочито посебних библиотека, гостују као предавачи у оквиру пројеката и пишу прилоге за медије и часописе. Активни су у раду Библиотекарског друштва Србије, суделују у конференцијама и објављују радове у научним и стручним часописима и зборницима. Одељење учествује у одржавању праксе студената Катедре за библиотекарство и информатику Филолошког факултета. Ради унапређења подршке учењу, 2014. године је формиран Б фонд – збирка од око 700 публикација

у слободном приступу, са обавезном и допунском литературом из библиотекарства, информатике, архивистике и документалистике. Омогућене су и консултације са библиотекарском, усмено и имејлом, ради избора релевантне литературе за припрему испита, семинарских радова и презентација. Успостављена је и пракса редовних посета Филолошком факултету и представљање Б фонда студентима прве године Катедре за библиотекарство и информатику, са кратким упутствима о начину коришћења. Две године након формирања овог сервиса спроведена је електронска анкета да би се сагледала очекивања и степен задовољства студената. Закључци показују да се формирање Б фонда показало оправданим, са драгоценим сугестијама студената за будући успешнији рад.

О раду Одељења редовно се сачињавају месечни, полугодишњи и годишњи извештаји који обухватају податке о структури и броју уписаних корисника, посећености, пруженим информацијама на пулту за издавање публикација и у читаоницама, затим о циркулацији грађе (фреквентном фонду и новонабављеним публикацијама) и раду књиговезнице. Подаци се прикупљају путем статистичких извештаја из система COBISS.

Оно што краси ово одељење су и добри међуљудски односи, о којима сведочи жеља за заједништвом и ван радног времена. Организованим дружењима, излетима, прославама у добром расположењу ствара се међусобно поверење и тимски дух неопходан за даљи успешан рад и ангажовање на стручним пословима.

Одељење периодике: очување кључних функција у новој организационој структури

У првим деценијама 21. века унапређени су одређени аспекти рада постојећих служби, а те промене условиле су реорганизацију која је утицала на статус појединих одељења. Један од најупечатљивијих примера је Одељење периодике, које је од оснивања Универзитетске библиотеке имало статус посебног одељења задуженог за набавку, обраду и коришћење серијских публикација у читаоници периодике, будући да се ова грађа не износи. Након реорганизације, одељење званично више није засебна јединица већ има статус Службе за серијске публикације унутар ширег Одељења фондова – монографских и серијских публикација, и посебне библиотеке за народну књижевност. Ипак, промена статуса није умањила значај нити утицала на обим свакодневног рада Службе, која је задржала карактер „библиотеке у малом“, са свим кључним библиотечким функцијама – од набавке и обраде серијских публикација, преко њиховог смештања до обезбеђивања услова за коришћење грађе.

Ова Служба чува и обрађује фонд који прати најновија научна и стручна

истраживања, а грађа укључује новине (дневне, недељне, двонедељне), периодичне публикације (опште и стручне часописе, билтене, зборнике), годишње публикације (извештаје, алманахе, календаре) и монографске серије (књижне збирке). Наша библиотека поносно чува једну од најбогатијих збирки старе периодике у земљи.

Фонд серијских публикација броји више од 8.500 наслова, претежно часописа и новина из области књижевности, историје, филозофије, уметности итд. Највећи број публикација потиче из 20. века, али у збирци се налазе и вредна издања из 19, чак и 18. века, као што је немачки часопис из библиотекарства *Allgemeine deutsche Bibliothek* из 1766. године. Периодика из ранијег раздобља чува се у Одељењу реткости.

Посебну вредност збирци даје и јединственост појединих публикација које се, према подацима у узајамној бази, чувају само код нас. Међу њима су наслови попут *Медузе* (1923), *Гружанина* (1889–1890), *Српског весника* (1947–1949), *Новинарског гласника* (1934), као и бројна друга ретка и тешко доступна издања. Ова грађа представља драгоцен извор за проучавање друштвених, културних и историјских токова.

Управо захваљујући богатству и значају ових наслова, 2015. године започета

Читаоница
периодике

је систематска дигитализација новинске грађе и формирана прва претражива дигитална новинска колекција.⁶ У почетној фази обухватала је око 400.000 новинских страница на српском језику, објављених пре 1945. године, дигитализованих у оквиру значајног пројекта „Европске новине“.

У Служби за серијске публикације обављају се послови који обезбеђују изградњу, одржавање и доступност фонда периодике. Будући да се бави набавком и комплетирањем домаћих и страних серијских публикација путем куповине, размене и поклона, а данас пре свега на основу академског обавезног примерка, у оквиру овог процеса редовно се остварује и комуникација са издавачима и приватним лицима ради набавке нових бројева, као и рекламације неприспеле или оштећене грађе. По пријему, публикације пролазе кроз физичку обраду која обухвата тријажу, проверу исправности, евидентирање и печатање. Следи инвентарисање новопристиглих јединица, које се некада вршило ручним уписивањем у инвентарне књиге, а данас се обавља директно у електронској бази података у систему COBISS.SR. Након тога штампају се налепнице за све серијске публикације и грађа се уноси у акцесорни, топографски и матични каталог, чиме се омогућава вено прецизно праћење и

доступност. Служба такође врши селекцију публикација које ће бити послате на повез или издвојене за расходовање, као и преузимање материјала након повезивања. Важан је и непосредан контакт са корисницима, будући да су серијске публикације доступне искључиво у читалици периодике (ради заштите фонда), док се корисницима истовремено пружају информације о расположивим насловима и код нас и у другим установама, преко штампаних и електронских каталога. Тако Служба за серијске публикације представља својеврсну кључну спону између издавача, библиотечног фонда и корисника јер обезбеђује континуитет и доступност периодике.

Услед динамичне природе фонда, који захтева стално ажурирање библиографски записа о новим годиштима, изменама у насловима и поднасловима, као и праћење промена у уредништву или месту издажења, издавача, штампарија итд. сам фонд се често описује као „жив“. Ова стална динамика подразумева континуиран рад на очувању и доступности драгоцених серијских публикација као важне целине библиотечке баштине. Дигитализација у том процесу има посебну важност јер омогућава ефикасније коришћење грађе, напредно претраживање садржаја и отвара нове могућности за научна истраживања.

⁶ Више о томе видети у поглављу Центар за дигитализацију, развој и одржавање библиотечног система.

Захваљујући систематској електронској обради, ажурирању и дигитализацији, фонд периодике повезује историјску традицију са савременим библиотечким системима, чиме постаје важан ресурс за научноистраживачки рад и праћење

културних и стручних токова. Овај континуитет показује да промена организационог оквира не мора значити губитак идентитета него може бити подстицај на његово даље развијање.

Дан отварања
Универзитетске
библиотеке
забележен у
Политици.

Заставе резервних официра

Двадесет и четири резервних официра из Војске Југославије, који су се пријавили за уписивање у нову школу за резервне официре, данас су се окупили у простору Библиотеке. Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра. Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра.

СПОРТ

Полулетни такмичење у атлетичким спортовима, које је организовала Спортска организација, данас се одржало у дворани Спортског центра. Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра.

Овећење нове Универзитетске Библиотеке

Уче је на свечаној церемонији отварања нове опште Универзитетске Библиотеке, одржане у простору Карнегијевог фонда. Библиотека је отворена за коришћење и представља важан ресурс за научноистраживачки рад и праћење културних и стручних токова.

Зграда Универзитетске Библиотеке

Овај дан обележава се два историјска догађаја, иницијални почетак Југославије и отварање нове опште Универзитетске Библиотеке. Библиотека је отворена за коришћење и представља важан ресурс за научноистраживачки рад и праћење културних и стручних токова.

Политика

Своја испитивања и потражавања научних делова, као и своје опште, во учешће у раду наредних. Иако министар просвете који води наш Универзитет као и остале, то ипак није.

Дан Св. Ђирила и Методија

Прослава државног празника. Дан Св. Ђирила и Методија је државни празник у Србији. Дан је посвећен св. Кирилу и Методију, који су проповедали хришћанство у јужној Европи.

Госпог. Павла Поповића

Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра. Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра.

Млади Г. Пангалос деградован

Атлетички такмичење у атлетичким спортовима, које је организовала Спортска организација, данас се одржало у дворани Спортског центра. Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра.

Комунистичка скупштина у Берлину

Комунистичка скупштина у Берлину је одржана у простору Библиотеке. Учесници су ишли формацијом, носећи своје војничке торбаке, пошто је овај дан обележен као дан резервних официра.

СКАРАМУШ

— Равао Сабатини... (7) — Да га је ништа могло потпуније у ствари... — Да га је ништа могло потпуније у ствари... — Да га је ништа могло потпуније у ствари...

**Одељење за
народну књижевност:
Легат Војислава Јовановића
Марамбоа**

Одељење за народну књижевност налази се у некадашњој породичној кући Војислава Јовановића Марамбоа (1884–1968), у Бирчаниновој улици број 24. Свој дом заједно са библиотеком и архивском грађом овај писац, дипломата и истакнути проучавалац је тестаментом завештао Универзитетској библиотеци у Београду. Библиотека је 1979. постала власник Дома Војислава Јовановића – Одељења за народну књижевност. Радна група, коју је именовао Стручни колегијум Библиотеке,

утврдила је да Јовановићева библиотека представља најпотпунију збирку књига за проучавање народне књижевности те да би, у складу с тим требало да постане својеврсни центар за проучавање ове теме. Одељење је отворено 25. маја 1988, а књижни фонд је понео ознаку ПБ22. Репрезентативна просторија је спомен-соба дародавца са аутентичним намештајем и личним предметима дародавца.

Поред ПБ22, фонд обухвата монографске и периодичне публикације из области народне књижевности, етнологије, етнографије, фолклористике и сродних научних дисциплина, које су у највећој мери прикупљене разменом и поклонима, ређе куповином.

Књижни фонд Легата у потпуности је инвентарисан и стручно обрађен, у складу са савременим библиотечким стандардима. Након увођења обједињене обраде грађе 2008. године, публикације су унете у локалну базу и у узајамну библиографско-каталoшку базу COBIB.

Посебна библиотека Војислава Јовановића броји више од пет хиљада сигнатура, које обухватају монографске и серијске публикације. Библиотека садржи репрезентативне публикације из области народне књижевности – како српске, тако и народне књижевности словенских народа – као и публикације које садрже преводе народне књижевности и богату тематску збирку серијских публикација.

Стручна обрада фонда подразумевала је и решавање специфичних библиотечких изазова, попут обраде адлигата, рукописних и машинописних издања, као и тематски повезаних исечака из периодике. Примењена решења у оквиру система COBISS представљају пример добре праксе у обради сложене и јединствене грађе. Уношењем овог фонда у електронске базе података омогућена је његова доступност истраживачима који се баве фолклористиком, историјом књижевности и културе.

Поред библиотечког фонда, Легат обухвата и обимну архивску грађу која представља лични и породични фонд. Архив је систематизован у тематске целине – од личних и имовинско-правних докумената до грађе настале у оквиру научног, књижевног и јавног деловања Војислава Јовановића. Посебно су значајни рукописи, преписка, радни материјали и документа која осветљавају рецепцију српске народне књижевности у европском културном контексту. Фонд је срећен у складу са архивистичким принципима, а израђени пописи представљају поуздану основу за будуће аналитичке и тематске инвентаре.

Научна валоризација грађе један је од кључних задатака Одељења. Резултат вишегодишњег рада јесте и објављивање зборника *О народној књижевности Војислава Јовановића Марамбоа* (2001), у којем су презентовани Јовановићеви необјављени радови о усменој књижевности сачувани у рукописној заоставштини.

У одељењу се обављају и послови истраживања и проучавања књижевних, културолошких и језичких аспеката грађе и

⁷ <http://vojislavjovanovicmarambo.unilib.rs/>

⁸ Пројекат Растко: Библиотека српске културе на интернету (www.rastko.rs).

израде библиографија на основу серијских публикација. Најзад, одељење учествује у стручним скуповима и континуирано развија професионалне компетенције запослених.

Када је реч о културним дешавањима требало би издвојити књижевне сусрете у оквиру којих је Легат био домаћин ауторима публикација из области фолклористике, као и учешће Дома Војислава М. Јовановића Марамбоа у манифестацији Ноћ музеја (2018. и 2019. године) које је, судећи по великом интересовању шире јавности, било достојна промоција живота и научног рада Војислава Јовановића.

Културна делатност Легата обухвата књижевне сусрете, тематске програме и учешће у националним манифестацијама, чиме је Дом Војислава Јовановића место културне размене. У оквиру Претраживе дигиталне библиотеке дигитализовано је више издања Јовановићеве *La Guzla de Prosper Mérimée, étude d'histoire romantique*. Такође, на веб-сајту⁷ постављена је виртуелна изложба о Јовановићевом животу и раду. На концу, део његових радова и стручних текстова о њему доступан је и у виду дигитализованог садржаја на сајту Пројекат Растко.⁸

Последњих година Универзитетска библиотека улаже значајна средства

у обнову куће породице Јовановић кроз адаптацију просторија, санацију влаге и замену крова. Иако су радови у току, књижна грађа је и даље доступна корисницима јер се публикације, на основу реверса, а посредством запослених у Сектору фондова и циркулације, достављају у читаонице Библиотеке. Наставак рада библиотекара у Легату на истраживању и публиковању појединих целина рукописне заоставштине, као и на писању стручних радова о књижном фонду и архивској грађи, а у складу са начелима архивистичке науке – начелима јавности и доступности за коришћење, те даљи рад на организовању књижевних и стручних скупова и тематских изложби – сви ови послови су од изузетног значаја

за упознавање стручне, а и шире јавности са интелектуалним благом које се чува у Дому Војислава М. Јовановића Марамбоа, овог плодносног, али стицајем околности, неправедно запостављеног, културног и научног радника.

Одељење реткости

Одељење реткости чува рукописну, стару и ретку штампану грађу од националног значаја. Иако посвећена очувању драгоцених слојева прошлости, Одељење је током последњих деценија истовремено пратило развој савремене библиотечко-информационе делатности, посебно у домену електронске обраде и дигитализације. Први дигитални пројекти Библиотеке били су управо везани за фонд реткости, јер је израда дигиталних копија допринела и заштити оригинала и њиховој већој доступности истраживачима.

Одељење реткости, популарно названо Трезор, преноси дух прошлог времена уз поштовање стандарда заштите грађе. Свакодневни рад, посебно онај започет у новом веку и дигиталном добу, значи непрекидно истраживање грађе, стварање идеја о пројектима, изложбама и развијању међуинституционалне сарадње.

Темељ збирке постављен је 6. октобра 1926. године, када је митрополит скопски Јосиф Цвијовић (1878–1957), Библиотеци даровао 35 рукописа и 30 примерака старе

штампане богослужбене књиге из 18. века, сакупљених у манастирима поверене му епархије. Овај вредни поклон поставио је темеље Одељења реткости. Од тада до данас бројни дародавци обогатили су фонд и тако сачували драгоцене књиге за будуће генерације, што је од посебне важности у културном простору обележеном честим страдањем материјалне и културне баштине.

Одељење чува рукописне и штампане књиге, периодику, некњижну грађу и другу библиотечку грађу насталу до краја 1867. године, као и ретке књиге и периодику настале након ове године, када је то оправдано њиховом вредношћу. У оквиру фонда налазе се и посебне библиотечке целине значајне за науку и културу, како по садржају тако и по уметничким и историјским обележјима. Граница за стару страну и ретку књигу утврђена је у складу са критеријумима националних библиографија сваке појединачне државе. Архивску грађу чине писма, документи, књижевни списи, леци, плакати, разгледнице и фотографије. Међу писмима посебну вредност имају она која су оставили Вук Караџић, Стојан Новаковић, Иларион Руварац, Димитрије Руварац, Исидора Секулић, Аница Савић Ребац, Сава Текелија, Стјепан Митров Љубиша, Јован Јовановић Змај, Лаза Костић,

Михаило Обреновић, Доситеј Обрадовић, Јован Скерлић, Бранимир Ђосић и други. Најстарије писмо у фонду датира из 1696. године и потиче од јеромонаха Димитрија, упућено из Сент-Андреје. Посебну целину представља библиотека Мирослава Премруа, са делима од 16. до 18. века, претежно на латинском и италијанском језику, која је 2014. године проглашена за културно добро од великог значаја. У Одељењу се налазе микрофилмови свих рукописа и књига са статусом културног добра и посебно се води Регистар старе и ретке књиге.

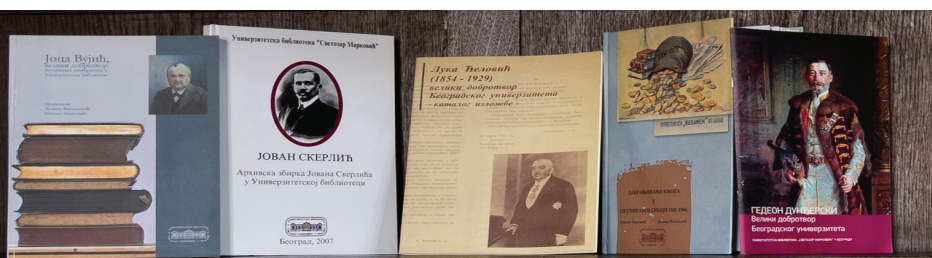
Библиотекари Одељење реткости набављају, обрађују, употпуњавају, чувају и дају на коришћење стари и ретки библиотечки материјал као посебан фонд. У оквиру Одељења обрађују се и ретке публикације и публикације од посебног значаја које се налазе у општем фонду.

Захваљујући систематској библиографској обради и уносу података у електронски каталог COBISS и у нормативну базу CONOR, фонд реткости постао је видљивији и доступнији истраживачима и широј јавности. Ревизије фонда спроведене су 2008. и 2023. године, а архивска грађа за период 1921–1945. пописана је и стручно описана. У циљу заштите и очувања књижног фонда и архивске грађе редовно се спроводе конзерваторско-рестаураторски поступци и друге мере превентивне заштите.

Архивску збирку обогатила је нова грађа: архива Јоце Вујића, Кларе Скерлић и два писма Исидоре Секулић.

Сарадња са Одељењем за развој и дигитализацију изнедрила је националне и међународне пројекте усмерене на повећање видљивост културне и научне баштине. У Дигиталној библиотеци доступне

су збирке Захарије Орфелина, ћирилски рукописи у збирци проф. др Владимира Ђоровића, оријентални рукописи, као и избор из старе и ретке књиге и посебних библиотека.

Одељење реткости свој фонд представља кроз предавања, издавачку делатност, дигитализацију и тематске изложбе са пратећим каталозима, посебно поводом Дана Библиотеке. Изложбене целине и публикације посвећене су добротворима и историји Универзитетске библиотеке (Луки Ђеловићу, Гедону Дунђерском, Јоци Вујићу), представљању библиотечких и архивских збирки (Јована Скерлића и Васе Пелагића), те темама из историје књиге и културе читања – од ране штампе и старих издања до политичких и цензорских аспеката из периода окупације (Забрањивање књига у окупираној Србији 1941–1944).

Одељење сарађује и са другим установама културе, па су само у последње

две године две репрезентативне изложбе Задужбине Доситеја Обрадовића и Руског дома реализоване и уступањем публикација из фонда одељења реткости.

Спољна сарадња остварена је са Народном библиотеком Србије и високошколским библиотекама у смислу евидентирања, заштите старих и ретких књига и праћења стања фондова. Додатно, библиотекари Одељења учествују у реализацији стручне праксе за студенте основних и мастер студија Филолошког факултета у Београду.

Спомен-соба Исидоре Секулић

У оквиру Одељења смештена је спомен-соба Исидоре Секулић, отворена за посетиоце по жељи дародавке. Соба садржи намештај њене радне собе, личну библиотеку, зидни сат, радио „Космај“, уметничке слике и друге предмете.

Посете се углавном организују групно и уз претходну најаву. У спомен-соби су снимани прилози о Исидори Секулић и њеном легату, као и прилози о архивској грађи Анице Савић Ребац.⁹

Одељење реткости представља живу везу између прошлости и будућности, простор у коме, истраживачи и посетиоци могу да открију драгоцене слојеве културне историје.

⁹ Београдско благо: легат Исидоре Секулић <https://www.youtube.com/watch?v=ygJtqO4-5wk>, Аница Савић Ребац – уметница мисли <https://www.youtube.com/watch?v=XqVLOAtmWoc>

Центар за конзервацију и рестаурацију

Од свечаног отварања 1926. године, Библиотека се током година суочавала са тешкоћама у области конзервације и рестаурације књига и архивске грађе, као и са ограниченим могућностима за редовно одржавање библиотечног намештаја у читаоницама и улазном холу. Иако се библиотечка делатност развијала и осавремењивала, фондови и ентеријер зграде били су изложени деловању

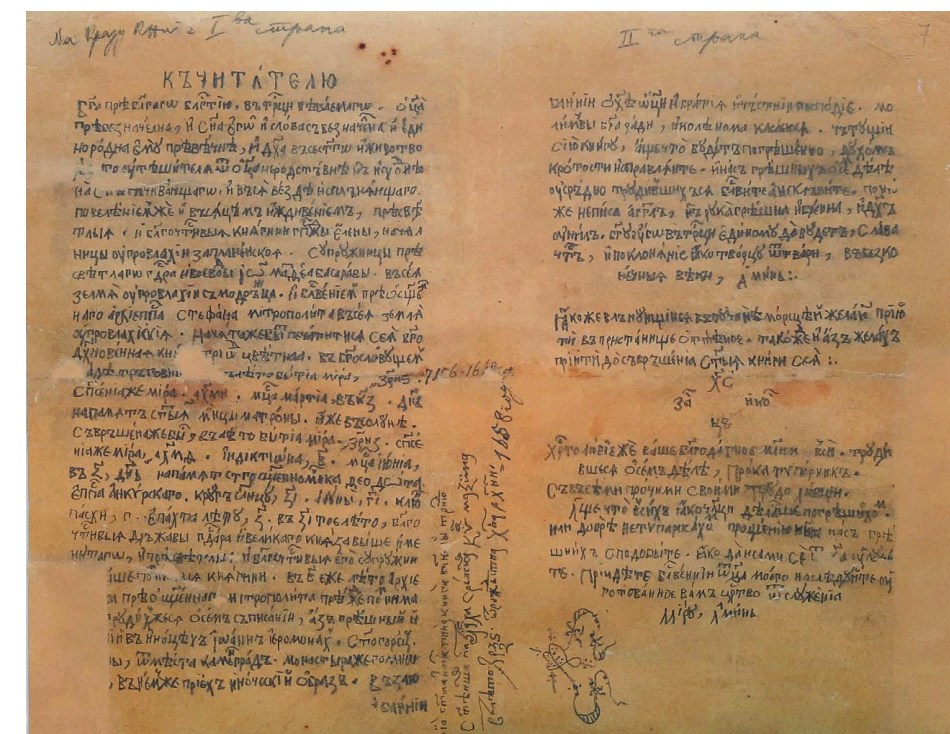
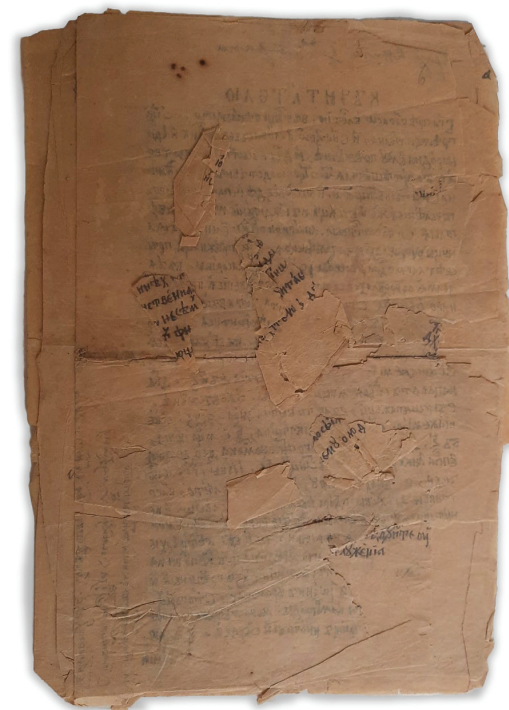
различитих атмосферских, физичких, хемијских и биолошких чинилаца који су узроковали њихово постепено пропадање. Додатни проблем представљао је и недостатак стручног кадра, лабораторија и специјализованих атељеа за конзервацију и рестаурацију у Србији, што је ограничило могућности да конзерватори и рестауратори обучавају библиотекарe и архивисте, а везано за упућивање у основне информације из области превентивне заштите и чувања библиотечких и архивских фондова. Нажалост,

стицање знања појединих библиотекара често се заснивало на индивидуалном ангажовању (самостално истраживање доступних извора). Некада је предмет Заштита библиотечке и архивске грађе био обавезан за све библиотекарe, док га данас полажу само запослени у конзерваторско-рестаураторским атељеима и лабораторијама, који су примарну обученост из ове већ области стекли на првој години основних студија.

Током деценија рада Библиотеке, све више је била изражена неопходност формирања центра који би се систематски бавио превентивном заштитом, конзервацијом и рестаурацијом књижне и архивске грађе. Иако је дигитализација један од начина заштите културне баштине, неопходно је очување оригинала будући да без њих ни дигитализација није могућа. У том контексту развијала се потреба за организацијским и просторним решењима која би омогућила стручни рад на заштити грађе. Простор некадашњег стана за домара, након 1987. године адаптиран је за књиговезачку радионицу. Ова служба је раније била важна делатност, али је услед ратова и економске кризе број запослених смањиван тако да је од укупно пет стално запослених књиговезаца, до 2016. њихов број смањен на само једног.

Учешћем на курсу Секретаријата за културу града Београда 2015. године, први пут је реализован пројекат из области конзервације и рестаурације уметничких слика из библиотечких легата. Знаменити дародавци су, уз књиге и архивску грађу, библиотеци поверавали вредна ликовна дела и намештај, који су често били у оронулом стању.

Како је у Библиотеци већ радио дипломирани конзерватор-рестауратор, уз подршку управе започети су и континуирано настављени радови на конзервацији и рестаурацији фондова, уметничких слика и уникатног библиотечног намештаја.

Уједно, спровођене су и мере превентивне заштите фондова.

Захваљујући средствима добијеним на конкурс који је расписало Министарство

правде, простор некадашњег домарског стана, који је у ту сврху реконструисан и адаптиран, припао је Центру за конзервацију и рестаурацију, док је књиговезница измештена у други део Библиотеке. Поред санације влаге и уклањања синтетичких подних плоча, било је неопходно извршити замену електроинсталација и поставити под од епоксидне смоле, отпорне на хемијске утицаје и статичко наелектрисање. Набављена је опрема (вакуум сто, систем за стерилизацију, овлаживачи и испаривачи ваздуха, даљински системи за праћење температуре и влажности, електронски микроскоп са камером). Системи за контролу температуре и влажности уведени су и у 22 просторије са грађом (укључујући и Спомен-собу Исидоре Секулић), а исто је учињено и у новоформираној конзерваторско-рестаураторској лабораторији. После

завршених радова, нова опрема је у употребу уведена у јануару 2018. године.

Током наредних година урађена је конзервација и рестаурација уметничких слика из фондова Библиотеке, укључујући и вредно дело Уроша Предића које се налазило у објекту у Бирчаниновој улици. Највећи број пројеката био је везан за рестаурацију архивске грађе и намештаја у улазном холу. У циљу заштите архивске грађе и других бројних библиотечких целина, примењена је аноксија „Nitrex“ системом, чиме је грађа заштићена од даљег пропадања.

У главном холу Библиотеке, поред двеју клупа од храстовине које су део

оригиналног мобилијара из 1926. године, добијеног ратном репарацијом након Првог светског рата, током претходних година урађена је и рестаурација великог изложбеног стола, израђеног по нацрту професора Александра Дерока, који није био део оригиналног ентеријера

из 1926. Такође, обновљена је ограда степеништа у улазном холу којој је враћена оригинална боја злата.

У Библиотеци је тренутно запослен један конзерватор-рестауратор, који за потребе реализације већих пројеката ангажује и колеге из других установа, као и слободне уметнике рестаураторе.

Непосредно пре уређења простора Центра за конзервацију и рестаурацију и данашњи изглед Центра

Одељење за научне информације и едукацију

Протеклих двадесет пет година, Одељење за научне информације и едукацију развијало је своју делатност у складу са динамичним променама у информационом окружењу, развојем дигиталних технологија и све комплекснијим потребама академске заједнице. Његова улога проширила се на истраживачки процес, научну комуникацију и евалуацију резултата научног рада. У условима глобалне научне конкурентности, транспарентност, мерљивост и међународна видљивост научних резултата постали су кључни захтеви савремене науке.

Одговарајући на те изазове, Одељење је започело трансформацију традиционалних рефералних услуга у савремене информационе сервисе засноване на електронским изворима и мултидисциплинарним базама података. Стручне претраге електронски база, цитатне анализе и тематски прегледи литературе, који се израђују према специфичним захтевима истраживача и наставника, постали су стандардни део библиотечке понуде. Ове активности прерасле су у незаменљиву подршку истраживачима у научном раду, пројектима и напредовању у академска звања.

Уз то, Одељење се афирмисало као кључни ослонац у вредновању научног рада на Београдском универзитету, са функцијом која непосредно утичу на изборе у академска звања, акредитацију и управљање научним резултатима. У том контексту, библиометријске и цитатне чине језгро његове делатности, профилишући га као поуздан референтни центар за процену научне видљивости и утицаја.

Евалуација научног рада – цитатна анализа

Цитатна анализа представља један од најзначајнијих инструмената у вредновању научног рада и мерењу истражи-

вачке продуктивности. Истраживачи у Србији данас могу да прате цитираност својих публикација у водећим међународним цитатним индексима, пре свега у базама Web of Science и Scopus, као и путем слободно доступне платформе Google Scholar.

Платформа Web of Science има дугу традицију и сложену структуру. Основао ју је Јудин Гарфилд 1960. године у оквиру Института за научне информације у Филаделфији, а данас овај престижни цитатни индекс објављује компанија Clarivate Analytics. Њен конкурент Scopus покренула је издавачка кућа Elsevier 2004. године.

Web of Science је једна од водећих мултидисциплинарних библиографских база, која обједињује кључне индексе за праћење научне продукције и њеног утицаја. Садржи три цитатна индекса, доступна од 1996. године: Science Citation Index Expanded (SCI Expanded) са око 9.000 часописа, Social Sciences Citation Index (SSCI) са 3.500 и Arts and Humanities Citation Index (AHCI) са око 1.800 часописа. База укључује и две секције зборника радова са конференција (CPCI-S и CPCI-SSH) доступне од 2001. године, као и Journal Citation Reports (JCR) у претплати од 1997. за процену библиометријских показатеља за вредновање научних часописа.

Одељење за научне информације и едукацију, у сарадњи са Библиотеком Матице српске у Новом Саду, делује као званични референтни универзитетски центар за израду извештаја о цитираности у Републици Србији. Пионирска мисија Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у домену цитатне анализе започела је 1979. године, додељивањем првих ISI цитатних индекса. Овај корак је академској заједници обезбедио рани приступ виталним цитатним изворима. Пратећи еволуцију информационих технологија, континуирано су модернизоване услуге, при чему се са штампаних публикација и CD издања прешло на интегрисани онлајн приступ платформи Web of Science, који је од 2005. године омогућен посредством конзорцијума КоБСОН.

Одељење израђује званичне извештаје о цитираности и библиометријским индикаторима (h-индекс, g-индекс), неопходним за избор у академска и научна звања, академске титуле, пријаве конкурисања за пројекте, аплицирање у престижне институције, као што су Српска академија наука и уметности и Српско лекарско друштво. Као спона између истраживача, универзитетских процедура и глобалних информационих система, доприноси и међународној видљивости српске науке, што се потврђује и успесима

на релевантним међународним листама попут Шангајске.

Најновији корак у технолошком развоју представља интеграција алата заснованих на вештачкој интелигенцији (AI) у цитатну анализу, која као интегрални део платформе Web of Science, обећава даљу модернизацију услуга.

Едукација

Током последње деценије 20. века рад са корисницима био је заснован на моделу „један инструктор – један корисник“. Након повезивања државних универзитета, бројних факултета, истраживачких института, библиотека и појединих медицинских институција путем Академске рачунарске мреже (АМРЕС) 1997. године, као и оснивања КоБСОН-а 2001, започете су систематске обуке за коришћење електронских извора, научних база и савремених принципа научне комуникације. Едукације су обухватале и предавања о

значају универзалних ауторских профила (ORCID ID), транспарентности научног рада и трендова у е-науци.

У партнерству са другим академским библиотекама, Одељење је систематски организовало обуке за коришћење електронских база података и цитатних индекса, затим о принципима процене научне продуктивности и актуелним праксама отвореног приступа. Уз то, организовани су специјализовани програми за библиотекаре како би се унапредиле професионалне компетенције за подршку истраживачком процесу.

Едукативни програми Одељења прилагођени су специфичним потребама више категорија корисника које чине докторанди и истраживачи, студенти основних и мастер студија, средњошколци у завршним разредима, као и академски библиотекари. Програми обухватају структуриране курсеве и радионице за претраживање научних извора, коришћење цитатних база и електронских сервиса, етичке принципе научне комуникације, процену научне продуктивности и видљивост истраживачких резултата. Оспособљени корисници брже долазе до релевантних информација, адекватније објављују истраживања и постижу већу цитираност, што доприноси и укупној видљивости Универзитета у Београду.

У наредном периоду планирано је увођење напредних садржаја који ће обухватити библиографске менаџере, дигиталне истраживачке алате, професионалне мреже, ауторске профиле, иновације у области научне евалуације, корисне алате вештачке интелигенције итд.

Посебан допринос остварен је израдом тематских водича (LibGuides), који олакшавају приступ научним информацијама. Израђено их је укупно 27, распоређених у пет категорија, који покривају опште теме истраживачког рада и дисциплина из природних, друштвених и хуманистичких наука. Корисницима су били доступни и специјализовани водичи, као и адресар библиотека и преглед масовних отворених онлајн курсева.

Поред тога, организоване су едукативне сесије, које су се одржавале једном недељно под називом „Среда у 12“, усмерене на стицање праксе за самосталан рад у дигиталном окружењу. Корисници су обучавани за претрагу научних извора, коришћење библиотечког каталога, приступ комерцијалним базама података као што су EBSCO, ScienceDirect и друге, као и за преузимање пуног текста научних радова. У циљу додатне подршке, припремани су и информативни материјали са упутствима за коришћење електронских сервиса.

Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН)

Универзитетска библиотека има улогу координатора у развоју и раду Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН) – националног система за организован приступ научним информацијама и електронским изворима у Србији. Основан 2001. године на иницијативу водећих научних и универзитетских библиотека (Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске, Универзитетска библиотека у Нишу, Универзитетска библиотека у Крагујевцу, Библиотека САНУ и Заједница универзитетских библиотека) КоБСОН пружа подршку науци и високом образовању путем рационализације набавке научне литературе, веће доступности информација и јачања истраживачких капацитета академске заједнице.

У оквиру те сарадње Библиотека је допринела развоју система приступа научним информацијама, при чему су основни циљеви удруживања обухватили оптимизацију набавке страних научних извора, прелазак са штампаних издања на електронска, унапређење доступности електронских база и промоција домаћег научног издаваштва. Истовремено, спроводе се програми обука и радионица намењених истраживачима, наставницима, студен-

тима и библиотекарима за коришћење сервиса које КоБСОН нуди (приступ фонду од преко 35.000 страних научних часописа, чија се структура у великој мери поклапа са базом Web of Science). Сарадња обухвата и развој савремених библиотечко-информационих услуга, промоцију принципа отворене науке, заштите ауторских права и управљања дигиталним садржајима.

Истраживачка делатност

Запослени у Одељењу за научне информације остварују континуирану и тематски разноврсну истраживачку делатност која поткрепљује развој библиотечко-информационе праксе и научне комуникације. Истраживања обухватају области информационе писмености, библиометрије, евалуационих индикатора, модела коришћења електронских извора и принципа отвореног приступа. Последњих година као приоритет истакла се примена вештачке интелигенције у библиометријским процесима, од аутоматизованог праћења цитираности и идентификације цитата до унапређење алгоритамских модела претраживања. Резултати рада представљају се на конференцијама, стручним скуповима и семинарима, и објављују у релевантним домаћим и међународним часописима и зборницима.

Организациона трансформација

Одељење за научне информације 2000. године имало је петнаест запослених различитих образовних профила, од хуманистичких и друштвених наука (књижевности, лингвистике, уметности, историје уметности, педагогије, филозофије, психологије и економије), до природних и техничких наука (молекуларне биологије, биологије, технологије и електротехнике), што је осигурало свеобухватну подршку корисницима различитих академских усмерења.

Развој дигиталних технологија условио је да се делатност Одељења све више усмерава на претраживање и коришћење међународних научних база података и на едукацију академске заједнице. Тако 2009. израста у Одељење за научне информације и едукацију, из чијег су састава с временом формиране нове организационе структуре (Одељење за каталожке информације, рефералну делатност и међубиблиотечку позајмицу, Центар за дигитализацију, Одељење за конзервацију и рестаурацију и Центар за подршку докторским студијама), које почивају на хетерогеним компетенцијама запослених.

Током последњих 25 година, Одељење за научне информације и едукацију постало је значајан носилац модернизације

научне комуникације на Универзитету у Београду. Кроз развој савремених информационих сервиса и примену библиометријских пракси, у великој мери је допринело унапређењу доступности и међународне видљивости научних резултата. Перспективе даљег развоја заснивају се на интеграцији вештачке интелигенције у информационе системе, као и на континуираном јачању едукативне улоге у подршци истраживачкој заједници.

Одељење за каталожке информације, рефералну делатност, међубиблиотечку позајмицу и снабдевање научним документима

Пратећи првенствено потребе корисника, Одељење за каталожке информације, рефералну делатност и међубиблиотечку позајмицу пружа информације о фондовима наше библиотеке, као и фондовима других библиотека. Поред упознавања корисника са општим и посебним збиркама, делатност Одељења последњих деценија

подразумева и упућивање корисника на електронске и класичне рефералне изворе и дигиталне библиотеке. Снажан развој електронских извора после 2000. године условио је суштинске промене у раду, који данас више обухвата едукацију и усмеравање корисника на начине коришћења комерцијалних и некомерцијалних извора научних информација. Ипак, упркос великом броју електронских и дигиталних извора, корисници се и даље упућују на традиционалне и класичне изворе, при чему значајну улогу имају и поставке изложби јер непосредно упућују на доступне, али донекле „прикривене“ фондове.

У Одељењу се одвија и снабдевање научним документима и међубиблиотечка позајмица, у земљи и са иностранством, што омогућује некомерцијалним корисницима, пре свега универзитетима и институтима, приступ потребном научном материјалу. Делатност међубиблиотечке позајмице, данас све чешће означена терминима „дељење извора“ (*Resource Sharing*) и „снабдевање научним документима“ (*Scientific Documents Supply*), последњих деценија се умногоме изменила. Њен развој условиле су промене у области информационих технологија, ауторских права и интелектуалне својине. Иако са дугом традицијом, која траје готово од

оснивања Библиотеке, ова делатност је последњих деценија доживела снажну трансформацију, а и данас пролази кроз стално преиспитивање и редефинисање.

У том смислу, могуће је говорити о трима етапама постојања ове делатности. Прву представља период класичне позајмице (1960–1987) у којем је тежиште било на каталозима и колекцијама библиотека. Уследила је прелазна етапа (1988–2001), обележена интеграцијом база података и комерцијалних сервиса за снабдевање документима. Овај процес водио је ка савременом периоду (од 2001. до данас), у којем нови модели организације и приступа документима обједињују различите облике библиотечких и издавачких сервиса – од позајмице и електронског издаваштва до персонализоване испоруке докумената и приступа електронским часописима.

Развој у 21. веку обележен је процесом дематеријализације докумената, дигитализацијом садржаја и новим начинима циркулације научних публикација. Паралелно са пројектима ретроспективне конверзије серијских публикација, дигитализацијом рукописа и монографских издања, појава отвореног приступа представља значајну трансформацију наше делатности. Универзитетска библиотека прешла је 2002. године на електронску

форму позајмице, успоставивши сарадњу са сервисима SUBITO, TIB Hannover (Technische Informationsbibliothek Hannover), British Library Document Supply Center (уједно и најстаријег сервиса са којим је сарађивала Југославија), INIST (Institute de l'information scientifique et technique) и CISTI (Canada Institut for Scientific and Technical Information). Исте године успостављањем Конзорцијума библиотека Србије за обједињену набавку (КоБСОН), корисницима је омогућен приступ електронским часописима и базама података. Иако се у том периоду предвиђало опадање значаја међубиблиотечке позајмице, пракса је показала супротно – број захтева није се смањивао, већ је у појединим годинама чак и растао. Разлози за то леже у непотпуности ретроспективних конверзија библиотечких фондова и ограничењима финансирања библиотека, као и сталној тежњи корисника да иду корак даље у тражењу научног материјала.

Савремени развој међубиблиотечке позајмице видљив је у попустљивој граници између различитих извора информација, од штампаних до електронских, и њиховом заједничком коришћењу. Такав приступ у данашње време је најзаступљенији облик

међубиблиотечке позајмице. Уједно, у питању су и два пресудна фактора која су допринела сасвим новом простору наше делатности. У свету нових информационих технологија и у свакодневним новим понудама сервиса за откривање извора, очекивања корисника условљавају промене у опсегу делатности на начин да класична међубиблиотечка позајмица постаје елитна могућност за приступ информацијама. Конекција корисника са извором информација, уз традиционалне видове испоруке научних докумената, подразумева читав низ посредничких активности: преговоре са издавачима, контакт са ауторима и експертима, као и проналажење бесплатних платформи за приступ научној литератури, што умногоме проширује опсег делатности.

Некадашња међубиблиотечка позајмица данас подразумева све облике

физичког и дигиталног реалитета. И док физички остаје у границама традиционалне позајмице, дигитални се све више окреће концепту отвореног снабдевања.

Концепт отворености на плану развоја и комуникација у науци, који је промовисао Савет за конкурентност Европске уније, почива на идеји отвореног приступа академским информацијама, дакле без финансијских, правних и техничких ограничења. Наша делатност и ланац „дигиталног транспорта“, у овом смислу, у протеклој деценији сасвим су усмерени на отворене приступе. Финансијским, правним и техничким ограничењима потребно је додати и временске: отворена наука нуди могућност увида у документ и пре његовог публиковања. Ово је изузетно значајно с обзиром на уочену спорост, непоузданост и неприступачност система комуникације у науци, посебно ову последњу, у литератури описану као „фаустовску нагодбу“, а која се тиче нових односа на пољу ауторских права и интелектуалне својине.

Отворени приступи омогућили су снабдевање научним документима у складу са законским прописима, али су истовремено донели и ограничења јер су многе публикације доступне само институционално. У пракси Библиотеке дешава се да документи који су једном

били у отвореном приступу накнадно постану недоступни код издавача. Ипак, отворени приступ представља важан правац развоја ове делатности, упркос појединим проценама да би могао угрожити њен опстанак.

Велики број докумената који се данас прибављају долази из слободног приступа. Иако библиотеке редовно спроводе едукације о претраживању, многи корисници и даље траже наше услуге. Отворени приступ показао се као посебно вредан када је реч о дисертацијама и сивој литератури, до којих се традиционалним путем теже долази, а при томе омогућава бржу и економичнију испоруку. Током првих двеју деценија 21. века, укључујући и период пандемије, велики број докумената прослеђиван је веома брзо и бесплатно. У Универзитетској библиотеци ови захтеви чине посебну целину, али су у годишњој статистици интегрисани у укупну позајмицу.

Анализа података за период 2020–2026. године у вези са начином приступа различитим врстама материјала показује да се највећи обим класичне позајмице односи на књиге, код чланака благу превагу има отворени приступ, док се сива литература и дисертације претежно користе кроз системе отвореног приступа. Најчешће коришћени извори у

овом периоду су Google Books, Internet Archive, Hathitrust Digital Library, посебно када је реч о књигама из области хуманистичких наука. Важни извор су и Gallica, дигитална збирка Националне библиотеке Француске, и дигиталне збирке Националне библиотеке Русије, када су у питању хуманистичке и техничке науке. Значајан број теза и дисертација добијен је из отворених приступа Open Access Theses and Dissertations, са око 3,5 милиона теза и дисертација у слободном приступу и Networked Digital Library of Theses and Dissertations, са више од четири милиона података о тезама и дисертацијама. Одређени део академског садржаја, чланака, књига али и дисертација, добијан је и преко платформе Google Scholar. Поред тога, прибављају се и апстракти са конференција, презентације, протоколи, извештаји, патенти. Уз веб-странице конференција, снабдевање се највећим делом остварено преко отворених приступа Библиотеке Есекс и архива и сервиса All Academic (allacademic.com), посебно увидом у Архив академског материјала овог сервиса (*Archive Academic Materials*). Уз традиционалне системе за снабдевање научним документима, попут немачког SUBITO, и овде се све више користе отворени системи, пре свега, дигиталне библиотеке научне литературе (Cite Seer

X, ArXiv) или дигиталне збирке великих светских библиотека, каква је Gallica итд.

Иако релативно ретки у пракси снабдевања научним материјалом у ранијем периоду, отворени приступ се у новије време показао као драгоцен и поуздан извор научних материјала из свих области, посебно када је реч о теже доступним, каква је сива литература, а неретко и дисертације. Универзитетска библиотека је међу првима у простор међубиблиотечке позајмице увела употребу отворених репозиторијума, портала, као и директну комуникацију са ауторима. Такав приступ сведочи о сталном настојању Библиотеке да прати и обликује токове научне комуникације, повезујући поузданост традиције и флексибилност дигиталног доба. Он подразумева континуирано разматрање не само ефикасности система и начина управљања овом делатношћу, него и могућности које она отвара у освајању простора слободног приступа знању.

Одељење за матичну делатност

Оснивање Централног каталога Универзитета у Београду 1930. године, као првог покушаја систематског обједињавања података о набавци литературе, сматра се зачетком матичне делатности на Београдском универзитету. Универзитетска библиотека је тек 1974. године, на основу Статута Београдског универзитета, постала матична за све библиотеке Универзитета. После Другог светског рата, каталог је из Капетан Мишиног здања премештен у Универзитетску библиотеку, у матично одељење, где је редовно допуњаван. Пре увођења интегрисаних библиотечно-информационих система, високошколске библиотеке су биле у обавези да достављају каталошке листиће, на основу којих су библиотекари матичног одељења на Wax терминалима уносили скраћени опис са сиглом библиотеке како би се приликом електронске претраге знало која

библиотека поседује тражену публикацију. Са покретањем Виртуелне библиотеке Србије и повезивањем високошколских библиотека на академску мрежу, престаје потреба за вођењем централног каталога јер све укључене библиотеке користе систем COBISS као надградњу система узајамне каталогизације.

Запослени у Одељењу за матичну делатност су поред обраде књига пружали стручну помоћ за рад у овом програму библиотекарима високошколских библиотека и држали праксу студентима Катедре за библиотекарство и информатику.

Надзор над стручним радом библиотека успостављен је 1959. године (Одлука о пружању помоћи при организацији и раду факултетских библиотека) и до данас је остао важна обавеза, која се већим делом финансира из пројекта Министарства културе. У складу са Законом о библиотечној делатности, а на основу Упутства о начину вршења надзора над стручним радом у библиотекама, највећа помоћ колегама пружа се редовним и ванредним стручним посетама, током којих се на лицу места сагледавају проблеми и предлажу решења за унапређење рада. Матична делатност обухвата библиотеке на територији Града Београда и више округа: Мачванског, Колубарског, Подунавског,

Браничевског, Шумадијског, Поморавског, Борског, Зајечарског, Златиборског, Моравичког, Рашког, Расинског, Нишавског, Топличког, Пиротског, Јабланичког и Пчињског, распоређене у четири универзитетске библиотеке, 112 факултетских, осам библиотека високих школа, 11 академија и 81 библиотеку у научноистраживачким установама на територији централне Србије.

Упис у централни регистар библиотека обавља матична библиотека на чијем се подручју налази седиште библиотеке, односно организационе јединице која обавља библиотечку делатност. Након усвајања Болоњске декларације, Одељење је добило задужење да прате оснивање библиотека услед пораста броја новооснованих библиотека приватних факултета и трансформације виших школа у струковне академије, што захтева нови упис у регистар. По пријему и провери прописане документације, библиотека се уписује у Централни регистар и постаје део матичности Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“.

Стручни испит, који је законска обавеза за све запослене у библиотекама, организује се два пута годишње. Библиотекари Одељења за матичну делатност, поред редовног обавештавања колега о терминима полагања, ангажовани

су за дистрибуцију потребног материјала и пружање стручне подршке кандидатима.

Последњих година велика пажња посвећује се сталном стручном усавршавању библиотекара. Ступањем на снагу Правилника о сталном стручном усавршавању у библиотечно-информационој делатности, Библиотека сваке календарске године акредитује одређени број програма. Матично одељење је на почетку библиотекама слало позиве и правило спискове полазника курсева, док се данас само шаљу позиви, а полазници се пријављују директно путем линка.

Увођењем система Е-тезе Одељење се, захваљујући својим контактима, укључује у решавање непотпуних теза, што траје и данас. Ступањем у контакт са студентским службама, а потом и са докторандима, до сада је компетирано више од 500 докторских дисертација.

Програмски пакет МБС (Мрежа библиотека Србије) намењен је библиотекама које обављају матичне функције. Скуп података који се уноси у базу података МБС одабран је у Народној библиотеци Србије на основу вишегодишње праксе, као и међународних препорука за библиотечку статистику. Наша библиотека

једна од корисница МБС базе података, намењене прикупљању, обради и статистичкој презентацији података о библиотекама у Србији. Програм је инсталиран у библиотекама које обављају матичне функције, чиме је омогућено праћење стања у библиотекама, као и ефикасније обављање матичних функција, уз израду статистичких извештаја. Статистички годишњак Републике Србије објављује податке о библиотекама у поглављу под редним бројем 18 „наука и култура“.

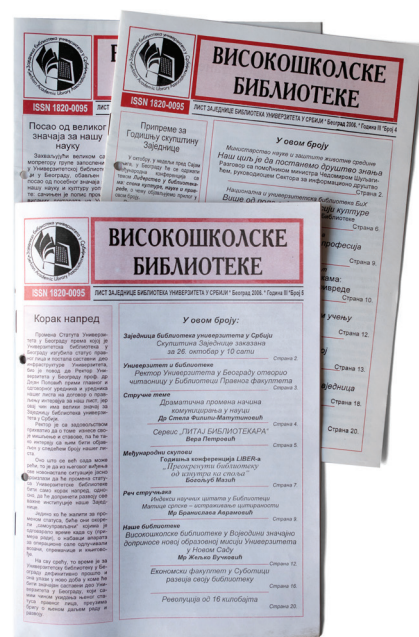
Нова МБС база покренута је 2020. године. Прикупљање података је поједностављено јер се анкете више не шаљу поштом, нити се подаци ручно уносе, већ се попуњавају онлајн, преко сервера и сајта Народне библиотеке Србије. База је усклађена са последњим усвојеним стандардима за библиотечку статистику ИСО 2787 из 2008. године и планирано је да се коригује са сваким новим усвојеним стандардом.

Седиште Заједнице библиотека универзитета у Србији налази се у Одељењу за матичну делатност Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, чији запослени обављају послове организације Скупштине и састанака комисија стручних

тела, уређивања часописа *Високошколске библиотеке*, креирање и слање рачуна.

Промоција овог струковног удружења почела је покретањем информационог листа *Информације Заједнице библиотека Универзитета у Србији* (ИЗБУС), намењеног библиотекарицама, документалистима, информаним и другим стручним радницима у библиотекама и информационо-документационим центрима и другим јединицама на универзитетима у Београду, Нишу и Новом Саду. Од 2000. године Заједница је један од издавача часописа *Инфоџека*, а од 2004. године, ради бржег информисања о актуелним дешавањима, а на препоруку Секције за библиотечку удружења Међународне федерације библиотечких удружења ИФЛА, покрене и гласило *Високошколске библиотеке*. До 2006. године објављивано је у папирној и електронској форми (до бр. 5), а након тога само у електронском облику.

Запослени у Одељењу за матичну делатност континуирано се усавшавају, похађају курсеве и радионице, прате савремене токове у библиотечарству у земљи, региону и свету, и активни су учесници и излагачи на домаћим и међународним скуповима и конференцијама.

Центар за дигитализацију, развој и одржавање библиотечког система

Од аутоматизације до дигитализације

Одлуком Скупштине Београдског универзитета из 1987. године, Библиотека је постала центар за научне и стручне информације Универзитета и учесник у систему научно-техничких информација Србије. Већ 1988. започета је аутоматизација пословања, укључивање у Систем научно-технолошких информација Југославије (СНТИЈ) и узајамна каталогизација у оквиру централизоване рачунарске мреже. Тадашњи Рачунарски центар Универзитета у Марибору (данас Institut informacijskih znanosti – IZUM) нуди платформу ATLASS, претечу COBISS-а, за формирање јединствене Југословенске библиографске базе података (YUBIB), што омогућава успостављање интегрисаног библиотечког система са модулима за каталогизацију, ОПАС и циркулацију. Истовремено је формиран електронски каталог доступан 24 часа дневно и успостављена је прва модемска веза са иностранством. Године 1996. Рачунарски центар Универзитета реализовао је прву интернет везу. Убрзо затим Библиотека омогућава корисницима претраживање

интернета, а у мају 1996. поставља први домаћи библиотечки веб-сајт.

Развој и одржавање библиотечког система

Упоредо са овим напорима, кроз процес аутоматизације, у оквиру послова Одељења за развој и одржавање библиотечког система, расла је и развијала се рачунарска мрежа Библиотеке. Почетком 21. века, захваљујући иностраним донацијама и пројектима, у првом реду пројекту Темпус, прибављана је опрема којом је осавремењено пословање установе у целокупном интегрисаном библиотечком систему, али и у домену општинских и финансијских послова. У првој декади 21. века, запослени су изнели крупан посао промене рачунарске опреме, увођење технолошких унапређења, повезивање хардвера и инсталацију софтвера онако како су се програми и апликације развијали и смењивали једни друге. Од Open VMS система, преко база Java и Oracle, до система на клауду, наши ИТ стручњаци успевали су да, упркос бројним изазовима, библиотечки систем учине поузданим и квалитетним. Од скромних могућности, Универзитетска библиотека данас је достигла високи ниво и поседује десет физичких сервера укупног капацитета 80 терабајта, близу 150 рачунара

у мрежи, подржава Eduroam интернет конекцију, као и повезивање уређаја преко wi-fi мреже. На три физичка сервера инсталирано је 18 виртуелних машина, а најзначајније платформе су: Претражива дигитална библиотека, пет репозиторијума PHAIDRA (универзитети у Београду, Нишу, Крагујевцу, репозиторијуми ReSearch и Milagro), часопис *ИнфоШека*, DocWorks – комерцијални софтвер за обраду и оптичко препознавање скениране грађе, као и Инотезе – дигитализоване докторске дисертације наших истраживача браћене у иностранству до 1941. године. Нарочито је значајно што је Библиотека све време део академске мреже и повезана је са сервисима које нуде министарства просвете и науке, Рачунарски центар Универзитета у Београду и Народна библиотека Србије.

Развој библиотечког система и рачунарске мреже омогућио је да се од поступака аутоматизације дође до увођења процеса дигитализације у редовно пословање. То је захтевало и формирање посебног одељења задуженог за дигитализацију фондова.

Дигитализација фонда

Ослањајући се на искуства и добру праксу коју је Библиотека стекла сарадњом са установама из иностранства учешћем

у међународним пројектима још од почетка 21. века, године 2008. основано је Одељење за развој и одржавање библиотечког система, дигитализацију фондова и културну делатност. Задатак Одељења у погледу дигитализације јесте да повеже активности на развоју електронског каталога и дигитализацију библиотечких фондова који постоје у аналогном облику, те да промовише садржаје које Библиотека нуди, а који су доступни у дигиталном формату.

Почеци дигитализације и изградње дигиталне библиотеке у нашој установи били су скромни, а расположиви технички

и људски ресурси мали. Укључивали су једног запосленог, без формалних квалификација и кућну опрему за скенирање. Из тих разлога, први период дигитализације, до 2013. године, био је обележен обичним скенирањем материјала из библиотечног фонда и креирањем слика у форматима JPEG и PDF.

Постављајући стратешке принципе у погледу дигитализације, руководство установе одлучило је да најпре треба

дигитализовати ћирилске рукописе и старе штампане књиге које су проглашене културним добром уписом у Регистар старе и ретке библиотечке грађе од изузетног значаја. Пратећи ове смернице, започела је прва фаза дигитализације и израда првог дигиталног репозиторијума који су чиниле следеће колекције:

Ћирилски рукописи. Скенирано је око 90 ћирилских рукописа, а међу њима су најрепрезентативнији „Богородичник и Теодосијева похвала светом Симеону и Светом Сави“, „Барањски рукопис Душановог законика“, те „Косовски бој“. Највећи број рукописа настао је у 14. и 15. веку, а најстарији је псалтир писан у 13. веку на пергаменту. Објекти су описани минималним сетом метаподатака.

Старе штампане књиге. Збирка садржи прве ћирилске књиге из 15. века штампане на овим просторима, затим књиге из 16. века штампане у Трговишту, Венецији, Мркшиној цркви, Грачаници, Скадру, Себешу и Београду, као и већу збирку књига из 18. века које су штампане у страним штампаријама (Бечу, Венецији, Будиму, Лајпцигу и Трсту), углавном дела наших великана – Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, Вука Караџића, Бранка Радичевића, Захарије Орфелина и др.

Запослени су се о процесу дигитализације едуковали у ходу, пратећи

посебно искуства партнера на пројектима у којима су учествовали. У првом реду, то су биле активности партнера на пројекту „Библиотеке Европеане“ (Europeana Libraries) у којем је Библиотека учествовала током 2011. и 2012. године. Током рада на њему дигитализоване су две значајне колекције из фонда старе и ретке књиге, збирка оријенталних рукописа и посебна библиотека Хајнриха Кристенсена.

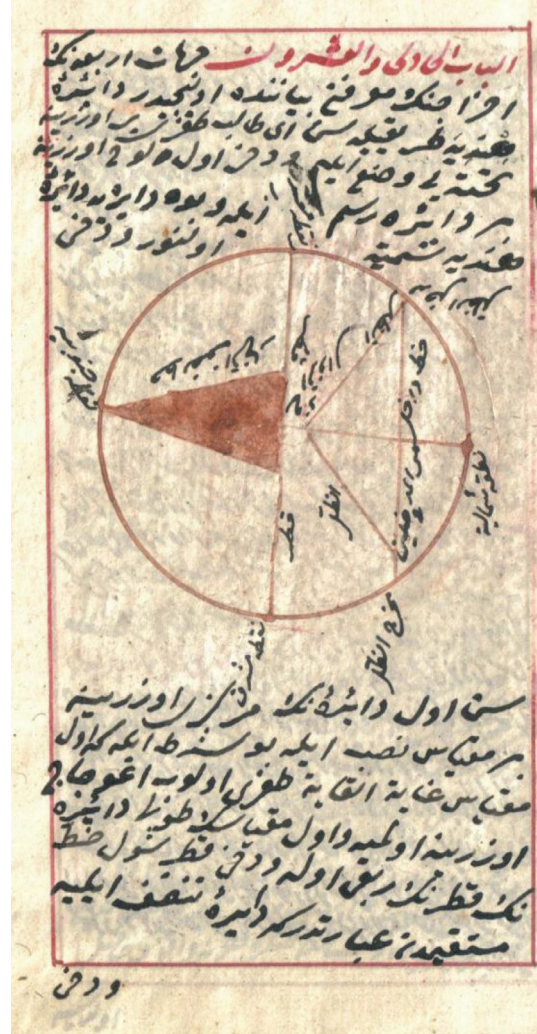
А) Збирка оријенталних рукописа. Скенирано је 686 оријенталних рукописа у 395 свезака (укупно 133.560 страна): на арапском 525, османском 149 и персијском језику 13.

Б) Збирка Хајнриха Кристенсена. Скенирано је 146 наслова у 300 књига (укупно 28.000 страна) из посебне библиотеке Хајнриха Кристенсена које су настале између 15. и 19. века. Тема ове колекције је Александар Велики.

Да би корисници лакше приступили дигитализованим садржајима, све публикације из репозиторијума каталогизоване су у узајамном каталогу COBIB. SR система COBISS, са линком у запису ка дигиталном објекту. Ради трајности линкова, дигитални објекти су похрањени и у репозиторијум PHAIDRA. На тај начин, преко метаподатака у електронском каталогу, корисник може да пронађе наслов

и његов дигитални облик. Ове две колекције означиле су прво представљање Библиотеке европској јавности, будући да су као прве учињене доступним путем портала Европеане.

Због вредности материјала и ангажовања библиотекара на пројекту „Библиотеке Европеане“, 2012. године обезбеђена су додатна средства за припрему новог корпуса: дигитализовано је још око 80.000 страна и урађени су метаподаци за одабране материјале из више посебних збирки – Ота Кармина, Мирослава Премруа, Јоце Вујића и збирке домаћих и страних рукописа. Тада је настала и нова дигитална библиотека Универзитетске библиотеке, са новим садржајем, платформом и интерфејсом. Колекције су организоване у две групе – рукописи и књиге – са поткатогијама и минималним сетом метаподатака, линком ка пуном запису у COBISS-у и могућношћу преузимања документа. Такође, и овим дигиталним збиркама се може приступити преко портала Европеане.

Претраживе дигиталне колекције

У наредном периоду, од 2013. до 2016. године интензивно се радило на усвајању савременијих технологија и развијању знања потребних за израду претраживих дигиталних колекција. У прилог томе иде и чињеница да је Универзитетска библиотека била партнер на пројекту „Европске новине“ (2012–2015) где је имала велику подршку осталих учесника, у првом реду Универзитета у Инзбруку и Универзитета у Хамбургу, као и Националне библиотеке Луксембурга. Захваљујући учешћу у пројекту и успешним партнерским односима, постала је прва библиотека у окружењу која је понудила корисницима могућност коришћења у потпуности претраживог

корпуса дигитализованих историјских новинских текстова. Усвајањем савремених технологија и јачањем интерних капацитета, Универзитетска библиотека је 2015. године формирала прву претраживу дигиталну новинску колекцију, која је у почетној фази обухватала око 400.000 новинских страница објављених пре 1945. године, дигитализованих у оквиру пројекта.

Избор наслова укључивао је ратне, књижевне, политичке и опште листове, с циљем да се прикажу кључни историјски догађаји, друштвено-политичке прилике и свакодневни живот у Србији крајем 19. и почетком 20. века. Ратна и војна штампа је важан извор за проучавање балканских ратова и друштвено-политичких околности

које су претходиле Првом светском рату (пре свега наслови *Илустрирана рајна кроника*, *Балкански рај у слици и речи*, *Рајни дневник*, док књижевни листови сведоче о дOMETИМА српске књижевности тог периода (нпр. *Сћражилово*, *Зора*, *Шумагинка*, *Нова искра*, *Подунавка*). Сатирични, страначки и општи листови, као што су *Сћармали*, *Српска независност*, *Београдске ојштинске новине*, или *Мале новине*, омогућавају шири увид у јавно мњење и дух времена.

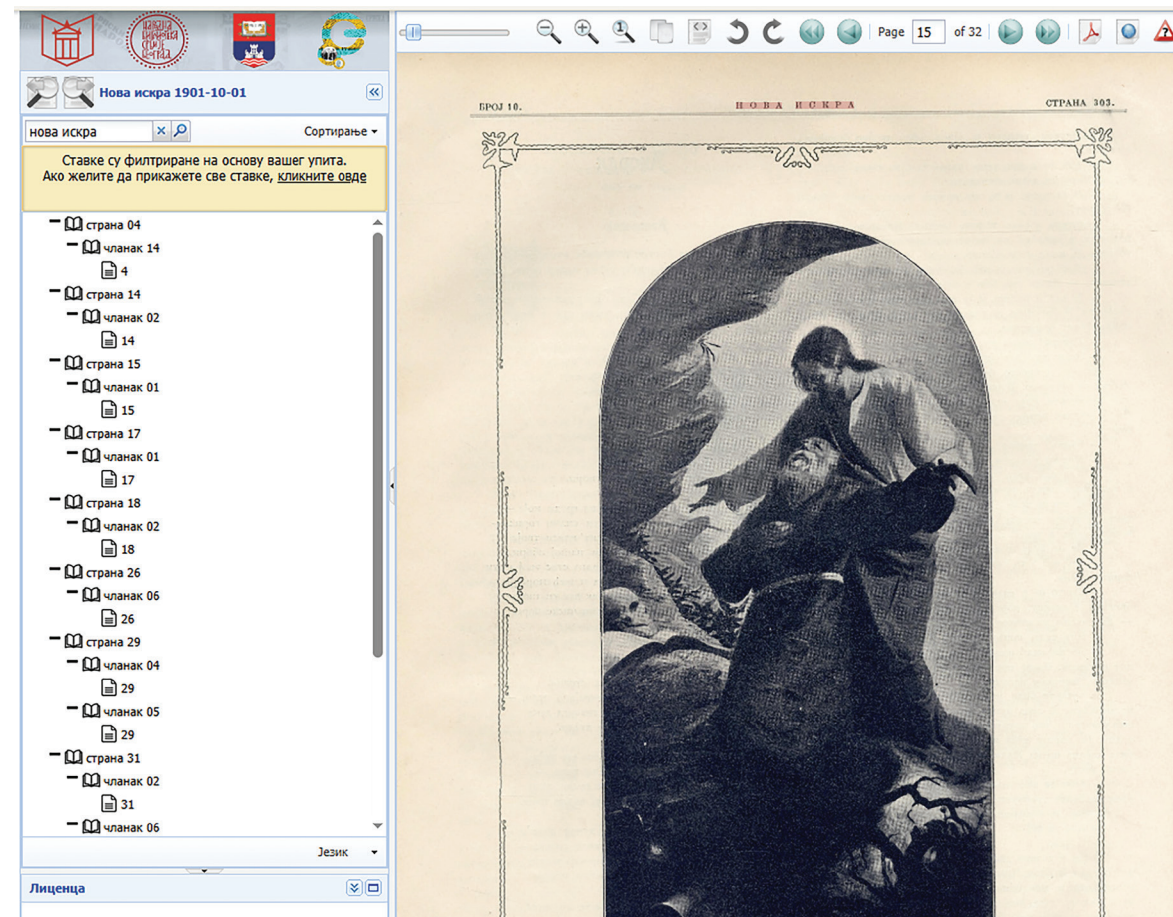
Како би се омогућило претраживање пуног текста, те добили добри резултати у проналажењу информација, коришћени су различити алати и технологије, од којих се као најзначајнији издвајају оптичко препознавање карактера (OCR, Optical Character Recognition) и структура документа (OLR, Optical Layout Recognition). Потоња технологија је веома важна у процесу сегментације новинских чланака. Процес сегментације чланака, препознавање класе странице и креирање припадајућих метаподатака темељи се на софтверу docWizz (претходни назив docWorks).

Развој портала реализован је уз подршку пројектних партнера, посебно Националне библиотеке Луксембурга, која је уступила софтвер отвореног кода BnIViewer за преглед и приказ дигитали-

зоване периодике. У оквиру библиотеке развијен је претраживач заснован на платформи Lucene/Solr, који омогућава ефикасну претрагу пуног текста и напредну навигацију кроз дигиталне садржаје. Оваква технолошка решења омогућила су корисницима једноставан приступ целим колекцијама, прецизну претрагу појединачних чланака и интегрисан приказ дигиталних објеката. Корисницима је на располагању и детаљно упутство за претрагу, а интерфејс портала доступан је на српском (ћирилица и латиница), енглеском и немачком језику.

По завршетку пројекта „Европске новине“, Библиотека је наставила да систематски обогаћује своју збирку

дигитализацијом периодике и других врста библиотечке грађе.

Интеграцијом свих дигитализованих збирки и садржаја формирана је Претражива дигитална библиотека, која данас обухвата више од 70.000 дигитализованих објеката са око 1.700.000 страна, распоређених у 104 колекције, док је просечан месечни број претрага око 100.000.

Демократизација дигитализације

Како су се активности дигитализације развијале, основан је Центар за дигитализацију, опремљен савременим уређајима, укључујући и најновије системе за масовну дигитализацију. Поред стандардних метода, примењује се и концепт „демократизације дигитализације”, који кориснике укључује у процесе и доноси нове организационе приступе.

Наиме, Библиотека је дигитализацију културног и научног наслеђа проширила ван својих фондова, успостављајући сарадњу са бројним институцијама у земљи. Претражива колекција историјских новина постепено је допуњавана грађом из других установа, најпре периодиком, а затим и монографијама, музикалијама и другом библиотечком грађом. Ова сарадња довела је до трансформације Претраживе дигиталне библиотеке у национални дигитални репозиторијум културног наслеђа у чијој агрегацији садржаја данас учествује више од двадесет библиотека, музеја и архива широм Србије.

Значај сарадње огледа се у доступности дигитализованих садржаја широј јавности, промоцији локалних и завичајних збирки, као и уштеди ресурса и повећању квалитета услуга. Многе завичајне збирке су оштећене, ретке или тешко доступне,

па су локалне установе културе решење нашле у дигитализацији и партнерству са Библиотеком. Тако је започето формирање колекције „Локалне завичајне збирке“, која се стално допуњава. У циљу њеног развоја, са партнерима је покренута израда корпуса новинских чланака о локалној историји различитих градова, важним личностима, институцијама и догађајима. Чланци су одабрани из дигиталне колекције историјских новина, разврстани по категоријама и хронолошки, и описани основним метаподацима, са линком до пуног текста.

Из ових збирки настао је портал Претраживе изложбе, који тренутно садржи 56 колекција новинских чланака, а поједине колекције су обogaћене и другим материјалима локалног културног наслеђа. Ове колекције представљају основу за даљи развој „Локалне завичајне збирке“.

Портали са дигитализованим садржајима

Важно је истаћи да се у оквиру дигиталне библиотеке УБСМ развијају и портали који су настали као резултат реализације различитих пројеката које је финансијски подржало или и даље подржава Министарство културе (до 2022. Министарство културе и информисања Републике Србије), а које Универзитетска библиотека реализује или самостално

или у сарадњи са другим институцијама културе у земљи. Такви портали су:

1. Српска књижевна критика: дигитални репозиторијум чији је циљ да на једном месту окупи што већи број књижевно-критичких текстова и тако омогући критичарима, истраживачима и широј публици једноставан приступ оценама и тумачењима књижевних дела. Почетни корпус чинили су дигитализовани и претраживи радови најзначајнијих критичара с краја 19. и прве половине 20. века – Јована Скерлића, Богдана и Павла Поповића и Исидоре Секулић. Касније су додати текстови настали пре Скерлића, као и дела критичара друге половине 20. века. Након завршетка пројеката, репозиторијум је наставио да се развија у правцу укључивања текуће критичке продукције и старијих радова за које постоје важећа ауторска права, уз прибављање сагласности аутора или носилаца права. Планиран је и систем самоархивирања, у којем би аутори преко личних налога сами депоновали своје радове; током 2020. године ова могућност је успешно тестирана. Репозиторијум је изграђен на платформи Islandora и тренутно садржи 404 јединице у 33 колекције, од којих је осам главних, даље подељених на потколекције.

2. Доситеј Обрадовић: портал посвећен животу и делу Доситеја Обрадовића, настао у сарадњи Библиотеке и Задужбине „Доситеј Обрадовић“. Сарадња је започета 2018. године са циљем да се направи претражива дигитална колекција Доситејевих дела и литературе о њему, како би ученици, студенти, професори и истраживачи на једном месту лако приступили релевантним изворима. Резултат сарадње је портал који садржи два велика корпуса: Сабрана дела Доситеја Обрадовића (на основу издања из 2007/2008) и критичка литература о његовом животу и делу. Сви текстови обрађени су у складу са савременим технологијама за дигиталну обраду и кодирање текстуалних материјала. Планиран је наставак заједничког развоја портала, како по питању садржаја, тако и техничких решења.
3. Удаљено читање: портал настао ради припреме корпуса романа написаних на српском језику у периоду 1850–1920, као део пројекта реализованог 2019. године уз подршку Министарства културе и информисања Републике Србије. Пројекат је обухватио скенирање текстова, примену оптичког препознавања карактера и конверзију у формат са анотацијом извора и означавањем именованих ентитета. Текстови су

обрађени по стандардима COST акције CA16204 D-Reading и укључени у међународни вишејезични корпус ELTeC од 100 романа, припремљен у сарадњи са Универзитетом у Београду и Друштвом за језичке ресурсе и технологије. За српски језик формиран је корпус SrpELTeC.

4. Дигитализовани лисни каталог: настао је у оквиру пројекта „Израда целовитог електронског каталога Универзитетске библиотеке ‘Светозар Марковић’“, који је 2015. године подржало Министарство културе и информисања. Овај процес представљао је значајан корак у модернизацији библиотечног система, омогућивши електронску претрагу библиотечног фонда путем прелиставања дигитализованог лисног каталога. На тај начин, уз помоћ бројних волонтера, унапређен је приступ библиографским подацима и умногоме олакшан истраживачки рад корисника. Дигитализовани лисни каталог обухвата више сегмената који покривају различите периоде и типове публикација:
- Ћирилични каталог – монографске публикације штампане на ћирилици, издате између 1926. и 1963. године;
 - Латинични каталог старији – монографске публикације штампане на латиници, издате између 1926. и 1963. године;

- Латинични каталог новији – све монографске публикације издате од 1963. до 1998. године;
- Каталог Периодике – омогућава претраживање часописа, новина и других серијских публикација;
- Каталог Одељења старе и ретке књиге – ретке и вредне публикације, рукописе и старе издања, архивску грађу, мапе, фотографије.

Сви ови каталози доступни за претрагу преко система за приказ и претрагу дигиталних лисних каталога на Универзитету у Инзбруку. То омогућава међународни увид и олакшава сарадњу са другим библиотекама и истраживачким институцијама. Оваква интеграција дигиталних каталога штеди време корисницима и истраживачима и доприноси очувању оригиналних каталожких листића јер смањује потребу за физичким руковањем историјском грађом.

Рашчитавање рукописне грађе

Унапређење дигиталне хуманистике и рашчитавање рукописа реализује се применом алата Транскрибус, који омогућава читање, преписивање и претраживање свих манускрипата, без обзира на датум настанка, језик или формат. Овај алат користи технологију аутоматског препознавања развијену у оквиру пројекта

READ (Recognition and Enrichment of Archival Documents), који је финансирала Европска комисија од 2016. до 2019. године.

Циљ Библиотеке био је развој алата за рашчитавање рукописне грађе писане српском ћирилицом. У оквиру READ пројекта, као и националних пројеката Министарства културе и информисања, Библиотека је припремила и транскрибовала више од 4.000 страна рукописног материјала (Исидора Секулић, Бранимир Ђосић, Урош Џонић, Јован Скерлић и други), креирајући НТR+ (Handwritten Text Recognition – технологија за аутоматско препознавање руком писаног текста) моделе „Cyrillic“ и „Serbian Cyrillic 20thC“. Од 2019. године наставља се самосталан развој модела, допуњавање рукописном грађом из нашег фонда и фондова других институција у Србији (Историјски архив, Народна библиотека Србије, Математички институт САНУ и др.).

На овај начин омогућено је стварање крвоног НТR+ модела за рашчитавање српске ћирилице, који омогућава претраживост

дигиталних колекција рукописне грађе по свакој речи. Организован је низ радионица, предавања и презентација за запослене у библиотекама, архивима и музејима широм Србије, са циљем укључивања што већег броја институција у развој јединственог модела.

Алат Транскрибус примењен је и за рашчитавање дела лисног каталога псеудонима српских писаца, који се састоји од руком писаних листића на латиници. На основу дигитализације и аутоматског рашчитавања овог каталога, формирана је База српских псеудонима, која омогућава преглед и читање дигиталних слика, као и претрагу и екстракцију података из електронског текста. Садржај дигитализованог корпуса је делимично повезан са формираним записима у нормативној датотеци личних имена CONOR.SR како би се повећала видљивост ових података, обогатила нормативна датотека, те добили релевантнији резултати претраге.

Опрема и техничка инфраструктура

Центар за дигитализацију развијен је како би се обезбедила систематска, поуздана и дугорочна дигитализација вредне библиотечке и архивске грађе. Од првих покушаја дигитализације помоћу кућних скенера, Центар је изградио савремену техничку инфраструктуру која

омогућава целокупан процес дигитализације: припрему материјала, скенирање, обраду, препознавање текста, креирање метаподатака и трајно чување дигиталних копија. Разноврсна опрема омогућава рад са готово свим типовима грађе – од старих и ретких књига и рукописа, преко каталошких листића и периодике, до фотографија, планова, мапа и савремених публикација. Захваљујући томе, Центар данас обезбеђује висок квалитет дигиталних репродукција и доступност грађе ширем кругу корисника.

У складу са различитим типовима и форматима грађе која се дигитализује, Центар примењује и одговарајућу специјализовану опрему:

Qidenus роботизовани скенер омогућава дигитализацију књига без оштећивања и са минималним физичким контактом, што је посебно важно код старе и ретке грађе. Аутоматизован начин рада омогућава брзо снимање великог броја страница, па се овај уређај користи за највреднији библиотечки фонд.

Bookeye архивски скенер омогућава дигитализацију материјала већег формата – мапа, рукописа, старе периодике, графика и документарне грађе. Погодан је за материјал који се не може потпуно отворити или носи ризик од оштећења. Овај уређај омогућио је рад на комплекснијим

и обимнијим пројектима и значајно унапредио квалитет дигиталних копија.

Два Canon скенера за брзу дигитализацију који су омогућили дигитално очување лисног каталога чији су записи данас интегрисани у савремени електронски каталог.

Epson флетбед скенери користе се за материјал који мора да остане потпуно раван – фотографије, планови, илустрације, графички прилози и слична визуелна грађа. Допуњују рад главних скенера и обезбеђују висок квалитет дигиталних копија за материјале средњег и већег формата.

CZUR преносиви скенер користи се за брзу дигитализацију материјала који не захтевају највиши ниво архивске обраде. Погодан је за мобилне активности, пројекте, изложбе и едукативне програме, као и за рад ван матичног простора библиотеке.

Magic Box – интерактивна дигитална витрина која омогућава да се дигитализована грађа прегледа виртуелним листањем. Ова интерактивна витрина користи се у изложбама, презентацијама и едукативним програмима, а Библиотека је прва у региону која је ову технологију увела у сталну употребу.

Поред дигитализације грађе, Библиотека је развила и претраживе кор-

пусе рукописне грађе, српских новина и листова, романа и књижевне критике настале кроз бројне пројекте у којима је учествовала. Будући да послови у Центру за дигитализацију обухватају читав низ активности – од селекције грађе, скенирања и текстуалне обраде до уређивања портала и припреме дигиталних ресурса – а да број запослених није довољан да све ове задатке у потпуности покрије, њен развој заснива се на тимском раду са колегама из других одељења, при чему највећи део подршке долази из Одељења обраде које учествује у избору грађе, каталогизацији, извозу података из система COBISS и изради метаподатака и едукацији библиотекара у земљи и региону.

Претражива дигитална библиотека, стога је, видљиви резултат заједничког рада и чврста основа за даљи развој дигиталних колекција, очување културног наслеђа и јачање сарадње са установама културе у Србији и ван ње.

Ликовни програми и издавачка делатност

У новом столећу Библиотека се кроз ликовне програме, изложбе и издавачку делатност постепено обликовала као академско и културно средиште у којем се различите стваралачке праксе и знања повезују и прожимају. Премда је издавачка пракса постојала и раније, она није била формализована у данашњем облику. Из преплета културне и научне продукције проистекло је савремено лице Библиотеке.

Оснивање уметничког центра и данашње активности

Током 2007. године, средствима компаније US Steel, реконструисане су унутрашње просторије Библиотеке. Главни хол на првом спрату, који до тада служио углавном за пролаз, добио је нову функцију захваљујући иницијативи библиотекара и ликовног уметника, тада задуженог за набавку публикација са немачког говорног подручја. На основу његовог предлога, руководство Библиотеке прихватило је

концепт трансформације овог простора у галерију, чиме је основан Уметнички центар УБСМ, свечано отворен 1. марта 2008. године.

Галерија је била првенствено намењена младим уметницима, студентима и тек дипломираним ауторима који траже свој уметнички израз. Изложбе су биле конципиране као визуелни дијалози између уметника. Повремено су излагали и афирмисани уметници чији рад има референтну вредност у историји уметности, а чиме се наглашавао континуитет и међугенерациска повезаност у уметничком мишљењу. Програм је био усмерен на праксе које се концепцијски ослањају на тзв. „другу линију“ уметности, у смислу који дефинише Јерко Денегри. То је континуитет оних уметничких појава и вредности које су заступали зенитисти, Група „Горгона“, концептуални уметници седамдесетих итд.

Упркос скромним финансијским средствима, Галерија је успешно функционисала захваљујући ентузијазму органи-

затора и уметника, и убрзо стекла углед на ликовној сцени. Њеним деловањем Библиотека је добила нову димензију, постала је центар савремене уметности, место сусрета младих интелектуалаца и посетилаца који нису били примарно корисници библиотечких услуга. Тако је израсла у „топло место“, са квалитетима којима теже велике светске библиотеке.

Од 2008. до 2012. године, уз подршку уметничког Савета који су чинили проф. др Јерко Денегри, проф. и уметник Милан Блануша и историчарке уметности Симона Огњановић и Ивана Беновић, Галерија је постала један од најживљих уметничких простора у Београду, где су представљани радови младих уметника, али и најталентованијих студената, махом ликовних уметности и архитектуре, ради промоције високог уметничког образовања и приближавања савременог уметничког стваралаштва студентима, истраживачима и научницима који свакодневно посећују Библиотеку. У њој су излагали или учествовали у дискурзивним програмима бројни домаћи и страни уметници међу којима су: Раша Тодосијевић, Зоран Поповић, Милан Блануша, Марко Погачник, Марица Радојичић, Илија Шошкић, уметничка група Колективно

дејство из Москве, Никола Џафо и Лед арт, као и тада млади уметници који су данас значајни актери на сцени: Сања Латинковић, Марина Марковић, Марко Марковић, Симон Халфмајер, Радош Антонијевић, Милорад Младеновић, Раденко Милак, Бранислав Николић, Стефана Савић, Цампа ди Леоне, Нина Тодоровић, Предраг Терзић, Иван Шулетић, Ивана Ранисављевић и многи други. Посебно су биле занимљиве заједничке изложбе мастер студената Архитектонског факултета Универзитета у Београду који су излагали радове настале у оквиру пројекта „Књига уметника“ под менторством проф. Мариеле Цветић. Групне годишње изложбе су редовно имали најбољи студенти академија уметности у Београду и Новом Саду у

селекцији професора Зорана Димовског и Горана Деспотовског.

Оснивањем Уметничког центра и активностима које су се у њему одвијале, Универзитетска библиотека се потврдила као отворена и савремена академска институција, која уводи нове садржаје, проширује креативне капацитете и одговара на потребе савременог корисника.

Након 2012. године концепција Галерије се развија кроз блиску везу уметничких програма и академског окружења. Библиотечки фонд, каталози и архивска грађа не представљају само референтни ресурс, већ се користе за конципирање изложбених и пратећих програма. Изложбени програми и радионице реализују се на преплету уметности, природних и друштвених наука, дизајна и технологије, путем истраживачких и експерименталних формата.

Илустративан пример представља годишња изложба „Камен у архитектури и уметности“, посвећена камену као уметничком и градивном материјалу на пресеку архитектуре, геологије и грађевинарства. Излагало је више од седамдесет уметника, уз пратећа предавања професора Рударско-геолошког факултета. Организација је реализована у сарадњи са Удружењем Камена колонија,

чији је оснивач геолог Зоран Ђајић, док су селекцију радова чинили професори Универзитета уметности.

Сарадња са факултетима Универзитета у Београду омогућила је повезивање уметничке праксе и наставе. Пројекти са Шумарским факултетом повезивали су уметничко мишљење са геометријом, графиком и просторним промишљањем. Посебно је значајан рад проф. др Биљане Јовић, дипломираног инжењера пејзажне архитектуре и истраживача, који спаја научни и уметнички приступ. Кроз платформу Радионица Геометрија студенти природних и техничких наука промишљали су своје дисциплине кроз визуелне и просторне методе. Ове континуиране активности обликовале су концепцију Уметничког центра, која се наставља у унапређеним форматима.

Уметнички центар профилисао се и као простор у коме се уметничко деловање

развија кроз истраживање и експеримент, што је показао професор Еичи Тосаки, уметник и професор Универзитета у Мелбурну, на радионици бимануелно координисаног цртања, где је цртеж сагледан као форма заснована на телесној координацији и перцептивним механизмима.

Изложба „Фантастична анатомија“ била је замишљена као интердисциплинарна поставка у којој је анатомија постала заједничко истраживачко поље уметности и науке. На анатомским

препаратима и мапама Факултета ветеринарске медицине у Београду приказано је како научни материјал добија уметнички израз у радовима професора и студената, са посебним доприносом професора анатомског цртања Миодрага Миће Бајића, и професора анимације и илустрације Растка Ђирића. Поставку употпуњује библиотечки фонд са одабраним публикацијама из медицине, ветерине, уметности и илустрације, наглашавајући везу између знања, слике и истраживања.

Сагласје уметности и науке у Уметничком центру није омеђено институционалним или географским границама, већ се обликује кроз непосредне сусрете уметника, истраживача и публике. Сусрети аутора из Јапана са локалном уметничком и књижевном сценом успоставили су дијалог кроз хаику и хаигу, представљања савремене јапанске прозе, радионице калиграфије, оригамија и геометрије, као и завршну изложбу радова.

Сарадња са истанбулским Центром за фотографску праксу и истраживање (FUAM), остварена током Београдског месеца фотографије, повезала је различите ауторске, уредничке и продукционе праксе у савременој фотографији, афирмишући фото-књигу као заједничко поље рада. У истом хоризонту међународних размена, реализована је изложба савременог финског

дизајна, конципирана као истраживање на преплету уметности, технологије, инжењерства и образовања, указујући на паралелни развој функционалног и естетског промишљања. Сарадња са кинеским културним и образовним институцијама одвијала се кроз различите формате: Недеља кинеског документарног филма и Кинеско-српски фотографски фестивал младих, посвећени су дискурсима у филму и фотографији, где је документарни израз сагледан као уметничка и истраживачка форма. У контексту библиотеке отворило се питање документа као облика визуелног записа са потенцијалом архивирања и даљег истраживања. Сарадња са Академијом за дизајн у Пекингу реализована је на радионицама Био-геометрија и Био-графика, где су студенти Шумарског факултета, у континуитету и систематски образовани кроз уметничке и истраживачке праксе, представили заједничке радове са студентима дизајна из Пекинга.

Као жив чинилац шире културне сцене, Уметнички центар је, поред веза са академским установама, успостављао трајне односе и са културним, струковним удружењима и фестивалима. Континуирани део изложбеног програма чини сарадња са УЛУС-ом и УЛУПУДС-ом, кровним струковним удружењима ликовних и примењених уметника Србије, чији чланови равноправно излажу у овом простору. У Галерији је реализован и део Мајске изложбе УЛУПУДС-а, најзначајнијег годишњег представљања овог удружења.

Универзитетска библиотека учествовала је у изложбеном програму 59. Октобарског салона. Поред осталих, представљени су радови британског уметника Маркуса Коутса, док је у кући Војислава М. Јовановића Марамбоа постављена изложба Милице Ракић „Лепа сам као РЕВОЛУЦИЈА – Свечани пријем ДРУГарице Ракић“. Овај рад награђен је главном наградом Салона.

Посебан вид сарадње остварен је са БИТЕФ театром на пројекту дигитализације репрезентативног историјског материјала. Уметнички центар био је укључен у процес дигитализације плаката овог

позоришта, који су потом постали доступни, док су оригинали представљени као самостална изложбена целина.

Фотографија је заступљена као медиј на граници уметности и документарног промишљања савремене стварности. У самосталним и групним изложбама представљани су аутори чији радови проблематизују стварност. Посебно се издвајају изложбе Хрвоја Полана, члана Magnum Photos Network-а, Имре Саба, Желимира Гвојића – Ел Гвојоса, и других релевантних аутора савремене фотографске сцене. Ове изложбе реализују се континуирано, а у њима учествују аутори са савремене фотографске сцене и студенти фотографије.

Сваке године приређује се једна изложба илустрација. Радове представљају студенти Универзитета уметности, али и уметници, међу којима су проф. Растко Ђирић, Дејан Мандић, Предраг Пеђа

Тодоровић и многи запажени аутори. Тема је и књига, посматрана као уметничко и истраживачко поље, као полазиште за промишљање слике која се одваја од текста. То се посебно видело у изложби „Слике из подземља: ликови Достојевског“, међународној реализацији групе Охра из Атине, у којој су уметници стварали дела инспирисана карактеролошким профилима ликова.

Изложба START у континуитету последњих 15 година приказује избор радова студената основних и мастер студија сликарства Факултета савремених уметности, насталих под менторством проф. Ружице Бајић Синкевић, омогућавајући праћење промена у уметничком изразу кроз генерације, при чему се

узима у обзир утицај нових технологија и различитих приступа стваралаштву. Обухваћени су цртежи, инсталације и видео-радови, а најбољи су награђени приликом да радове представе самостално.

Отворена за различите уметничке изразе, медије и фазе уметничког развоја, Галерија се развила у простор у којем уметност не бива рангирана унапред, већ се рађа, испитује и постаје видљива.

Рад Галерије од 2012. године уређује библиотекарка и примењена уметница, уз подршку Савета који својим стручним увидима обликује програм. Чине га проф. Ружица Бајић Синкевић, Марија Михајловић-Shipley, Ана Бамбић Костов и Драган Поповић.

Програм је задржао концепт представљања различитих уметничких пракси и медија – од сликарства и керамике преко скулптуре, графике, цртежа до фотографије и других форми израза, али се и померио од првобитног концепта одвојене уметничке целине ка идеји саме топографије и намене простора, интегрисањем књижног фонда, архива, и дигиталних медија кроз призму ликовног читања. Одабир аутора, програма и тема померио се са „дијалога уметника“ ка интердисциплинарном, као и кроз шири ракурс дизајна и примењених уметности. Програм Галерије афирмише сусрете различитих генерација: професора, академских аутора и студената, не кроз хијерархијски распоређене позиције, већ као међусобни контрапункт. Галерија прати мисију Библиотеке да својим фондовима и активностима омогућава интердисциплинарно истраживање, подржава младе генерације у академском окружењу, вреднује доприносе аутора претходних генерација и остаје отворена према савременим друштвеним токовима.

Уметнички центар и активности у њему потврђују да је Универзитетска библиотека отворена и савремена академска институција, која уводи нове садржаје, проширује креативне капацитете и одговара на потребе корисника.

Издавачка делатност: стварање и трајање

Током прошлих деценија библиотеке су, као одговор на развој технологије, примену интердисциплинарног приступа и токове културне политике, усвојиле и улогу издавача или партнера у издаваштву. Иако је пажња јавности у вези са библиотечким издаваштвом значајно порасла последњих година, ова делатност зачала се пре више векова.

Када се осврнемо на столеће Универзитетске библиотеке у Београду, увидећемо да је издавачка делатност истакнут сегмент њеног рада. Од првих библиографија и каталога, са информативном и оријентационом функцијом, до данашњих научних и стручних монографија, тематских зборника, приручника, изложбених каталога, електронских

публикација и дигиталних ресурса, те лингвистичких и мултидисциплинарних часописа који пружају преглед најновијих истраживања, анализа и савремених језичких и библиотечких пракси, јасно је да издаваштво више није само споредна активност, него је израсло у динамичну делатност у савременом информационом и културном окружењу.

У првој четвртини 21. века Библиотека је закорачила у нову фазу развоја, обележену осмишљеним и систематским унапређењем издавачке делатности. Формирана је и посебна организациона јединица у оквиру Библиотеке – Центар за издавачку делатност. Да бисмо лакше сагледали разноликост продукције, разложићемо је на више целина према врсти грађе. При томе издвајамо монографска издања (ауторске монографије књижевне и библиотечно-информационе тематике и стручна, научна и научно-документарна монографска издања); затим тематске зборнике, изложбене каталоге и часописе.

Од 2013. године покренуте су нове едиције усмерене на развој научне мисли и популаризацију знања, са препознатљивим визуелним идентитетом. Међу њима посебно се издваја едиција „Хомилије“ – у којој се објављују научне и стручне монографије и приређене

докторске тезе из науке о књижевности. Едиција има и подедицију „Библио“ у којој се објављују стручне монографије и приређене дисертације са библиотечно-информационом тематиком. Аутори који потписују четири наслова¹⁰ у овој подедицији су запослени у Библиотеци. Ова чињеница илуструје један изузетно значајан и релативно необичан аспект библиотечке праксе где сама институција обезбеђује платформу за објављивање научних доприноса својих запослених. До сада је објављено десет наслова, чија тематска и дисциплинарна разноврсност, од књижевне теорије до библиотекарства и дигиталне хуманистике, говори о амбицији едиције да обухвати савремене токове у хуманистичким наукама.

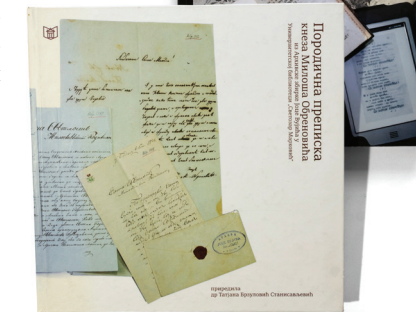
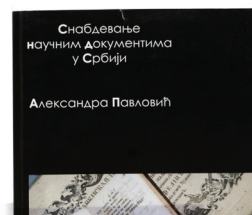
Следе их едиције „Канон“ и „Карнеги“ у оквиру којих су објављени песнички преводи и антологија српске ратне приче.

У стручним и научно-документарним монографским издањима, усмереним на системску анализу, обраду и контекстуализацију библиотечке и архивске грађе, као и на проучавање инфраструктурних и функционалних аспеката научно-информационог система, издвајају се наслови који се баве протоком, доступ-

ношћу и вредновањем научних информација, снабдевањем научним документима, као и публикације које обрађују породичну преписку и писма из архивских збирки Универзитетске библиотеке.

Међу репрезентативнијим дометима издавачке делатности Универзитетске библиотеке у којима се огледа систематско осветљавање историјата, развоја и рада Библиотеке, као и указивање на њен значај у историји српске просвете, науке и културе јесте колекција „Књижохранилиште Универзитета у Београду“, осмишљена као дугорочни издавачки и истраживачки подухват у сусрет обележавању стогодишњице свечаног отварања и почетка рада Библиотеке (1926–2026). Покренута 2021. године, поводом сто година од полагања камена темељца, обухвата публикације *Почеци*, *Пројекти изградње и реконструкције* и *Посебне библиотеке и лејаџи*. Колекција је конципирана као отворена целина, са планираним наставком, и представља пример издавачког подухвата у коме се спајају научноистраживачки рад, култура

¹⁰ Проналажење информација у дигиталним библиотекама, (2017), Александре Тртовац, *Нова парадигма сарадње у библиотекама* (2017) Адама Софронијевића, *Паралелни српско-немачки корпус књижевних текстова: израда, проналажење информација и семантички веб* (2021) Јелене Андоновски и *Феномен псеудонима као вид ауторства у библиотечно-информационој делатности* (2024) Наташе Дакић.

сећања и јавна презентација институционалне баштине.

У првој четвртини 21. века објављени су и зборници радова који развијају критички и научни дискурс у области хуманистичких и друштвених наука. У серији посвећеној афирмацији универзитетске традиције настала су два тома *Легенди Београдској универзитетској*, који обухватају предавања одржана у Библиотеци од 2002. до 2008. године и представљају својеврстан научни и културни омаж професорима Универзитета.¹¹

У домену тематских истраживања, издвајамо *Зборник о народној књижевности / Војислав М. Јовановић* и континуирано излажење зборника *Савремена српска фолклористика*, са међународних научних скупова у организацији Удружења фолклориста Србије, који су ушли у другу деценију постојања, а достигли су шеснаести број. Кроз мултидисциплинарни приступ у коме се спајају етноботаника, културна антропологија и симболика биљног света,

¹¹ Више о томе видети у поглављу о Научно-културним програмима.

настали су зборници *Гора божурова*, *Гора љиљанова* и *Гора калинова*.

У овом издавачком сегменту важно је истаћи домаће и међународне интердисциплинарне зборнике који осветљавају културне, историјске и књижевне теме. Међу њима се издвајају наслови *Нико Барџуловић: врџло идеја и идејни итејта*, *Јосип Сибе Миличић: време, џросџор, судбине*, *Аница Савић Ребац: хероина српске кулџуре* и *Кулџура сећања: медицина, биоетџика, нацизам, еџика у библиоџекарџиву*.

Изузетно плодан сегмент издавачке делатности Библиотеке чине и изложбени каталози као својеврстан вид синтезе историјског, културног и научног наслеђа похрањеног у њеним фондовима. Они често превазилазе улогу пратећег материјала и израстају у самосталне издавачке пројекте који обогаћују библиотечку продукцију. Најчешће комбинују ауторске текстове и систематизоване библиографије, те на тај начин стручну и ширу јавност упознају са садржајем изложби и самог фонда. Будући да се изложбе организују поводом значајних годишњица, јубилеја и важних културних и научних догађаја, ти поводи каталозима одређује тематски и концепцијски оквир. О значају ове врсте публикација сведоче и квантитативни подаци: у периоду од

¹² Више о томе видети у поглављу о Научно-културним програмима.

2000. до 2026. објављено је 90 каталога. Ово није случајно будући да изложбени каталози служе да се стручним, али и ширим круговима јавности представи интелектуално благо које библиотека чува.¹²

Часописи као редован облик објављивања нових истраживања и критичких приказа, повезују ауторе и читаоце кроз континуирану стручну и научну комуникацију. У нашој кући, савремене токове у библиотечкој и лингвистичкој пракси пратимо у часописима *Инфоџека* и *Новоречје*. *Инфоџека* је мултидисциплинарни научни часопис у отвореном приступу који излази двапут годишње. Објављује оригиналне радове из области дигиталне хуманистике, библиотечке информатике и савремене библиотечке праксе, који пролазе поступак рецензије у оквиру међународног уређивачког одбора. Покренут је 2000. године као *Инфоџека*: часопис за библиотекарство и информатику, са фокусом на примени информационих технологија у библиотекарству и научном информисању. Од 2004. године излази и у електронском облику, а од 2014. користи платформу Open Journal Systems (OJS), која омогућава интегрисано управљање уређивачким процесом и доступност часописа у дигиталном окружењу. *Новоречје*

је филолошки часопис посвећен проучавању нових речи и израза. Покренут је 2019. године као полугодишњак и излази само у електронском облику. Објављује научне чланке и студије о творбеним, значењским и културолошким аспектима нових речи у говору и писаним текстовима данашњице и минулих епоха, као и лексикографску грађу и библиографије. Окупља ауторе из више земаља.

Издаваштво у оквиру Библиотеке сложен је и вишеслојан процес обједињен различитим аспектима рада. Такав модел издавачке делатности омогућава да свака публикација буде обликована у складу са високим стандардима научне релевантности, уредничке доследности и културне одговорности. Уређивачка политика центра заснива се на јасним критеријумима квалитета и стручности, при чему рукописи пролазе кроз више фаза пажљивог стручног прегледа, језичке и садржинске редактуре. Оваквим поступком обезбеђује се поузданост објављеног садржаја, усклађеност са академским и етичким нормама, што следствено води дугорочној вредности сваког издања.

Двадесет први век донео је организационе и технолошке промене. Уведени су савремени програми за припрему и обраду рукописа, професионални алати за графички дизајн, као и дигиталне

платформе које омогућују објављивање у отвореном приступу. Управо тај помак – од чувара писане речи ка учеснику у њеном стварању – једна је од најзначајнијих трансформација које је Универзитетска библиотека доживела у 21. веку.

Рад Центра одвија се и у сарадњи са угледним издавачким кућама и образовним и културним установама. Повезивање са домаћим, неретко и са регионалним институцијама омогућава размену знања и заједничке издавачке подухвате. Међу сарадницима истакли бисмо Службени гласник, Матицу српску, Филолошки и Филозофски факултет Универзитета у Београду, Институт за књижевност и уметност и низ културних центара, библиотека и удружења.

Прави културни и научни капитал, и сведочанство посвећености и стручности свих који стоје иза њиховог настанка, јесу три збирке сабраних дела: *Прозна дела српских научника* (10 томова), *Дела Стивана Кракова* (10 томова) и *Сабрана дела Борислава Михајловића Михиза* (9 томова), које су резултат мултидисциплинарног рада и сарадње Библиотеке са издавачима који негују сличне вредности и интересовања.

Углед Библиотеке као издавача потврђен је наградама за издавачки подухват освојеним на Сајмовима књига

у Београду, Новом Саду и Бањалуци. Реч је о признањима која говоре о успешном спајању научне релевантности, културне вредности и визуелне естетике публикација:

За *Прозна дела српских научника* (10 томова, Службени гласник и Универзитетска библиотека Београд) – Награда за издавачки подухват године на 64. Међународном сајму књига у Београду, 2019. године.

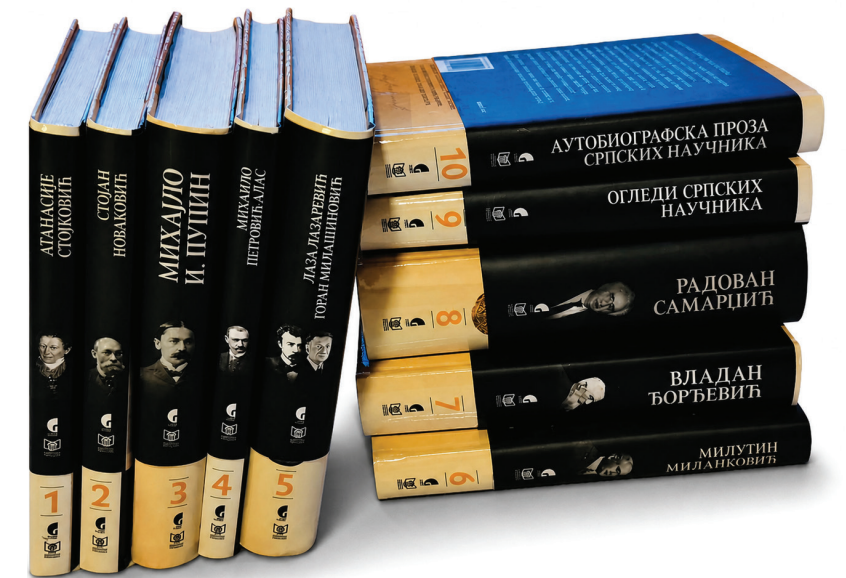
За *Дела Стивана Кракова* (10 томова, Службени гласник и Универзитетска библиотека Београд) – Награда за издавачки подухват године на 65. Међународном сајму књига у Београду 2022. и Награда за издавачки подухват за капиталну едицију на Међународном сајму књиге у Бањалуци, 2021. године.

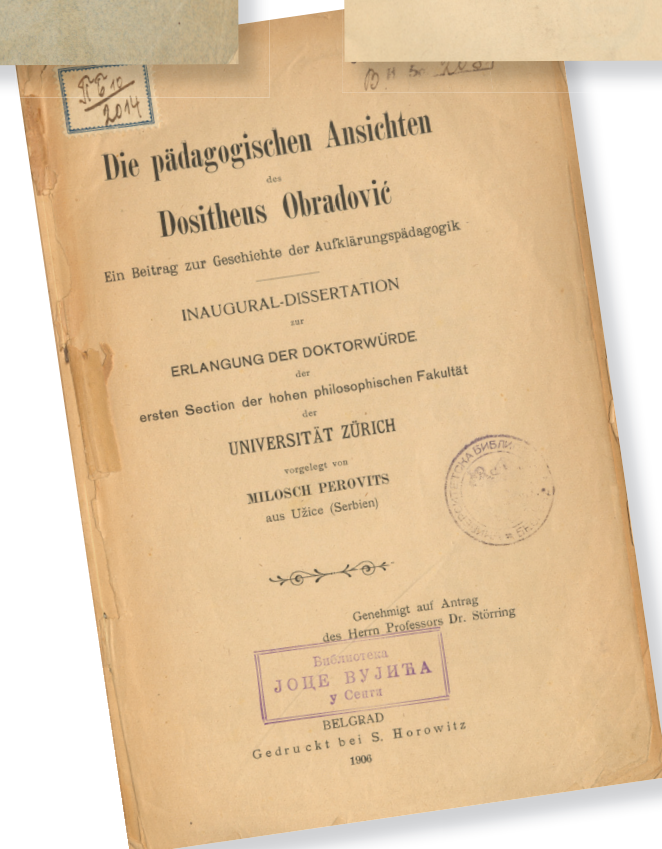
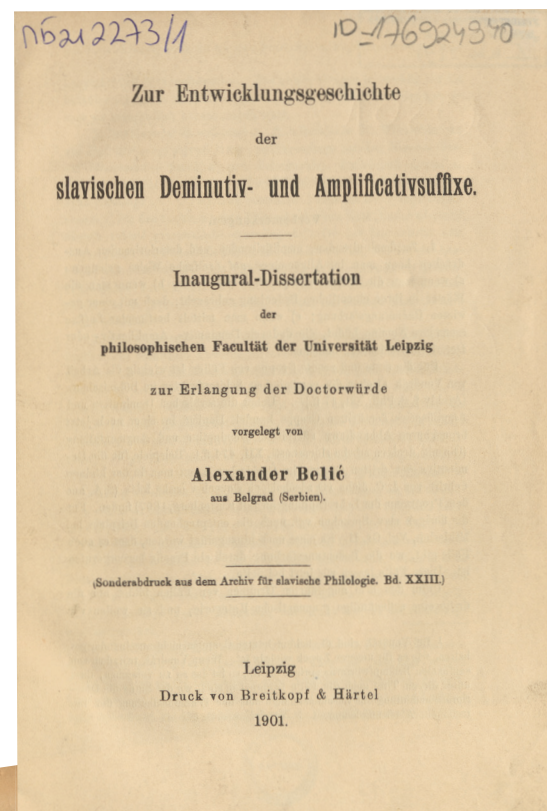
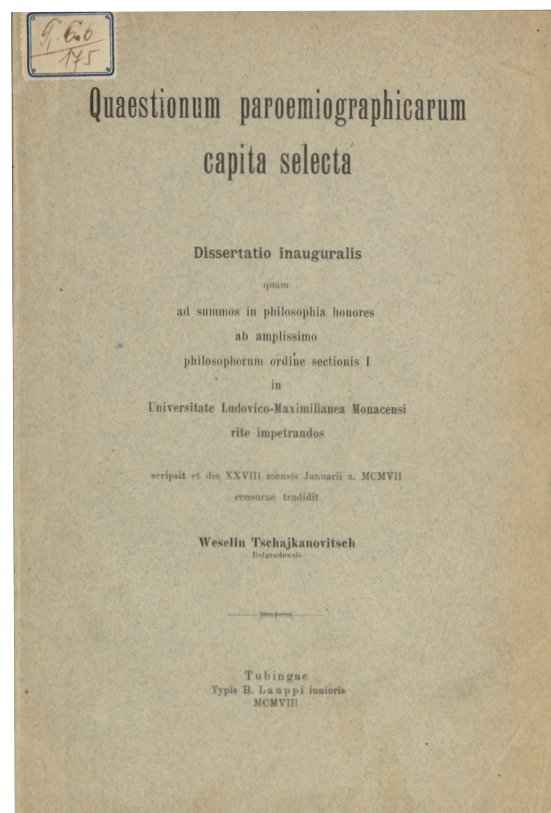
За *Сабрана дела Борислава Михајловића Михиза* (9 томова, Матица српска у Новом Саду, Универзитетска библиотека Београд и Српска читаоница у Иригу) – Награда за издавачки подухват године на Новосадском сајму књига, 2024.

Пулс Центра за издавачку делатност осећа се у целокупном раду Библиотеке. У њему се идеје материјализују, рукописи постају књиге и дигиталне публикације. Од 2000. до 2026. године Библиотека као издавач потписује готово три стотине наслова. Поређењем са доступним подацима,

може се закључити да је приближно 75% целокупне издавачке продукције Библиотеке од њеног оснивања објављено управо у овом периоду. Овај податак, поред тога што сведочи о квантитативној експанзији, казује и о систематској модернизацији и институционалној консолидацији библиотечког издаваштва. Визија Центра усмерена је ка даљем развоју издавачког програма, богаћењу тематских области, као и заузимању поузданог и препознатљивог места у стварању академског и културног садржаја у Србији и региону.

Ради подстицања рада у науци и култури и ради приказивања резултата издаваштва, Универзитетска библиотека у Београду своје публикације размењује или уступа без накнаде.

Докторске дисертације и докторске студије

Улога Универзитетске библиотеке у реализацији, унапређењу и развоју докторских студија нераскидиво је повезана за њеним радом од самог оснивања. У последњим деценијама ова улога је постала видљивија и препознатљивија. Као подршка научном и наставном раду, Библиотека је почетком 21. века добила нове функције у вези са докторским студијама, те је њен ангажман у академском животу, посебно оном који се односи на докторанде и млађе истраживаче, умногоме повећан.

Докторске дисертације

Током своје дуге историје Библиотека је била важна карика у закључном делу докторских студија, када докторска дисертација, као резултат и круна докторског истраживања, постаје коначно архивирана и спремна за коришћење од стране других истраживача. Од оснивања ова врста публикација је пристизала у Библиотеку, која је депозитна за све дисертације одбрањене на Универзитету у

Београду, формирајући тако значајан и вредан део фонда. Библиотека је примала и дисертације са других универзитета у земљи и иностранству, што је довело до тога да данас поседује најбогатију и најразноврснију колекцију дисертација у земљи, која броји око 30.000 наслова. Систематским прикупљањем, обрадом и чувањем дисертација, као и њиховим давањем на коришћење под посебним условима, Библиотека је добила кључну улогу у очувању и заштити овог ретког и осетљивог материјала који, на специфичан начин, открива историју академске, научне и универзитетске мисли у земљи.

Повећање видљивости дисертација – библиографије и дигиталне колекције

Библиографије

Подаци о дисертацијама презентовани су традиционално кроз лисне каталогe (ауторски и додатно стручни каталог дисертација налази се у просторијама Библиотеке), али и кроз библиографске

прегледе. Од 70-их година 20. века у Библиотеци је спровођен велики истраживачко-библиографски подухват захваљујући којем је 1977. године објављен први *Прејлед докторских дисертација одбрањених у Србији* (за период 1945–1975), да би потом уследило још неколико прегледа за периоде 1976–1978, 1979–1980. и 1984–1985.

Увођењем електронског каталога крајем 80-их година, ове библиографије су интегрисане у ново онлајн окружење којим је претраживање и проналажење информација о дисертацијама постало лакше. Током 2000-их рађени су додатни пописи дисертација, ради прегледнијег увида у њихов развој.

Дигитални репозиторијум

Почетком друге деценије 21. века, као један од резултата Темпус пројекта,¹³ уведене су измене у начин чувања дисертација: ове публикације, које су практично све у том тренутку имале и своју електронску верзију (*born digital*), почеле да се архивирају као цели документи у одговарајући дигитални систем. Истовремено са обезбеђивањем техничких услова, односно успостављањем система за архивирање и дељење садржаја – репозиторијума, уношене су одговарајуће

¹³ Пројекат „Нови библиотечки сервиси на универзитетима Западног Балкана“ (New library services at Western Balkan universities, 2010–2012).

¹⁴ Доступан на адреси eteze.bg.ac.rs; преко ове адресе могуће је приступити и тезама брањеним на универзитетима у Нишу, Крагујевцу и Косовској Митровици.

измене у процедуру припреме дисертација, њихову предају ради покретања поступка прегледа и оцене, начин достављања дисертација Библиотеци и др.

Захваљујући одлукама и документима Универзитета у Београду, са којим је Библиотека интензивно сарађивала на овом питању, од маја 2012. године све дисертације морале су бити депоноване у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду – PHAIDRA, пожељно у отвореном приступу, и морале су имати елементе прописане одговарајућим Упутством. Од 2014. године, изменама Закона о високом образовању, све одбрањене и депоноване дисертације доступне су у отвореном приступу и могу да се користе у складу са лиценцом Креативне заједнице за коју се докторанд определио.

Подаци о дисертацијама и целе дисертације тако су постали доступни кроз Репозиторијум Библиотеке, односно кроз његов подсистем Етезе.¹⁴ Врло брзо након тога њихова видљивост је значајно повећана: метаподаци су постали доступни и на другим порталима у Европи и шире. Касније успостављен Национални портал Нардус (2015) податке о дисертацијама преузима за универзитетског система који одржава Библиотека и прослеђује

даље (у системе еНаука и Proquest).¹⁵ До данас ова колекција текућих дисертација у електронском облику у систему Универзитетске библиотеке броји око 8.000 наслова, са приливом од око 500 наслова годишње.

Ретроспективна дигитализација дисертација

Како је колекција дигиталних дисертација брзо нарастала, поставило се питање да ли би дисертације одбрањене пре 2012. године могле такође да буду доступне онлајн, кроз неки вид ретроспективног уноса. Стога се путем различитих активности, као што су подржани пројекти¹⁶ или нове услуге,¹⁷ приступило формирању нових колекција дигиталних дисертација, чиме је скренута пажња на најдрагоценије потколекције унутар вредне збирке коју Библиотека поседује.

Потколекције дигиталних дисертација које је Библиотека учинила видљивим:

- а) Колекција дигитализованих старих штампаних дисертација које су брањене на Београдском универзитету пре Другог светског рата. Ова колекција броји око

¹⁵ Адресе националних система: nardus.mpn.gov.rs, enauka.gov.rs.

¹⁶ Реч је о пројекту „Дигитализација докторских дисертација одбрањених до 1941. године: дисертације научника из Србије одбрањене на страним универзитетима и дисертације са Београдског универзитета (1905–1941), који је реализован 2014. године и који је подржало Министарство културе РС; на њега се наредне 2015. године надовезао пројекат Секретаријата за културу Града Београда „Београд Европи и Европа Београду: живот и рад научника из Београда који су докторирали на европским универзитетима крајем 19. и почетком 20. века“

¹⁷ Дигитализација дисертација на захтев корисника; више информација и електронски захтев доступни су на адреси <https://www.unilib.rs/zahtev-za-digitalizaciju-doktorske-disertacije/>.

140 дисертација, које су, осим неколико примера рукописа, публикације мањег формата, штампане у ограниченом тиражу. Дигитализоване дисертације су већином у отвореном приступу, осим оних за које није познат ауторскоправни статус. Доступне су у Репозиторијуму PHAIDRA, односно у систему Етезе, будући да представљају резултате Универзитета у Београду, откривајући тако део његове историје. Најстарија доступна теза је из 1909. године.

- б) Дисертације дигитализоване на захтев корисника. Реч је о услузи уведеној током 2013. и 2014. која подразумева да корисници могу упутити захтев Библиотеци да се њихова дисертација, која се налази у фонду Библиотеке у штампаном облику, дигитализује и унесе у Репозиторијум, те да се прикључи другим колекцијама дигиталних дисертација

(текућим и дисертацијама из међуратног периода). Ове дисертације су доступне у отвореном приступу.

в) Дигитализоване дисертације наших знаменитих научника (Михаила Петровића Аласа, Михајла Пупина, Јована Скерлића итд.), брањене на страним, понајвише европским универзитетима.¹⁸

Свим овим активностима Библиотека је помогла да се скрене пажња јавности на дисертације које, поред свог места у научно-наставном академском процесу, имају вредност културне и научне баштине. Повећањем видљивости резултата великих научника на самом почетку њихове истраживачке каријере, пружа се допринос осветљавању њихове биографије. На посебан начин, дисертације исписују и странице националне историје јер представљају материјалне трагове успостављања и развоја универзитетског и научног живота у Србији. Научници који су докторске титуле стекли највише на европским универзитетима, доносили су своја знања и искуства у Краљевину Србију и уграђивали га у развој Велике школе, а потом и Универзитета, да би, од 1905. та нова високошколска установа степен своје зрелости показала управо кроз прве научне радове својих студената – докторске дисертације одбрањене у оквиру Београдског универзитета.

¹⁸ inoteze.unilib.rs

Едукација за студенте докторских студија

Новине у поступку припреме дисертације, као што су модификована упутства Универзитета о изгледу дисертације и елементима које она треба да има, обавезна електронска форма која постаје доминантна у односу на штампану, а посебно питање ауторскоправне заштите тезе у онлајн окружењу, изазвале су велике недоумице код студената докторских студија. Стога су крајем 2015. године започете организоване едукације намењене докторандима посвећене обликовању докторске дисертације, али и другим сродним темама (као што су претраживање онлајн сервиса, библиографски алати и др.). Иако су едукативне активности за студенте докторских студија реализоване и раније – кроз различите радионице за све категорије истраживача, кроз учешће у програму које организује КоБСОН за студенте стипендисте – ово је било прво прилагођено, континуирано спровођење активности за докторанде, које је истовремено значило и довођење Библиотеке у визуру ове циљне групе.

Више од пет година радионице су организоване уживо, у Електронској учионици Библиотеке, изазивајући велико интересовање, те је све до 2022. године било око 50 радионица које је похађало

око 700 студената. Током читавог периода, ова пракса преношена је и на друге универзитете, па су обуке организоване за студенте Универзитета у Новом Саду или су одржаване у другим високошколским институцијама, на позив запослених одређених факултета или института.

Број полазника на обукама, као и њихова заинтересованост, пре свега за тему обликовања, тј. форме докторске дисертације, указали су да се студенти суочавају са многобројним недоумицама, пре свега техничког карактера, а да многе од тих информација нису могли на исцрпан и систематичан начин да добију на својим матичним факултетима. То је нарочито било видљиво у делу који се односи на ауторскоправну заштиту: лиценце Креативне заједнице, које од 2011. године чине интегрални део дисертације, готово ниједан студент није ваљано ни познавао ни разумео.

Искуство са реализацијом ових обука показало је да постоји потреба за додатним знањима и информацијама за студенте, како не би морали да се непотребно задржавају на формалним питањима обликовања дисертације,

те како би се посветили свом истраживању у пуном капацитету. Ова едукативна активност требало је да помогне да се избегну грешке у реализацији универзитетске процедуре, које су настајале због неразумевања њених делова (пре свега када је реч о лиценцама), те да се поступак предаје дисертације, потом и њеног архивирања у Библиотеци, изведе на најбољи начин за кратко време.

Провера оригиналности дисертација

Едукацијом докторанада о обликовању дисертације учињен је крупан корак ка јачем и видљивијем позиционирању Библиотеке унутар реализације докторских студија. Неколико година након започињања обука, Библиотека се на још један начин укључила у процес подизања квалитета студија – путем провере оригиналности завршених и предатих дисертација.

Године 2018. Универзитет у Београду усвојио је Правилник о поступку провере оригиналности који дефинише део процедуре прегледа и оцене дисертације, а који подразумева софтверску проверу оригиналности. Реч је о новом кораку у процедури, непосредно по предаји коначне верзије дисертације надлежној факултетској служби, а пре увида јавности. Преко посебног информационог система, завршене дисертације се достављају Универзитетској библиотеци, која потом врши проверу, пропушта дисертацију кроз одговарајући софтвер, а резултате провере доставља ментору. Од октобра 2018. до средине 2025. године на овај начин прегледано је више од 3.500 дисертација.

Улога Библиотеке у овој процедури није могла бити само техничке природе, већ је подразумевала организацију и спровођење низа обука за менторе и

друга стручна лица факултета о раду и коришћењу софтвера, тумачењу резултата провере, о самом поступку, све до питања ауторскоправног карактера. Библиотека је тако постала информациони центар и за овај скуп питања, што је било од посебне важности јер је за кратко време дошла непосредан фокус свих факултета Универзитета у Београду и студија при Универзитету.

Будући да је овако осмишљен поступак на највећем универзитету у Србији показао да може да функционише, неки универзитети су усвојили сличну процедуру (Универзитет уметности у Београду), овластивши тада Библиотеку да и за њих спроводи поступак софтверске провере. На крају, захваљујући стеченом искуству и познавању рада овог програма, Библиотека је од 2020. године укључена и у спровођење обједињене набавке софтвера за проверу оригиналности за потребе свих универзитета у Србији што се реализовало средствима Министарства просвете РС.

Центар за подршку докторским студијама

Када су све наведене активности у вези са докторским студијама нарасле толико да нису могле ефикасно да се остварују нити да се даље развијају уну-

тар постојећих организационих јединица Библиотеке (пре свега и оквиру Одељења за научне информације и едукацију), основан је 2022. године Центар за подршку докторским студијама, за циљем да се започете активности систематизују, употпуне и унапреде. Идеја о формирању оваквог Центра настала је 2015. године (тада под именом Инфо-центар за докторанде) када је јасно уочена потреба за додатним садржајима и услугама Библиотеке у вези са дисертацијама и докторским студијама уопште.

Основни задатак Центра јесте да пружи стручну, информациону и едукативну помоћ докторандима, али и онима који намеравају да упишу докторске студије или су одбранили докторску дисертацију и желе свој рад да учине видљивијим. Он је интегрисао све претходно успостављене функције и послове, али их је проширио и обогатио.

Поред текућих активности провере оригиналности дисертација које су ушле у процес прегледа и оцене, реализације приспелих захтева за ретроспективну дигитализацију дисертација, Центар је у највећој мери посвећен припреми, организацији и реализацији годишњег континуираног програма обука за докторанде. Реч је о серији предавања, радионица и семинара која покрива сва

питања значајна за научноистраживачки рад (методологија научног рада, проналажење информација, вредновање научног рада, отворена наука, дигитални алати у научноистраживачком раду, етика и академска честитост и др.), али која може да укључи и све теме за које постоји интересовање и сва актуелна, текућа питања која су важна за рад докторанада. Три године заредом програм додатних обука за докторанде подржало је и Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС путем јавног позива.

Све едукативне активности по обиму, квалитету и видљивости превазилазе обуке спровођене ранијих година, поред осталог, и због аспеката као што су:

а) Сарадња са репрезентативном мрежом предавача из земље и иностранства. До средине 2025. у програм је било укључено више од 80 предавача – академика, професора, истраживача, библиотекара, стручњака различитих профила и др. – који су одржали око 90 радионица. Број укључених предавача повећава се сваке године будући је да концепт програма флексибилан и отворен за нове теме уколико су корисне за студенте докторских студија.

б) Међуинституционална сарадња. Од 2024. године делатности Центра прикључиле су се и друге институције и организације

(универзитетске библиотеке у Нишу и Крагујевцу, Алумни фондацију Универзитета у Београду и др.). У пракси ова сарадња значи да део реализације обука преузима на себе нека од партнерских институција, омогућујући децентрализацију програма и повећање његове видљивости и утицајности. Почетком 2025. године постало је јасно да је неопходно формирати својеврсни програмски одбор, састављен од свих учесника у организацији, како би се на надинституционалном нивоу радило на евалуацији завршеног програма и на припреми наредног. Током 2025. ова сарадња се проширила на Универзитет у Новом Саду и Државни универзитет у Новом Пазару.

в) *Међународна видљивост и универзитетска сарадња*. Едукативна активност намењена докторандима у многим европским земљама реализује се унутар докторских школа, за разлику од Србије у којој су акредитовани програми докторских студија једини оквир овог нивоа образовања. Ради размене искустава и унапређења ове делатности многе докторске школе у Европи окупљене су унутар Савета за докторску едукацију Европске универзитетске алијансе (EUA Council for Doctoral

Education), који тренутно броји 288 универзитета из 39 земаља.¹⁹ Од 2024. Универзитет у Београду је члан овог Савета, а на годишњој конференцији те године рад Универзитета на пољу докторске едукације презентован је управо кроз оно што ради Центар за подршку докторским студијама. Најзад, рад Центра инкорпориран је у рад Универзитета у Београду и његовом ангажману унутар универзитетске алијансе Circle U.²⁰ Пошто је добар део рада ове Алијансе окренут млађим истраживачима и унапређењу њихових истраживачких капацитета, Центар је дао пун допринос свим активностима на оваквој међууниверзитетској сарадњи.

Центар за подршку докторским студијама је за врло кратко време развио неколико поља деловања, као темеље и ослонаце за будући рад и сарадњу. Постепеним успостављањем и јачањем свих својих функција, од којих су неке започете пре више од једне деценије, Центар је допринео јачању положаја Библиотеке унутар Универзитета као свог оснивача, али и ван њега, међу другим академским институцијама, све до националног нивоа, односно до Министарства надлежног за науку и иновације. Библиотека се показала као солидан и поуздан партнер, као

компетентна, стручна подршка у развоју научног кадра, спремна да искорачи и у међународне оквире.

На том путу није занемарено оно што је најдрагоценије – корисници. Мејлинг листа Центра садржи више стотина имена студената који добијају обавештења преко посебно развијеног информационог система,²¹ и тај број непрекидно расте.

Захваљујући евалуационим анкетама, студенти могу да изнесу своје коментаре, примедбе и предлоге. Комуникација и контакти кроз директан имејл, преко Инстаграм налога Центра или кроз Вибер канал који су развили сами докторанди – све то је створило густу мрежу контаката и академску заједницу, која препознаје Библиотеку као свој ослонац.

¹⁹ Council for Doctoral education: <https://eua-cde.org/>

²⁰ Circle U. – European University Alliance <https://www.circle-u.eu/>

²¹ Систем за комуникацију са студентима докторских доступан на адреси doktorandi.unilib.rs. За оне који не желе да буду регистровани, сви садржаји објављени су на адреси: <https://www.unilib.rs/ambijenti/centar-za-podrsku-doktorskim-studijama/>

Центар за науку, иновације и имплементацију

Центар за науку настао је из потребе да се Библиотека пројектно афирмише и да путем пројектног финансирања обезбеди додатна наменска средства за своје функционисање. Овај вид финансирања усклађен је са стратегијом Републике Србије и преферирани

је модел функционисања институција јер резултати пројекта, у складу са принципима одрживости, остају трајно добро, посебно у домену културе и науке. С временом, Центар је прерастао у посредника између корисника и финансијера (фондови, државни и међународни позиви,

донатори) и проширио своје деловање на читав Универзитет. Активности Центра подразумевају израду пројеката, конкурисање код домаћих и међународних фондова, као и консултантске активности за друга правна лица у оквиру Универзитета у Београду.

Центар, кроз пројекте, трибине, стручне скупове, конференције и медијске активности подржава библиотечки и научноистраживачки кадар, као и конкретне пројекте потекле из Библиотеке или других чланица Универзитета у Београду. Центар предлаже и спроводи мере које ће повећати значај Библиотеке у научном смислу, будући да је реч о највећој научноистраживачкој и матичној високошколској библиотеци у земљи. Такође, подржава и промовише дигиталну трансформацију и иновативне моделе управљања библиотечком грађом. У том смислу, предлаже, промовише и, у сарадњи са другим одељењима, развија нове апликације које треба да омогуће бољу видљивост научних достигнућа истраживача Универзитета у Београду и више могућности за кориснике. Центар негује сарадњу са другим библиотекама у земљи и региону, као и са Библиотечкарским друштвом Србије.

Библиотека у редовима својих запослених има стручњаке, квалифи-

²² Више о томе видети у поглављу Библиотека у националним и међународним токовима.

коване, искусне, обучене и одговорне библиотекаре, који формирају тимове (*mission based*) по конкретном пројекту и ова сарадња одвија се у оквиру свакодневног пословања и функционисања Библиотеке.

До сада, у оквиру Центра су написани, развијени и имплементирани многи пројекти,²² (укупно њих 30, што домаћих, што међународних) и остварена је важна посредничка улога у сарадњи са Министарством науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, у контексту државног пројекта еНаука, као и по питању оснивања школе дигиталне хуманистике за најбоље студенте основних, мастер и докторских студија, која се сваке године одржава у Тршићу. Центар је укључен у рад међународних тела и иницијатива посвећених развоју отворене науке, укључујући учешће у управљачким структурама Европског облака за отворену науку (European Open Science Cloud Steering Board), где заступа Републику Србију.

Када је реч о конкретним пројектима, издваја се COST акција „Удаљено читање“ (2018–2022) реализована у сарадњи са Филолошким факултетом у Београду и Друштвом за језичке ресурсе и технологије. Из ње је проистекао читав низ мањих пројеката, које је финансирало

ресорно министарство, усмерених на развој дигиталне хуманистике и језичких технологија. Захваљујући овим активностима, Библиотека је постала један од потписника Протокола о сарадњи за израду језичког модела за српски језик, у склопу националне инфраструктуре за вештачку интелигенцију, са Канцеларијом за ИТ и еУправу Републике Србије.

Значајан сегмент деловања Центра за науку односи се и на друштвену ангажованост, у складу са „трећом мисијом“ универзитета, што се огледа у реализацији пројекта MILAGRO²³ (2024–2026). Истовремено, Центар посвећује значајну

²³ Исто.

²⁴ Исто.

пажњу очувању и промоцији културног наслеђа, при чему се издваја сарадња са Фондацијом Митриновић из Лондона на дигитализацији легата Димитрија Митриновића.²⁴

На примерима издвојених пројеката с пуним правом може се рећи да је Центар за науку онај замајац који умногоме усмерава путању Библиотеке у савременом дигиталном контексту и времену испред нас, јер се кроз његов рад назире визија библиотеке будућности која треба да постане централни информациони „hub“ друштва заснованог на знању.

Активности Универзитетске библиотеке

Научно-културни програми

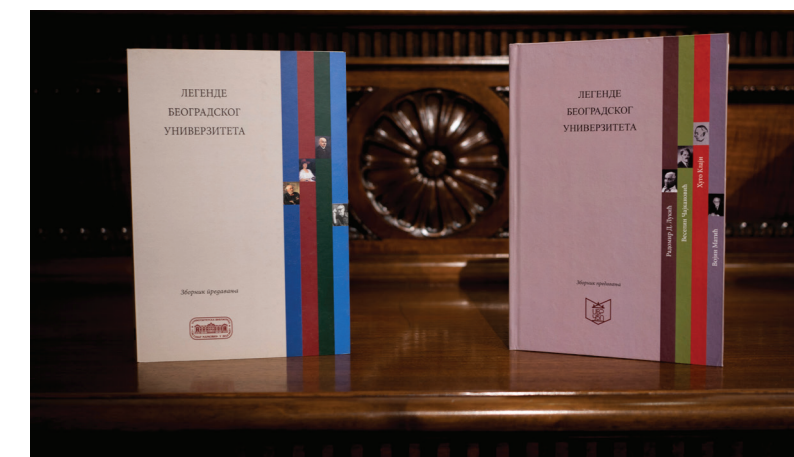
Хуманистичка оријентација Универзитетске библиотеке огледа се и у брижљиво негованим научним и културним програмима који својом концепцијом превазилазе уско стручне оквире, афирмишући естетичке и етичке вредности. Циљ програма је унапређење академског истраживања и шире едукације, подстицање интересовања за проучавање интердисциплинарних тема и пружање увида у историјски контекст научних и културних феномена. Концепција програмских активности остварује се кроз изложбе, предавања универзитетских професора и истраживача из тематски релевантне области, пратеће публикације и истраживачки рад библиотекара који откривају значајна и ретка издања, архивска документа, преписку и грађу која осветљава интелектуалне, научне и личне односе значајних личности епохе, при чему резултати таквих открића отварају простор за даља научна истраживања

или јавне презентације. Осветљавајући научно-културну делатност Библиотеке у 21. веку, издвајамо најрепрезентативније активности и оне са најдужим континуитетом.

Циклуси

Легенде Београдског универзитета

Културно-научни пројекат, узоран за тип универзитетске библиотеке, налазимо у циклусу „Легенде београдског универзитета“. Програм је трајао од 2005. до 2009. године, обухвативши осам изложби са пратећим каталозима, циклусима предавања и зборницима, а

организован је са намером да се на свеобухватан начин представе истакнути и омиљени професори београдске академске заједнице, првенствено из ближе прошлости, те да се тако испише динамична и приступачна историја нашег најстаријег универзитета. Поред откривања вредности фонда, намера је била да се корисници Библиотеке упознају са богатим радним и личним биографијама професора који су нашу науку чинили светски признатом, уносили у њу достигнућа из света, заснивали овде нове науке, стварали своје „школе” и за собом остављали достојне настављаче. Током трајања два циклуса изложби и предавања та намера је не само остварена, већ и вишеструко премашена, јер је програм био врхунски реализован и као такав битно допринео популаризацији науке, промоцији саме Библиотеке, афирмацији високог школства и јачању веза између Библиотеке и Универзитета.

Изложбе из овог програма биле су профилисане тако да илуструју живот и рад одабране личности преко књига, фотографија, преписке или рукописне заоставштине како из фонда Библиотеке, тако и из породичних и факултетских архива. Предавања су имала форму тематских научних скупова, укључујући за једну прилику најчешће три учесника која су образлагала и тумачила различите

аспекте стваралаштва личности о којој је реч. Укупно 14 академика, професора, истакнутих уметника, пријатеља и сарадника одржало је предавања, а евидентирано је око 3.000 посетилаца. Пратеће публикације, изванредног визуелног идентитета и тако приређене грађе да су заправо више приручници него класични изложбени каталози, представљају писани траг о изложбама и служе као корисна помоћна литература истраживачима. Кроз прво коло обрађен је живот и рад Михаила Петровића Аласа, Анице Савић-Ребац, Александра Ђ. Костића и Александра Дерока, а кроз друго коло представљене су биографије и научни домети Хуга Клајна, Веселина Чајкановића, Радомира Лукића и Војина Матића.

Непосредно после првог циклуса, 2005. године, штампан је зборник са свим ауторизованим излагањима, док је стицајем неповољних околности, други зборник објављен тек 2014. године. Да би се стекла јаснија представа о концепцији овог програма, довољно је подсетити да је само о Александру Дероку говорило осамнаест учесника тумачећи његов архитектонски рад, ликовно и књижевно дело и допринос у етнологији и археологији.

Подједнако темељно и свестрано представљене су и остале „легенде“, тако да остаје жаљење што пројекат није на-

стављен, упркос одличном пријему, и у академској заједници и у широј културној јавности.

Класици светске књижевности

Од 2010. године, у Библиотеци се континуирано одвија културно-научни програм под називом Класици светске књижевности – јубилеји, који се организује у сарадњи са Филолошким факултетом у Београду, Филозофским факултетом у Новом Саду, Институтом за књижевност и уметност у Београду, као и одговарајућим страним културним центрима: Руским домом, Француским институтом, Британским

саветом, Институтом Сервантес, Гете институтом и Италијанским културним центром, као и са Задужбином Иве Андрића и Задужбином Милоша Црњанског.

Током петнаест година организоване су двадесет четири изложбе са пратећим публикацијама којима је представљено укупно тридесет девет аутора који припадају различитим епохама, језицима, жанровима и стилским правцима.

1. Литература о Толстоју и Достојевском у фонду Универзитетске библиотеке (2010/201)
2. Како је тумачен Иво Андрић (2011)
3. Драмски писци Златног доба Шпаније: Лопе де Вега и Калдерон де ла Барка (2011)
4. Непролазни Дикенс: 200 година од рођења (2012)

5. Роман као експеримент: Џемс Џојс и Вирџинија Вулф (2012)
6. У трагању за смислом: Марсел Пруст и Албер Ками (2013)
7. Le tre corone fiorentine: Данте, Петрарка и Бокачо (2014)
8. Томас Ман: грађанин света и представник епохе (2015)
9. Између два звука: Рајнер Марија Рилке (2015)

10. Шекспир и Сервантес: 400 година од смрти (2016)
11. Пушкин и Гогољ: родоначелници класичне руске књижевности (2017)
12. Како је тумачен Милош Црњански (2018)
13. Ернест Хемингвеј: живот као литература и обрнуто (2019)
14. Волт Витман и Е. А. По: чудовишно блиставо или тријумф оригиналности (2019)
15. Гете и Шилер: лепе душе светске књижевности (2019)
16. 2АБ руског симболизма: Александар Блок и Андреј Бели (2020)
17. Шарл Бодлер и Гистав Флобер: зачетници модерне европске поезије и прозе (2021)
18. Молијер, наш савременик: 400 година од рођења (2022)
19. Новалис и Хелдерлин: песници отргнути од живота (2022/2023)
20. Франц Кафка: без предака, без потомака (2023)
21. Орвел и Хаксли: весници нашег доба (2023/2024)
22. Антон Павлович Чехов: лиричар у прози и драми (2024)
23. Лорд Бајрон: главна звезда европског романтизма (2024)
24. Иго и Балзак: круне француског романтизма и реализма (2025).

Великани филозофских наука

Заједнички циклус „Великани филозофских наука“ Филозофског факултета Универзитета у Београду и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“, покренут је 2014. године у циљу развијања свести о значају филозофске, критичке мисли и етичког расуђивања, посебно у суочавању са изазовима које нам савремени свет доноси. Осмишљен је као програм који представља животе и филозофске концепције великана који су пресудно утицали на развој филозофске мисли. Следећи Хегелову мисао да је филозофија своје време захваћено у мислима, да она одражава дух епохе, нарочита пажња посвећена је преломним

историјским догађајима и централним епохалним питањима, али и рецепцији њихових идеја у каснијој филозофској мисли. Конкретну форму програм добија кроз организовање изложби, предавања и објављивање публикација које имају карактер својеврсних зборника радова професора са Универзитета у Београду и Новом Саду, као и Универзитета уметности у Београду. Публикације садрже и упутнице за тематски одабрану секундарну литературу из фонда Библиотеке, при чему је предност дата радовима домаћих аутора, у настојању да афирмишемо савремену српску филозофску рецепцију. У оквиру циклуса објављено је пет публикација и представљено десет

мислилаца чије су идеје и учења имала револуционаран и далекосежан утицај како на филозофију, тако и на науку, књижевност и уметност:

1. Херојско доба филозофије: филозофи немачког класичног идеализма: Кант, Фихте, Шелинг, Хегел (2014)
2. Фројд и(ли) Јунг (2015/2016)
3. Контроверза Хајдегер (2017)
4. Шопенхауер и Ниче (2018/2019)
5. Феномен Сартр (2020).

Програм из економских наука и њима сродних дисциплина

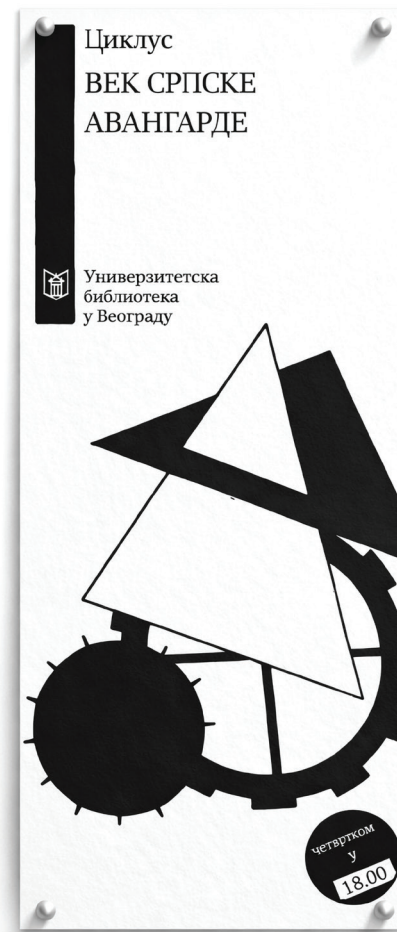
Циљ израде каталога изложби из домена економије и сродних дисциплина био је да се прошире видици садашњих и будућих економских стручњака, и да се читалачкој публици приближи структура фонда Библиотеке и доступна литература. Публикације које прате изложбе организоване од 2018. до данас могле би се тематски сврстати у неколико група, мада између појединих целина не постоје строге границе већ се често прожимају. У првој групи биле би теме из области економске мисли, где спадају изложбе о меркантилизму, физиократизму, економским класицима Адаму Смиту и Давиду Рикарду, потом свестраним стручњацима Јозефу Шумпетеру, Џону Мејнарду Кејнсу, и Радмили Стојановић; друга целина односи се на човека и друштвене реформе, где спадају каталог изложбе поводом 50 година Студентског пролећа и каталог поставке библиотечке грађе поводом 220 година од смрти Бомаршеа; трећа целина фокусира се на човека у језгру друштвених промена и технолошке револуције и обухвата каталоге приређених изложби поводом 200 година од смрти шкотског проналазача Џејмса Вата, 100 година од смрти Ендруа Карнегија, великог добротвора библиотека и каталог поставке поводом 100 година

рођења Радмиле Стојановић; четврта и пета целина покривају теме економског развоја и економске политике са изложбама о Јозефу Шумпетеру, Радмили Стојановић и Организацији о економској сарадњи и развоју (ОЕЦД-у), као и опоравку америчке економије у доба Френклина Рузвелта, о предузетништву и публикацијом о Џону Мејнарду Кејнсу; на крају издвајају се дела страних књижевника у е-окружењу академског библиотекарства Србије кроз изложбе посвећене Бомаршеу и Агати Кристи.

Век српске авангарде

Циклус разговора о авангарди и неоавангарди под називом: „Век српске авангарде“, обухватио је 15 сусрета и био је уприличен поводом тада актуелних годишњица различитих авангардних остварења, поред осталог, 100 година од објављивања *Лирике Ийаке* Милоша Црњанског.

У циклусу разговора и предавања учествовали су наши најугледнији стручњаци (историчари културе, књижевности, теоретичари), као и сами ствараоци. Оно што је била идеја организатора циклуса јесте да се авангарда први пут промишља из перспективе различитих форми и уметности кроз које се објављивала свету. Тако су у самом програму учествовали

стручњаци и ствараоци из света књижевности, ликовних уметности, музике, филма, стрипа, радиофоније итд.

Први део су увек чинила предавања о историјској авангарди о којој су говорили, поред осталих, Гојко Тешић, Александар Јерков, Миодраг Шуваковић, Јерко Денегри, Божидар Зечевић, Ирина Суботић, Невена Даковић, Дејан Ајдачић, Бојан Јовић, Предраг Тодоровић, Биљана Андоновска, Јелена Новаковић, Гојко Божовић. Други део сусрета био је посвећен стваралачком опусу аутора нове авангарде

(Владан Радовановић, Миодраг Тодоровић, Арсеније Арса Јовановић, Војислав Деспотов, Вујица Решин Туцић, Зоран Поповић, Владимир Копицл, Владимир Тошић, Миша Савић, Љубомир Кљакић, Сава Дамјанов, Слободан Шкеровић) или некој неоавангардној појави. Као учесници у овим разговорима појављивали су се сами уметници, али и историчари и теоретичари који су се бавили њиховим опусима. Сви разговори су доступни на Youtube видео каналу Универзитетске библиотеке у Београду.

Отргнути од заборав

Циклус изложби „Отргнути од заборав“ посвећен је запостављеним, често и заборављеним великанима наше научне мисли: универзитетским професорима Радославу Грујићу, Јовану Жујовићу, Сими Тројановићу, новинару, политичару и књижевнику Јаши Томићу... те ове изложбе осветљавају животе и најзначајније доприносе ових великана на пољу науке, уметности и културе.

Развој српске књижевне фантастике

Циклус разговора са писцима – представницима савремене српске фантастике и теоретичарима књижевности, под кровним насловом „Словенска и српска књижевна фантастика“ (2019), организован

је са намером да се скрене пажња широј јавности на развој овог књижевног жанра, од зачетака на маргинама српске књижевности до данас, када се приближава главним књижевним токовима. Дијалог међу нашим најистакнутијим писцима пратила је изложба књига које припадају словенској и српској фантастици, као и књижевнотеоријских дела као путоказа у разумевању различитих путева српске фантастичке књижевности, која су представљена и у истоименој публикацији у електронском издању Библиотеке.

Изложбе посвећене појединачним личностима и темама

Грађа из Посебне библиотеке Михајла Пупина (ПБ24) представљена је кроз изложбе, дигиталне презентације и учешће у манифестацијама које популаришу лик и дело овог великана науке. Посебна библиотека Михајла Пупина детаљно је описана у каталогу објављеном поводом обележавања 125-годишњице његовог рођења. Настављено је са активностима – од изложбе поводом 150-годишњице рођења (2004), преко организовања традиционалне изложбе књига „Из личне библиотеке Михајла Пупина“, као и виртуелне „Михајло Идворски Пупин“, у оквиру манифестације „Михајло Пупин – у додиру са суштином

живота“ (2011), до представљања дела грађе у Галерији Науке и технике САНУ (2012) и укључивања у Виртуелни музеј Образовног истраживачког друштва Михајло Пупин.²⁵ Током јесени 2015. године Библиотека је организовала манифестацију „Обележавање јубилеја Михајла Пупина у Универзитетској библиотеци 'Светозар Марковић'“ у оквиру које је приређена изложба „О стваралаштву Михајла Пупина у фонду Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић'“ и пратећи трибински програм посвећен различитим сферама његовог деловања. У години Пупиновог јубилеја представљен је избор књига из његове Посебне библиотеке на изложби „Пупин: од физичке ка духовној реалности“, одржаној у Историјском музеју Србије.

„Вечити геније... светлост која траје“ (2016) – изложба организована поводом 160 година од рођења Николе Тесле, у оквиру манифестације „Тесла дани 2016“. Теслин живот и дело представљени су одабраним монографским и серијским

публикацијама из фонда Библиотеке, при чему је нарочито била запажена презентација са тематским целинама о његовим везама са Томасом Едисоном, Михајлом Пупином и Ђорђем Станојевићем. Изложбу је пратио каталог који је омогућио систематско сагледавање Теслиног живота, рада и историјског контекста. Поставка је осмишљена као простор сусрета прошлости и садашњости ради разумевања снаге Теслине визије и њеног утицаја на развој науке и друштва.

²⁵ Доступно на <http://www.mihajlopupin.rs/>

Изложбом „Милутин Миланковић – великан светске науке са Београдског универзитета“ (2006) приказан је животни пут српског научника, од школовања на Техничком универзитету у Бечу до професорског звања из области примењене математике на Универзитету у Београду. Праћена трибином и снажним медијским одјеком, осветлила је пут научника који је напустио изузетно успешну и добро плаћену каријеру како би дошао и помогао свом народу. На изложби су представљени Миланковићеви научни радови, студије из историје науке, неколико издања чувене научно-популарне књиге Кроз васиону и векове, копије докумената везаних за његов живот и рад, публикације посвећене његовом научном раду и подаци о цитираности његових радова у светској научној литератури. Универзитетска библиотека иначе поседује сва дела Милутина Миланковића јер је он лично поклањао своје радове Библиотеци.

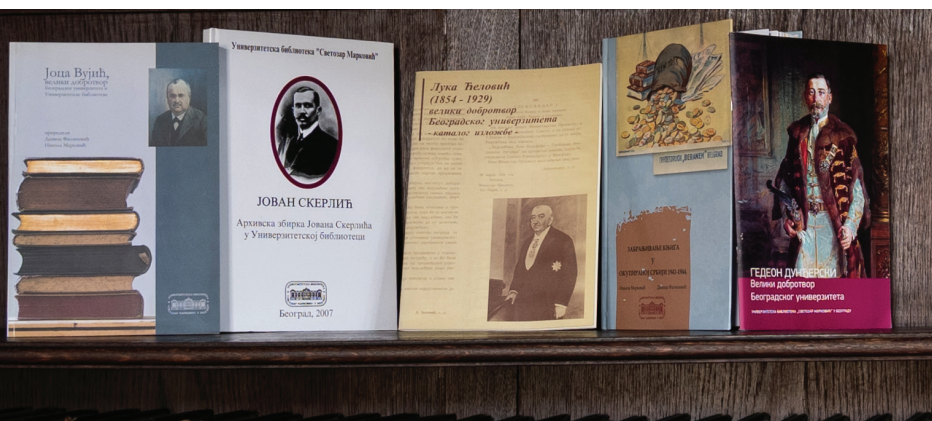
Репрезентативне тематске изложбе

„Српски манастири у Светској културној баштини UNESCO-а“ (2004) – изложба и пратећи каталог посвећени српским средњовековним манастирима који су духовна и културна ризница српског народа, чине његову историју и део су историје и културе света. Из-

ложба је рађена у сарадњи са Народним музејом Србије, тачније, њеним огранком Галеријом фресака, из које је изложено 29 копија фресака како би уз књиге и визуално представљене најзначајније фреске ових манастира.

„Уметност и печатња Милошевог доба: нови живот икона из дворске цркве Милоша Обреновића“ (2013) – изложба одржана у сарадњи са Републичким заводом за заштиту споменика културе из Београда. Поставка је представила необично умеће и лепоту дела сликара тог периода, приближила дух и културу

Милошевог доба и показала монографске публикације штампане у „Књажевско-србској печатњи“. Аутори изложбе посветили су пажњу настанку штампарства у Србији и процесу конзервације и рестаурације изложеног иконостаса. Иконостас је подигнут у придворној капели посвећеној

Св. Петру и Павлу. Касније, доласком Карађорђевића на власт, пренет је у цркву у селу Барич. Завод је предузео конзерваторско-рестаураторске радове и након тога представио доњу зону иконостаса јавности.

Репрезентативна изложба „Сазвежђа Доситеја“, приређена у Дому војске на прелазу 2024/2025. године, настала је као плод заједничке сарадње више институција - Задужбине „Доситеј Обрадовић“, Универзитетске библиотеке у Београду, Народног музеја Србије, Галерије Матице српске и Универзитета у Београду. Осмишљена је тако да се, кроз приказ живописне мапе Доситејевих путовања и његових сусрета са знаменитим личностима тог доба, употпуњен релевантном грађом из фондова ових установа, оживе његови боравци у европским градовима и дух изузетне епохе која је обликовала његове просветитељске идеје. Том приликом представљена су уметничка дела, ретка прва издања његових дела објављена за његовог живота у Лајпцигу, Бечу, Будиму и Венецији, одабрана дела његових савременика везана за њихов педагошки рад, као и рецентна научна литература о Доситејевом делу којом се илустровала континуирана инспирација Доситејевог дела за тематски разноврсна научна истраживања.

„Осам неимара српске академске мисли“ – изложба поводом 120 година од доношења Закона о Универзитету (1905–2025), која наглашава значај овог закона као темељног корака у развоју српске науке и образовања, а који је Универзитету омогућио аутономију и поставио темеље модерне академске културе. Представљено је осам првих редовних професора Универзитета (Сима Лозанић, Јован Жујовић, Јован Цвијић, Љубомир Јовановић, Михаило Петровић Алас, Драгољуб Павловић, Андра Стевановић и Милић Радовановић) и њихова улога у обликовању наставних стандарда и развоју научних дисциплина.

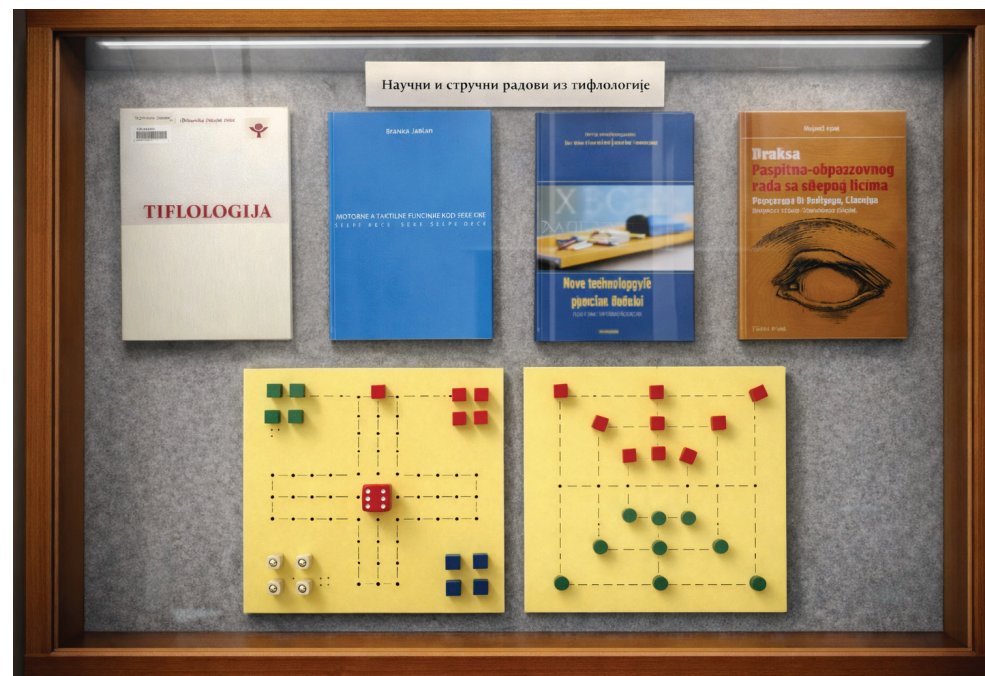
На изложби „Учена лепота: прве знамените Српкиње школоване у Аустрији крајем 19. и почетком 20. века“ (2025) представљено је четрнаест изузетних жена чији су животи уткани у причу о женској еманципацији, образовању и културном напретку. Свака од њих померала је границе могућег – било својим пером, педагошким радом или јавним деловањем. Њихова појава смештена је у шири културно-историјски контекст друге половине 19. века, обележен убрзаном модернизацијом српског друштва и постепеним уређењем образовног система. Историјска изузетност одабраних

жена, међу којима су Катарина Ивановић, Мина Караџић, Савка Суботић, Марија Прита, Аница Савић Ребац, представљена је као темељ будуће друштвене норме у вези са образовањем жена. Изложбу прати двојезични каталог, на српском и немачком језику, који симболично повезује Србију и аустријске образовне просторе у којима су ове жене интелектуално стасавале.

Сарадња са медицинским и сродним институцијама

„Пут светлости – Брајево писмо и образовање слепих у Србији“ (2009) – изложба настала као резултат сарадње са институцијама за образовање особа оштећеног вида у Србији – Савезом слепих Србије, Школом за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“, Одељењем за образовање слепе деце и деце са оштећеним видом Музичке школе „Коста Манојловић“ и Катедром за телекомуникације и обраду сигнала Факултета техничких наука Универзитета у Новом Саду. Иновативна

по концепцији, умногоме се разликовала од уобичајених изложби – први пут су у простору Библиотеке, поред изложених предмета, постављене и легенде са описом експоната на Брајевом писму и већи део изложбеног простора био је прилагођен потребама посетилаца оштећеног вида. На изложби су се могла видети тифлопедагошка средства, докторске дисертације и магистарски радови слепих професора, књижевна дела слепих у Србији, многобројне књиге штампане „брајцом“, али и друштвене игре прилагођене слепима. Изложбом је скренута пажња на специјализоване публикације намењене особама са оштећењем вида, у намери да се истакне значај уважавања потреба особа са инвалидитетом, те инклузивних приступа у културним и образовним институцијама.

„Хероји у белом – санитарска служба српске војске у Великом рату“ (2015) – округли сто организован у духу обележавања стогодишњице Првог светског рата, у сарадњи са Српским лекарским друштвом. Предавања су одржали чланови Академија медицинских наука и Секције за историју медицине Српског лекарског друштва, врсни познаваоци историје српске медицине. Том приликом приређена је и пригодна изложба одабраних публикација о санитарској служби српске војске у Великом рату, као и издања Секције за историју медицине Српског лекарског друштва из фонда Библиотеке.

У сарадњи са Институтом за судску медицину Медицинског факултета у Београду поводом обележавања 70 година од смрти професора Милована

Миловановића, једног од утемељивача савремене судске медицине у Србији, професора на Медицинском и Правном факултету у Београду и првог управника Судскомедицинског завода, данашњег Института за судску медицину Медицинског факултета у Београду који носи његово име, Библиотека је организовала 2018. године изложбу посвећену његовом животу и раду, као и историјату овог Института. Изложба је обухватила две целине – прву чине књиге и публикације из личне библиотеке професора Миловановића које је тестаментом даровао Универзитетској библиотеци, као и стручне публикације, уџбеници и радови из домаћих стручних часописа чији је аутор професор Миловановић. Другу целину чинили су експонати добијени из Института за судску медицину – лични предмети, фотографије, документи, рукописи стручних радова професора Миловановића, као и стручне публикације из његове личне библиотеке које је оставио Институту. Посетиоцима је био занимљив сегмент са препаратима одабраних судскомедицинских случајева из форензичке збирке са пратећим протоколима. Изложбу су пратила предавања тадашњег председника Српског лекарског друштва, академика Радоја Чоловића и проф. др Слободана Нико-

лића и проф. др Владимира Живковића са Медицинског факултета Универзитета у Београду, запослених у Институту за судску медицину.

„Дани Факултета ветеринарске медицине“ (1–29. новембра 2019) – манифестација организована у сарадњи са Факултетом ветеринарске медицине у Београду на заједничком пројекту. Обухватила је изложбе „Трагом великана“ и „Фантастична анатомија“, као и научни скуп „Знањем чувамо свет“ реализован у сарадњи са Министарством просвете, науке и технолошког развоја, уз пратеће каталоге. Изложба „Трагом великана“ представља избор стручних публикација, уџбеника и раритетних књига из 17, 18. и 19. века из фонда Библиотеке, као и бисте еминентних професора који су заслужни за развој факултета и Српске академије наука и уметности. Бисте су дела академског вајара Светозара Миркова.

Поводом 170 година од рођења и 130 година од смрти Лазе К. Лазаревића (1851–1891), током јесени 2021. године приређена је изложба „Лаза Лазаревић – српски културни херој“ која је на свеобухватан начин осветлила живот и дело нашег знаменитог писца и лекара. Представљена је несвакидашња биографија,

књижевни домет и задивљујући допринос у медицини и науци овог човека који је потомству оставио не само висока достигнућа у више различитих области него и пример беспрекорног животног пута хуманисте, патриоте и добротвора. Том приликом изложена је грађа из фонда Библиотеке: збирке приповедака Лазе Лазаревића, публикације које тумаче његово књижевно стваралаштво и објашњавају његов значај у историји српске медицине, као и упечатљиви преписи Лазаревићевих описа и клиничких слика различитих душевних болести.

„Култура сећања – медицина, биоетика, нацизам, етика у библиотекарству“ (2023) – први научни програм Библиотеке посвећен етици у научноистраживачком раду и библиотекарству, реализован кроз предавања универзитетских професора и

стручњака у области етике, медицине, историје, антропологије, као и посленика Библиотеке, уз пратећу изложбу и зборник радова. По-

вод је била актуелна дебата о коришћењу научне публикације спорног биоетичког статуса – Пернкопфовог *Айласа шойографске анаџомије*, који је Библиотека добила у време немачке окупације 1942. године од нацистичке организације ДОБ. На трибини су разматрани морална прихватљивост оваквих научних резултата и одговорно коришћење етички спорних публикација у едукацији и научноистраживачком раду, као и улога библиотека у третирању ове проблематике. Поред теоријског оквира и размене ставова, дискусија је резултирала конкретним институционалним корацима – објављивањем биоетичке напомене уз примерак *Айласа шойографске анаџомије*, како би корисници били упознати са спорним биоетичким пореклом публикације. У настојању да повећа свест о одговорном коришћењу етички спорних публикација у едукацији и у научноистраживачком раду, Библиотека је покренула иницијативу да се званичним путем скрене пажња и осталим библиотекама у систему да размотре предложен приступ у решавању сличних проблема.

Образовна, наставна и научна делатност

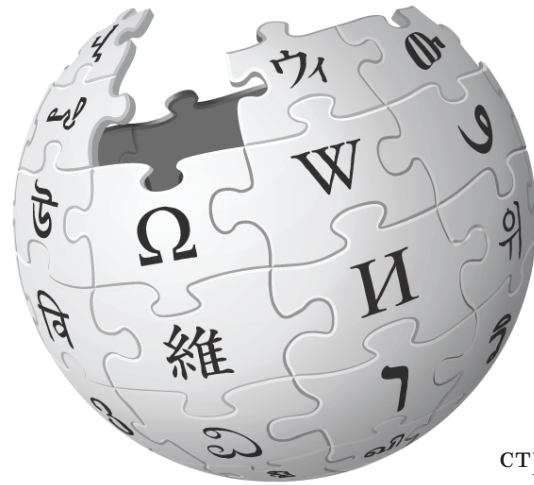
У складу са Статутом (чл. 9 и 11), Библиотека систематски организује и спроводи едукативне активности које подржавају образовни и научноистраживачки рад студената свих нивоа студија, као и запослених у научноистраживачким организацијама. Као научна база Филолошког факултета Универзитета у Београду, Библиотека учествује у реализацији наставних планова и програма високог образовања кроз практичну наставу за студенте Катедре за библиотекарство и информатику, као и кроз предавања и вежбе из области информационе писмености и коришћења извора научних информација за студенте основних, мастер и докторских студија. У оквиру ове сарадње, библиотекари су током својих докторских студија били ангажовани као стручни сарадници на Катедри за библиотекарство и информатику, на предметима Структура информација, Проналажење информација и Мултимедијални документи.

Поред тога, библиотекари из свих сектора, одељења и центара учествују као позвани предавачи на научним и стручним скуповима, као и у научним институтима, на државним и приватним универзитетима, факултетима и школама, те у националним, универзитетским, јавним и школским библиотекама, музејима и архивима у земљи и региону, где представљају достигнућа установе и савремене праксе у развоју библиотечно-информационе делатности.

Стручни кадар Библиотеке препознат је и у научним круговима – библиотекари су редовно позивани за рецензента у водећим домаћим и регионалним часописима из области библиотекарства и информатике, од којих су неки категорисани и на листи Science Citation Index. Рецензентски рад заступљен је и у монографским публикацијама, као и у зборницима радова са домаћих и међународних конференција.

Све ове активности повезују образовну, научну и стручну димензију

рада Библиотеке и јасно показују мултиаспектност и висок степен професионалне профилисаности академских библиотекара установе.

Акредитовани семинари

До 2011. године библиотекари запослени у библиотечко-информационој делатности нису имали законску обавезу стручног усавршавања, док Правилником из 2013. године није уведена обавеза најмање шест сати годишње и систем акредитације програма. Акредитацију спроводи Комисија коју образује управник Народне библиотеке Србије, а програми се одобравају на једну до три године.

У складу са својим обавезама и циљевима, Библиотека се одмах по доношењу Правилника укључила у процес едукације запослених у библиотечко-информационој делатности и акредитовала први у низу програма едукације. Програми су намењени академским и јавним библиотекарима. Услед великог интересовања, поједини акредитовани програми се понављају из године у годину. Два акредитована семинара која су се најдуже одржала

су „Ауторско право у библиотечко-информационој делатности“ и „Вики библиотекар“.

Током последње деценије развијен је свеобухватан систем стручних семинара, са посебним фокусом на информационој писмености као основи савременог библиотекарства.

Семинар о метаподацима допринео је бољем разумевању структура података и њихове примене у каталогизацији и дигиталним библиотечким системима.

„Вики-библиотекар“ као један од најпрепознатљивијих, оспособљава библиотекаре за уређивање Википедије и ширење слободног знања, уз практичне обуке.

Семинар из дигиталног маркетинга унапређују комуникацију са корисницима и видљивост библиотека у дигиталном простору.

Семинар „Ауторско право у библиотечко-информационој делатности“ систематично обрађује кључна питања ауторског права, рада са дигиталним садржајима, репозиторијумима и примене лиценци Креативне заједнице, пружајући библиотекарима јасне смернице за свакодневну праксу.

Семинари посвећени Linked Open Data приступу, BIBFRAME моделу и RDA стандарду представљају програме који уводе библиотекаре у савремене стандарде, повезане податке и нове моделе каталогизације и организовања библиографских информација.

У области науке и истраживања реализовани су програми из библиометрије, научних часописа, анализе цитираности и рада у алатима као што су EndNote и Mendeley, који јачају подршку научницима и истраживачима.

Обуке из мултимедије и дигиталних репозиторијума допринеле су развоју дигиталних садржаја, очувању научних резултата и унапређењу отвореног приступа знању.

Семинари о комуникацији на интернету и отвореној науци истакли су улогу библиотека као посредника између

научне заједнице и шире јавности.

Програм „Демократизација дигитализације“ усмерен је на развој дигиталних компетенција библиотекара и могућност да локалне заједнице буду учесници у дигитализацији културне баштине. Семинари о дигиталним претраживим колекцијама пружили су полазницима практична знања о формирању, структурирању и претраживању дигиталних база.

У новијем периоду развијени су семинари о грађанској науци, који истичу библиотекаре као спону између научника и грађана, и подстичу учешће јавности у научним процесима. Посебно место заузима програм о библиометријским индикаторима, као и обука о креирању и одржавању ауторских профила у дигиталном научном екосистему.

Један од најактуелнијих програма је семинар о вештачкој интелигенцији

и њеној примени у библиотекама, који значајан корак ка модернизацији услуга и унапређењу корисничког искуства. Поред тога, у понуди је и обука из дигиталне хуманистике која библиотекарима приближава методе „удаљеног читања“ и анализе великих корпуса текстова. У складу са потребама очувања културне баштине реализован је и програм из превентивне заштите библиотечке и архивске грађе.

Програм „Од полице до екрана“ усмерен је на развој отворених образовних извора и улогу библиотека у њиховој промоцији. Најновији семинари посвећени напредним технологијама

вештачке интелигенције указују на значај трансформације библиотечких услуга у дигиталном добу.

Сви семинари заједно представљају систематичан и добро осмишљен приступ стручном усавршавању библиотекара и свих других запослених у библиотечко-информационој делатности, при чему указују на посвећеност развоју струке и јачању библиотека као стубова знања и културе.

До 2025. године, Библиотека је акредитовала укупно 56 програма и имала је око 3.000 посетилаца.

Ред. број	Година акредитације програма	Назив акредитованог програма	Број полазника
1.	2013/2014.	Информациона писменост у библиотекама: комерцијални и некомерцијални електронски извори информација	221
2.	2014/2015.	Метаподаци у савременом библиотекарству	71

3.	2014/2025.	Вики библиотекар	694
4.	2014/2015.	Гугл за библиотекаре	213
5.	2014/2015.	Култура дигиталног маркетинга	59
6.	2015/2016.	Linked Open Data и Bibframe: нови облици организовања метаподатака у библиотекарству	249
7.	2015/2016.	Библиометрија и научни часописи	179
8.	2015/2025.	Ауторско право у библиотечко-информационој делатности	1.084
9.	2015/2016.	Дигитално приповедање и друштвени медији	44
10.	2016/2018.	RDA и BIBFRAME: библиографски опис за 21. век	95
11.	2016/2017.	Библиографски алати: EndNote и Mendeley	35
12.	2016/2017.	Мултимедије у библиотекарству	46
13.	2017/2018.	Нови медији у библиотекама	15
14.	2017/2018.	Дигитални репозиторијуми у библиотечко-информационој делатности	130
15.	2018/2020.	Комуникација на интернету: отворена наука у служби друштва	60
16.	2018/2020/2021.	Демократизација дигитализације у библиотекама	388
17.	2018/2019.	Ресурси интернета за боље друштво: отворена наука: документи и извори	140
18.	2019/2021.	Дигиталне претраживе колекције –формирање и претраживање: теоријски и практични приступ	300
19.	2019/2021.	Комуникација на интернету: Отворена наука у служби друштва	51

20.	2023/2025.	Грађанска наука: библиотекари као спона између науке и грађана	505
21.	2023/2025.	Библиометријски индикатори, научни часописи и цитираност	182
22.	2023/2025.	Ауторски профили за еНауку: отварање, одржавање, повезивање	170
23.	2024.	Вештачка интелигенција (AI) и библиотечко-информациона делатност: иновативни алати за разноврсну примену у дигиталној ери – тренутно стање и перспективе	464
24.	2024.	Увод у дигиталну хуманистику: радионице за имплементацију концепта „удаљеног читања“ у библиотекарској пракси	210
25.	2025.	Превентивна заштита библиотечке и архивске грађе – услови и начин имплементације	140
26.	2025.	Од полице до екрана: библиотекари и будућност отворених образовних извора	236
27.	2025.	Напредне технологије вештачке интелигенције у библиотечко-информационом систему: трансформација услуга и унапређење корисничког искуства	223

Списак акредитованих семинара од 2013. до 2025. године са бројем полазника

Библиотека у националним и међународним токовима

Домаћа тела и сарадња

Од свог оснивања Библиотека учествује у различитим облицима домаће сарадње са бројним библиотекама, универзитетима, удружењима и културним институцијама. Развој заједничког библиотечног система и библиотечких услуга као дела ширег библиотечног система у Србији остварује се кроз интегрисане платформе као што су COBISS²⁶ и Виртуелна библиотека Србије.²⁷ Ови системи омогућавају заједничку каталогизацију, размену библиографских података и доступност публикација библиотекама широм земље, чиме се унапређује сарадња међу библиотекама и олакшава приступ научној и стручној литератури на националном нивоу. Сарадња се огледа и у координисаној набавци електронских публикација преко KoBSON-а.²⁸

Поред тога, Библиотека сарађује и са најстаријим и јединим струковним

удружењем библиотекара Библиотечарским друштвом Србије. У Библиотеци је одржана оснивачка скупштина 14. децембра 1947. године на којој је основано ово Друштво. Потреба за струковним удруживањем довела је до оснивања Заједнице библиотека универзитета у Београду, на иницијативу Библиотеке и високошколских библиотека, која је 1992. године прерасла у Заједницу библиотека универзитета у Србији. Сарадња је остварена и са бројним институцијама, међу којима су Задужбина „Доситеј Обрадовић“, Удружење фолклориста Србије и Заједница матичних библиотека Србије (од 2005. године).

Треба истаћи и сарадњу са Југословенским библиографско-информацијским институтом (ЈБИ/УВБИН) и са Задужином Андрејевић кроз континуирано уступање публикација на поклон.

Такође, Библиотека учествује у домаћим пројектима које обухватају дигитализацију

²⁶ Више о томе видети у поглављу Сектор за набавку и обраду библиотечног материјала.

²⁷ Више о томе видети у поглављу Сектор за набавку и обраду библиотечног материјала.

²⁸ Више о томе видети у поглављу Сектор за научне информације и едукацију.

историјских извора, стручну подршку академској заједници, културне иницијативе и партнерства са организацијама у Србији.

Библиотекарско друштво Србије

Сарадња са Библиотекарским друштвом Србије један је од кључних стубова развоја библиотечке професије у нашој земљи. Две институције, повезане од самог оснивања Друштва, заједнички су обликовале модерне стандарде библиотечно-информационе делатности, унапређивале стручно образовање и доприносиле професионалном угледу библиотека и библиотекара. Деценијама уназад њихова сарадња се огледа у бројним заједничким иницијативама, стручним активностима, кадровском развоју и подршци научном и стручном издаваштву.

Библиотекарско друштво Србије је 1972. године донело одлуку да се 14. децембар обележава као Дан библиотекара, чиме је наглашена његова историјска важност и трајни значај за развој професије.

Током деценија, библиотекари Универзитетске библиотеке укључени су у рад Друштва – у подружницама, Управном и Надзорном одбору, планирању и реализацији бројних стручних пројеката, семинара, конференција и других активности од значаја за библиотекарску заједницу. Важан аспект сарадње огледа се у раду везаном за часопис *Библиотекар*, који је званично гласило Друштва и један од најстаријих стручно-научних часописа у региону, где библиотекари узимају учешће као чланови редакције, рецензенти и уредници.

Друштво библиотекара Србије је и данас најзначајније струковно удружење библиотечно-информационе делатности. Његова улога је да унапређује професију, подстиче развој библиотека, штити професионални интегритет запослених и заступа основне вредности библиотекарства – доступност знања, слободу приступа информацијама, очување културне баштине и подстицање информационе писмености.

Заједница библиотека Универзитета у Србији (ЗБУС)

Иницијатива за формирање удружења библиотекара у Заједницу библиотека Универзитета у Београду и постављање њених темеља рада, установљена је на првој седници Комисије за библиотеке и библиотекарство, одржаној 25. маја 1972. године. Самоуправни споразум о оснивању Заједнице потписан је 12. јуна 1975. године у Београду, чиме је Заједница установљена као „самоуправна организација добровољно удружених библиотека Универзитета у Београду“. У њен састав поред Универзитетске библиотеке, улазе и библиотеке факултета, семинара и института Универзитета у Београду, Студентског културног центра и Дома културе Студентски град. Прва оснивачка

скупштина одржана је 12. јануара 1976. године, када је усвојен Статут којим су дефинисани њени задаци. Због потребе за струковним удруживањем на нивоу целе земље, Заједница библиотека Универзитета у Београду прераста у Заједницу библиотека универзитета у Србији 1992. године и тада јој се придружују библиотеке свих шест универзитета, као и библиотеке већих научних института.

Већ на почетку рада Заједница покреће информациони лист – *Информације Заједнице библиотека Универзитета у Србији* (ИЗБУС, 1995–2000). Од 2000. године Заједница је један од издавача *Информације часописа за информатику и библиотекарство*. У 2014. часопис мења поднаслов у „часопис за дигиталну хуманистику“ и постаје

мултидисциплинаран. Од 2020. године излази само у електронском облику. Гласило *Високошколске библиотеке* покренуто је 2004. године на препоруку Секције за библиотечка удружења Међународне федерације библиотечких удружења ИФЛА. До 2006. године *Високошколске библиотеке* су објављиване у папирној и електронској форми, док од 2006. излазе само у електронском облику.

ЗБУС окупља библиотеке у надлежности УБСМ, као и библиотеке из Новог Сада. У оквиру Заједнице библиотека универзитета у Србији тренутно ради седам комисија, а њихов рад координирају чланови Управног и Надзорног одбора. Заједница је правно лице, а седиште јој је у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“.

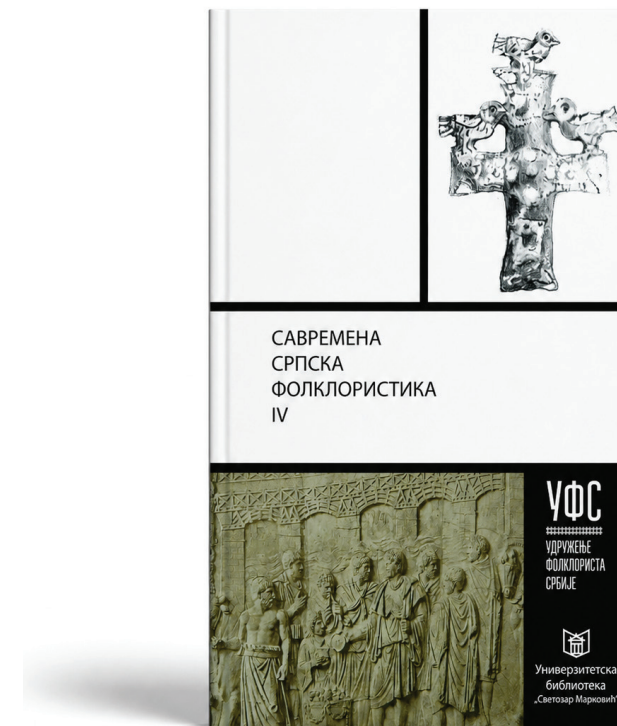
Заједница матичних библиотека Србије

Заједница матичних библиотека Србије основана је 1967. године, а покренута на републичким саветовањима библиотечких радника, са циљем да окупи све матичне библиотеке у Србији, заступа заједничке интересе библиотечких установа и библиотекара и допринесе развоју јединственог библиотечко-информационог система и унапређивању матичних функција у библиотечарству. Током свог развоја више пута је мењала назив и организациону

структуру у складу са друштвено-политичким и законским променама, да би од 2005. године деловала под садашњим именом. Као редовна чланица Заједнице од 2005. године делује и Универзитетска библиотека у Београду. Заједница је, поред осталог, покренула и организовала Библионет – први стручно-научни скуп у овој области, који је прерастао у редовни годишњи догађај посвећен промоцији рада матичних библиотека и афирмацији научноистраживачког и стручног рада у библиотечко-информационој делатности у Србији.

Сарадња са Удружењем фолклориста Србије

Библиотека остварује континуирану и плодносну сарадњу са Удружењем фолклориста Србије, које окупља истраживаче различитих дисциплина усмерених на проучавање фолклора и традиционалне културе. Сарадња се заснива на уговору о пословно-техничкој сарадњи и институционално је оснажена чињеницом да се седиште Удружења налази у кући-легату Војислава Јовановића Марамбоа, која представља организациону целину Библиотеке. Кроз заједничке активности, Универзитетска библиотека пружа подршку научном и истраживачком раду фолклориста, организацији

националних и међународних научних скупова, издавању зборника *Савремена српска фолклористика*, као и реализацији културних и научних програма у корист српске културе у целини. Додатно, Библиотека обавља стручну класификацију по систему УДК за сва издања Удружења.

Југословенско библиографско-информацијски институт (ЈБИ/YUBIN)

Сарадња са Југословенским библиографско-информацијским институтом (ЈБИ/YUBIN) у прошлости била је посебно значајна кроз систем поклона публикација. Захваљујући тим поклоница, Библиотека је током више година, а нарочито 2002. године, надокнађивала

недостатак средстава за набавку грађе. Публикације су коришћене за обогаћивање фонда, размену са домаћим и страним партнерима, као и за дистрибуцију библиотекама Универзитета у Београду и Универзитетској библиотеци у Нишу.

Сарадња са Задужбином Андрејевић

Библиотека је имала редовну сарадњу са Задужбином Андрејевић, примајући њене публикације као поклон. Године 2005, за потребе Задужбине припремила податке о докторским дисертацијама одбрањеним на универзитетима у Београду, Новом Саду, Нишу и Крагујевцу у периоду 1980–1985, а тада је започела и припрему података за период 1985–1990. године. У фонду Библиотеке налази се укупно 1.323 публикације из издавачке продукције Задужбине Андрејевић, које су 2017. године представљене на посебној изложби. Од тог броја, 370 публикација чине приређене докторске дисертације из библиотеке *Dissertatio*.

Сарадња са Народном библиотеком Србије и Библиотеком Матице српске у пројекту превођења УДК

Народна Библиотека Србије је крајем 2018. године покренула пројекат превођења најновије верзије Матичног референсног фајла УДК и његове миграције у онлајн окружење. Аутор УДК Онлајн платформе (UDC Online Hub – централног сервиса за приступ УДК таблицама на више различитих језика, јесте УДК Конзорцијум (UDC Consortium) са седиштем у Хагу. Као што је уобичајено када је реч о питањима од значаја за библиотечки систем Србије, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ је уз иницијатора и Библиотеку Матице Српске учествовала у овом пројекту. Мастерфајл садржи најновију верзију УДК таблица на енглеском језику, а превод је организован тако да библиотекари који се у раду сусрећу са одређеним стручним појмовима и терминима могу адекватно превести текстуални део.

²⁹ <https://sr.udc-hub.com/sr/login.php>

Библиотеци је за превод додељен део Мастерфајла у складу са објективним могућностима. Рад је организован на волонтерској основи, при чему је на преводу учествовало више библиотекара из различитих сектора, а таблице су дељене на мање групе да учесници не би били преоптерећени. Будући да је у Библиотеци превођена група УДК бројева који се односи на топониме Европе, значајно је и учешће студената Филолошког факултета, укључујући и оне на размени.

Резултат ове сарадње је платформа Српски УДК Онлајн,²⁹ отворена 2019. године за стручњаке, истраживаче и едукаторе у области библиотечко-информационе делатности, као и све институције које у раду користе УДК. Сервис је бесплатан, али је приступ могућ само у оквиру установа. Српски УДК Онлајн је прва ћирилична платформа тог типа у свету и није везана за систем каталогизације.

Сарадња у домену дигитализације

Кроз систематску сарадњу са бројним културним установама и иницијативама у Србији, Библиотека је проширила активности дигитализације културног и научног наслеђа ван оквира сопствених фондова, стварајући заједнички дигитални простор за његово представљање и очување. Претражива дигитална библиотека је, полазећи од колекције историјских новина, с временом обогаћена и другим периодичним публикацијама, монографском грађом, музикалијама и различитим материјалима из фондова више од двадесет партнерских установа – библиотека, музеја, архива и других институција културе.

Овакав модел сарадње омогућава већу доступност дигитализованих садржаја, систематску презентацију и промоцију институционалних, локалних и завичајних збирки, рационалније коришћење ресурса и унапређење библиотечких услуга. Посебан значај има укључивање оштећене, ретке и тешко доступне грађе локалних установа културе, што је резултирало формирањем колекције „Локалне завичајне збирке“, која данас обухвата петнаест подзбирки организованих по географским целинама.

Модел институционалне сарадње заснива се пре свега на подели улога –

Библиотека обезбеђује целокупан процес дигитализације, док партнерске установе уступају материјале из својих фондова. У овом домену остварена је сарадња са: националним библиотекама (Народна библиотека Србије, Библиотека Матице српске), јавним и матичним библиотекама (Библиотека града Београда, Градска библиотека у Новом Саду, Народна библиотека „Вук Караџић“, Крагујевац, библиотеке у Јагодини, Тополи, Крушевцу, Обреновцу, Лазаревцу, Лапову, Осечини), музејима (ПТТ музеј, Музеј Рас у Новом Пазару), образовним и културним институцијама и удружењима (Правни и Фармацеутски факултет Универзитета у Београду, Битеф театар, Удружење за културу, уметност и међународну сарадњу Адлигат, Удружење Јеврејска дигитална библиотека, Удружење новинара Србије, Савез филателиста Србије), медијским кућама (Радио-телевизија Србије, Борба) и другим установама (Завод за стандардизацију, Пошта Србије, Удружење за радно право и социјално осигурање Србије).

Развијени модел сарадње у области дигитализације показао се као одржив и ефикасан оквир за интеграцију фондова различитих установа у јединствени дигитални простор културног наслеђа који омогућава равноправно учешће великих и мањих институција.

Домаћи пројекти у државним и градским оквирима

Након 2000. године Библиотека развија континуирано и стратешки усмерено пројектно пословање у оквиру националних програма финансирања, пре свега уз подршку Министарства културе³⁰ Републике Србије, и преко пројеката финансираних средствима Секретаријата за културу Града Београда и Министарства правде. Кроз модел пројектног партнерства са бројним установама културе из Србије и региона, остварени су запажени резултати који су допринели јачању међуинституционалне сарадње и одрживом развоју културног сектора.

Пројектним финансирањем унапређено је чување изузетних културних и библиотечких вредности попут Спомен-собе Исидоре Секулић (2008).

Рад на заштити, конзервацији и рестаурацији у оквиру Библиотеке започет је пројектом „Конзервација и рестаурација слика из легата Универзитетске библиотеке ’Светозар Марковић’ у Београду (2015/16), а настављена пројектом „Конзервација и рестаурација слика

из фонда Универзитетске библиотеке ’Светозар Марковић’ у Београду“ (2017). Исте године, захваљујући спроведеним пројектним активностима,³¹ створени су предуслови за оснивање Центра за конзервацију и рестаурацију.

Даљи развој ове делатности обухватио је и рад на конзервацији и рестаурацији делова намештаја Библиотеке, пројектом „Конзервација и рестаурација делова ентеријера и намештаја из ратне репарације плаћене Србији за Први светски рат“ (2019). Активности су настављене током 2022/23. године, а паралелно је реализован пројекат „Конзервација и рестаурација архивске грађе из легата Универзитетске библиотеке ’Светозар Марковић’ у Београду“.

Рад одељења реткости унапређен је реализацијом пројекта „Набавка нове опреме и заокруживање радне целине трезора Универзитетске библиотеке ’Светозар Марковић’ ради осавремењавања библиотечке опреме и адекватног чувања вредне библиотечке грађе“ (2023). За потребе пројекта „Оснивање Универзитетске библиотеке – Записници библиотекара и Библиотечког одбора Универзитетске библиотеке од 1919. до 1923. године“

(2011) истражен је фонд и том приликом приређена изложба о изградњи Библиотеке 1919–1925, а објављене је и публикација на основу дневника Уроша Џонића, првог управника Библиотеке.

Низ успешно реализованих пројеката омогућио је и настанак колекције *Књигохранилишта Универзитета у Београду*, започете поводом сто година од оснивања и почетка градње Библиотеке (2021) и настављене, у сусрет стогодишњици рада 2026. године, објављивањем књига о изградњи из угла грађевинске струке (2024) и о посебним библиотекама и легатама (2025). Поједине публикације прате одржане изложбе, а у плану је наставак рада на колекцији у годинама које следе.³²

Заштита, конзервација, рестаурација и презентација библиотечке грађе представљају циљеве великог броја пројеката.

Микрофилмовање и дигитализација делова фонда, поред тога што представља вид очувања, омогућава и већу доступност грађи. Микрофилмоване су књиге које су ушле у Регистар старе и ретке књиге (2009–2010).

Пројекти дигитализације библиотечке и архивске грађе обезбедили су средства за набавку специјализоване опреме и развој инфраструктуре. Важно је нагласити да су многи од ових пројеката проистекли из успешних међународних иницијатива и искустава стечених у европским пројектима, који су потом прилагођени и примењени у националном контексту. Први професионални скенери набављени су 2012. године у оквиру пројекта „Дигитализација и презентација културног и научног наслеђа“, чиме су створени технички предуслови за систематски

почетак дигитализације фондова. Дигитализоване су реткости које припадају регистрованој културној баштини Србије, као што су ћирилски рукописи и сви рукописи Исидоре

³² *Пут до књигохранилишта: обележавање 100. годишњице оснивања Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“* (2021); *Књигохранилиште као грађевински и архивско-историјски изазов* (2024); *Посебне библиотеке и легата* (2025).

³⁰ Министарство је мењало име током периода обухваћеног у публикацији.

³¹ Пројекат „Набавка нове опреме и заокруживање радне целине у Одељењу за заштиту категорисане покретне културне баштине и оне која ужива претходну заштиту, ради санације изузетно вредних фондова Универзитетске библиотеке ’Светозар Марковић’ у Београду“ (2017).

Секулић, а потом су постављене на сајтове Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ и Народне библиотеке Србије.

Пројектне активности везане за посебне библиотеке обједињују традиционалне видове заштите и реконструкције грађе са дигитализацијом и презентовањем ширем кругу заинтересоване публике путем интернета, чиме је умањена могућност даљег оштећења приликом руковања од стране запослених и корисника, а и у великој мери је унапређено представљање овог културног наслеђа.

Пројекат „Дар потомству: 80 година од поклона Јоце Вујића Београдском универзитету“ (2012) омогућио је постављање

³³ Доступно на <http://arhiva.unilib.rs/cirilica/zbirka/knjiga/posebna-biblioteka-joce-vujica-1863-1934-izbor>

³⁴ <https://jocavujic.unilib.rs/>

изложбе посвећене поклону, повезан је један број књига и библиотека је премештена у посебну просторију, која је адаптирана у Спомен-собу Јоце Вујића. Изложба и спомен-соба су отворене на Дан Библиотеке, 24. 5. 2012. године. Градској скупштини Београда је упућен предлог да једна улица добије име Јоце Вујића што је и прихваћено. Рад на библиотеци је настављен 2013 дигитализацијом фонда реткости и архивске збирке Милоша Обреновића из легата Јоце Вујића и настављен је рад на повезу књига из његове библиотеке, а избор књига је дигитализован.³³

Настављен је рад на овој вредној збирци пројектом „Дигитализација и презентација културног и научног наслеђа Архивске збирке Јоце Вујића и објављивање породичне преписке кнеза Милоша Обреновића“ (2015), током ког је дигитализован део најзначајније збирке архивске грађе. Направљен је сумарно-аналитички инвентар који се чува у Одељењу реткости и омогућава корисницима лакше сналажење кроз ову збирку. Издата је књига посвећена преписци и урађен је портал на коме се може прочитати биографија Јоце Вујића, укратко садржај Архивске збирке Јоце Вујића и поједина рашчитана писма Милоша Обреновића са сином и ћерком.³⁴ Следеће године је кроз пројекат „Истраживање,

заштита и промоција архивске грађе на ћириличном писму кроз преписку књижевника 19. и 20. века, из Архивске збирке Јоце Вујића“ настављен рад на овој збирци која не само да говори о приватном животу књижевника, већ поседује и књижевно-уметничку вредност. Најзначајније су преписке Јована Јовановића Змаја, Милице Стојадиновић Српкиње и Милана Решетара у којима су заступљени најзначајнији српски и југословенски књижевници и културни посленици, а које пружају аутентичан увид у тај, за културу буран период на овим просторима. Одабрана су документа из истражене

грађе и каталожки обрађена, а њихове дигитализоване копије су постављене у дигитални репозиторијум Therefore који води и одржава Библиотека. Објављена је књига посвећена преписци.

Пројектом „Заштита и презентација поклон библиотеке Михајла Пупина“ (2015) обухваћен је и програм обележавања 80 година од смрти овог великана. Реконструисан је значајан део посебне библиотеке који је био у лошем физичком стању, неке свеске уопште нису биле погодне за коришћење, а међу њима и оне најинтересантније за излагања и промоцију библиотеке. Спроведена је и заштита у виду дигитализације одабраних наслова и захваљујући софтверу који је претходно развијен, дигитализована грађа

могла се користити у Библиотеци током манифестације која је обухватила изложбу и трибински програм посвећен различитим делатностима Михајла Пупина. Објављена је публикација посвећена посебној библиотеци и садржајима програма, а у њој се поред нових сазнања о Пупиновом научном раду, могу наћи различита мишљења о његовом разнородном стваралаштву.

Процес дигитализације рукописних књига из посебне библиотеке Гедеона Дунђерског спроведен је 2008. године, док је 2009. године приређена изложба и објављена публикација у част овог великог добротвора Београдског универзитета. Рад је настављен 2016. године реализацијом пројекта „Заштита и презентација посебне библиотеке др Гедеона Дунђерског“ који је обухватио стерилизацију целе посебне библиотеке у овлашћеној институцији, а који је реализован у пет сегмената. Поред биолошке заштите библиотечке грађе, настављено је са њеном обрадом, изведена је заштита складиштењем публикација у бескиселинске кутије, као и дигитализацијом материјала и поставком дигитализоване грађе у Дигиталну библиотеку. Набавком флексибилних сталака за читање и коришћење старе и ретке књиге омогућено је манипулисање том грађом без оштећења. Повезане су књиге из историје Србије, броширана

издања су добила чврст повез, а том приликом је одабраним публикацијама враћен првобитни изглед.

Пројекат „Магична дигитална Србија“ (2015) омогућио је значајан искорак у примени савремених дигиталних технологија у заштити и презентацији културног наслеђа. Поводом обележавања 90 година од свечаног отварања зграде Библиотеке, приређена је изложба „Дигитална ћирилица“ на којој су представљена дигитална изложбена витрина Magic Box, јединствена у региону и међу реткима у свету. Набавком овог уређаја Библиотека је постала трећа у свету, после Харварда и Оксфорда, која омогућава виртуелно, а за кориснике готово стварно прелиставање драгоцене и заштићене библиотечке грађе, укључујући старе ћирилске рукописе, историјске новине, фотографије и репрезентативне примерке из својих збирки.

Приступачност библиотечке грађе корисницима умногоме је унапређена кроз пројекте дигитализације, не само докумената и публикација, већ и библиографских података о њима.

Захваљујући пројекту „Израда целовитог електронског каталога Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић'“ (2015), дигитализован је лисни каталог и омогућен онлајн приступ

метаподацима целокупног фонда. Пројекат је успоставио функционалан дигитални каталог са претрагом и прегледањем, допринео очувању оригиналних каталожких листића и интеграцији традиционалних података у савремено дигитално окружење.

Као логичан наставак активности усмерених на дигитализацију и унапређење доступности академског наслеђа, посебна пажња посвећена је и докторским дисертацијама као значајном сегменту научне продукције. У оквиру пројекта „Дигитализација докторских дисертација одбрањених до 1941. године: дисертације научника из Србије одбрањене на страним универзитетима и дисертације са Београдског универзитета (1905–1941)“ реализованог 2014. године, дигитализован је и један број дисертација које су српски научници бранили на страним универзитетима крајем 19. и почетком 20. века, без обзира на место рођења, чиме је омогућено да буду приказана и дела оних аутора који нису рођени у границама државе Србије, али припадају српском културном наслеђу. Пружена је могућност и ауторима који данас бране своје докторске дисертације на универзитетима у иностранству да учине своју дисертацију видљивом и преко портала.³⁵ Обухваћене су и дисертације брањене на Београдском универзитету до почетка

³⁵ <http://inoteze.unilib.rs/>

Другог светског рата које су похрањене у репозиторијум PHAIDRA заједно са текућим дисертацијама. Пројекат „Београд Европи и Европа Београду“ (2015) био је посвећен животу и раду научника из Београда који су докторирали на европским универзитетима крајем 19. и почетком 20. века, осветљавајући међународне академске везе и допринос српских интелектуалаца европском научном простору.

У оквиру континуираног рада на дигитализацији и очувању различитих сегмената националне научне и културне баштине спроведен је низ значајних пројеката. Српска књижевна критика је дигитални репозиторијум књижевнокритичких текстова за најшири круг корисника, настао 2018. године као резултат пројекта „Библиотечко-информациона делатност у функцији повећања видљивости, доступности и утицаја књижевнокритичке мисли у Србији“, који је настављен 2019. пројектом „Зачетници српске књижевне критике и изабрани критичари савременог доба: Допринос библиотечко-информационе делатности откривању књижевно критичке традиције до краја 19. века и презентација аутора 20. века“. Дигитализована су и обрађена дела најзначајнијих књижевних критичара 19. и 20. века (као што су Јован Скерлић, Богдан и Павле По-

повић, Исидора Секулић, Љубомир Недић и др.), која су доступна у пуном тексту.³⁶ Замисао пројекта је да пружи могућност и савременим књижевним критичарима да унесу своје радове у овај дигитални репозиторијум, како би се олакшао увид у текућу књижевну критику.

Пројекат „Обезбеђивање библиотечко-информационе подршке за чување, заштиту и коришћење делова фолклорног и језичког културног наслеђа: материјали са теренских истраживања као отворени подаци“ (2022) обухватио је низ активности како би збирке података, записи са теренских истраживања из области фолклористике и дијалектологије, биле обрађене, конвертоване у одговарајући формате погодне за дугорочно архивирање и потом депоноване у дигитални

³⁶ <https://kritika.unilib.rs/>

³⁷ Пројекат „Заокруживање целине дигитализоване колекције мапа из фонда Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ на специјализованом порталу и рад на њиховој даљој заштити и презентацији (2024).

³⁸ <https://maps.unilib.rs/?object=125>

репозиторијум. Пројекат је омогућио да се ови јединствени трагови наслеђа, који су се налазили на аудио или видео-тракама, сачувају од пропадања и учине видљивим.

Пројектом „Презентација и трајно похрањивање мапа из фонда Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ на специјализовани портал и рад на њиховој даљој заштити“ (2023) дигитализоване су карте и мапе од 16. до 21. века. Током 2024. настављена је активност,³⁷ а пројектом Будућност прошлости: заокруживање целине дигитализоване колекције атласа и мапа на специјализованом порталу (2025) допуњен је портал³⁸ на коме се, поред дигитализоване грађе, могу наћи и биографије значајних српских и светских картографа.

Кроз реализацију више пројектних активности, Библиотека је интегрисала иновативне технологије, како у домену набавке и унапређења техничке опреме, тако и у области обраде, дигитализације и презентације грађе, при чему је посебан сегмент деловања био усмерен на унапређење и ширење образовних активности кроз примену савремених технолошких решења.

У периоду 2016–2021. године успешно је реализовано пет пројеката заснованих на технологијама вештачке интелигенције за аутоматско препознавање рукописних докумената,³⁹ доступним кроз ЕУ Horizon 2020 пројекат READ – *Recognition and Enrichment of Archival Documents*. Ови пројекти показали су успешну синергију националног и европског финансирања, користећи модел мултипројектног управљања активностима. Главни фокус био је на рашчитавању српске ћирилице, што је довело до значајних технолошких и методолошких помака у библиотечко-информационој делатности у Србији. Посебан значај има увођење програма Транскрибус, који омогућава аутоматско рашчитавање рукописног текста. Крајњи циљ ових активности је стварање кровног модела за рашчитавање српске ћирилице и развој јединственог алата за претраживање дигиталних колекција, чиме се рукописно наслеђе чини доступнијим истраживачима и широј јавности.⁴⁰ Пројектима је омогућена и едукација о коришћењу алата Транскрибус, као и објављивање низа приручника који су допринели широј примени алата

³⁹ Рашчитавање старе српске ћирилице: прошлост и српско писмо у новом веку (2016), Рашчитана стара српска ћирилица: оживљена руком писана прошлост (2017), Рашчитаност старе српске ћирилице: историја и традиција на дохват руке (2018), Рашчитана стара српска ћирилица у пуном сјају: оживљено рукописно наслеђе Милоша и Михаила Обреновића (2020) и Стара српска ћирилица у сазвежђу рашчитаних европских рукописа: рукописна дипломатска кореспонденција 19. века (2021).

⁴⁰ Више о томе видети у поглављу Центар за дигитализацију, развој и одржавање библиотечког система.

Транскрибус у институцијама културе широм Србије.

Из учешћа у великом европском пројекту „Европске новине“ израсла је Претражива дигитална библиотека, која је од првобитне колекције дигитализованих историјских новина прерасла у централну националну платформу за претраживање дигитализованог културног наслеђа. Посебан замах развоју портала дат је 2018. године, када је покренут нови ток мултипројектних активности масовне дигитализације штампаног културног наслеђа кроз национално финансирање, у складу са препорукама Националног оквира за дигитализацију периодичних издања у Републици Србији. Овај процес започет је пројектом „Претраживо културно наслеђе Србије: богаћење дигиталне ризнице бисерима периодичних издања“ и настављен је до данас уз учешће великог броја установа културе, пре свега библиотека. Значај Претраживе додатно је оснажен моделом институционалне сарадње где Универзитетска библиотека врши услужно скенирање и техничку обраду грађе, док партнерске установе из Србије и региона – националне, јавне,

матичне и општинске библиотеке, архиви и музеји – обезбеђују материјале из својих фондова, чиме се омогућава демократизација приступа дигитализованим садржајима и систематски укључује грађа која је раније била тешко доступна или потпуно изван домашаја јавности.

Поред поменутих портала, развијају се и други настали или кроз самосталне пројектне активности или у сарадњи са другим институцијама културе. Портал о животу и делу Доситеја Обрадовића⁴¹ који је настао сарадњом са Фондацијом „Задужбина Доситеј Обрадовић“ кроз више пројеката реализованих 2018–2024. Затим „Удаљено читање“,⁴² портал развијен као резултат повезаних пројеката усмерених на укључивање српског језика и књижевности у савремене европске токове дигиталне хуманистике и методологије удаљеног читања. Основа портала постављена је 2019. године, док је даљи развој настављен кроз пројекат „Читање издалека: едукација и подизање капацитета библиотекарског и научног кадра и промоција дигитализованог културног наслеђа“ (2022). Године 2023. пројекат „Увод у дигиталну хуманистику“ омогућио је даљу едукацију корисника кроз практичне радионице засноване на конкретном корпусу и оспособљавање за примену

⁴¹ <https://dositej.unilib.rs>

⁴² <https://udaljenocitanje.unilib.rs/>

расположивих алата за претраживање, анализу и интерпретацију текстова.

Ослањајући се на архитектуру и функционалности Претраживе дигиталне библиотеке, као и на искуства стечена кроз пројекте дигиталне хуманистике, покренута су још два развојна пројекта усмерена на примену напредних језичких технологија. Пројекат из 2024. године, „Едукација библиотечке и истраживачке заједнице на моделу повећања видљивости српских историјских новина кроз напредне језичке моделе и технологије“, заснован на унапређење прецизности проналажења информација у дигитализованим новинским текстовима и њихово повезивање са веб-базама знања. На њега се надовезује пројекат из 2025. године „ПИСАН – Платформа за истраживање дигитализованог садржаја новинских колекција потпомогнута језичким технологијама за српски језик“, чији је циљ развој истраживачке платформе за анализу великих корпуса новинских текстова кроз примену језичких технологија, са нагласком на ефикасном претраживању и семантичком повезивању садржаја.

Као део стратешких активности у области дигитализације и очувања културног и научног наслеђа, посебна пажња посвећена је едукацији библиотекара и

корисника. Током 2014. године реализован је до тада најобимнији пројекат у области едукације „Универзитетска библиотека ‘Светозар Марковић’ за мрежу јавних и високошколских библиотека Србије: пренос знања, садржаја и програма“, који је обухватио радионице и специјалне догађаје у скоро 30 градова, при чему се промовисало бесплатно академско образовање путем интернета и отворених онлајн курсева. Наставак пројекта у 2015. години довео је до подизања портала „Знање за све“,⁴³ уз значајан допринос волонтера у развоју услуга и едукативних активности. Пројектом „Примена напредних технологија у библиотекама“ током 2017. године настављен је рад на едукацији библиотекара јавних и високошколских библиотека путем бројних радионица усмерених на примену нових технологија, креирање дигиталних библиотека и модернизацију библиотечког пословања.

Континуирани рад на едукацији и развоју дигиталних компетенција библиотекара послужио је као основа за покретање пројекта „Вики библиотекар“ (2015–2025). Наменен је едукацији библиотекара и развоју њихових дигиталних компетенција, које им омогућавају да знање и ресурсе преточе у вредне и поуздане енциклопедијске чланке, као и да представе рад својих библиотека, личности и појмове од значаја за културу

⁴³ <http://unilib.rs/znanjezasve/>

и образовање. Проширен је на академску заједницу 2017. године, када се студенти Филолошког факултета у Београду укључују у активности уређивања Википедије кроз наставни програм. Годишњи раст броја студената и нових чланака показује да он представља значајан модел интеграције отворених образовних извора у високом образовању. Последњих година укључени су и виши разреди основних школа, као и средње школе, чиме се пројекат развија у вишеслојну образовну платформу за развој дигиталне писмености и културе дељења знања.

Поред развојних, иновативних и едукативних пројеката, Библиотека учествује у представљању српске културе, књижевности и издаваштва на међународној сцени, те је тако носилац и организатор иницијатива усмерених на промоцију српске културне баштине и савременог стваралаштва, како кроз наступе на међународним сајмовима књига током 2018. и 2020. године, тако и кроз организацију значајних европских библиотечких конференција.

Током 2018. године, у оквиру пројекта „Цео век после краја“, Библиотека је успешно координисала наступ Републике Србије на међународним сајмовима књига у Лајпцигу, Техерану, Пекингу, Москви и Франкфурту. Програм је био

посвећен обележавању стогодишњице Првог светског рата, значајним јубилејима српских књижевних класика, као и представљању савремених српских аутора и актуелне издавачке продукције. Сличну улогу имали су и дигитални наступи Србије на сајмовима књига у Пекингу и Москви током 2020. године, реализовани у оквиру пројекта „Мостови културе“, када је наглашено повезивање културно-историјског наслеђа Србије са савременом књижевном сценом и актуелним издањима.

Посебно значајан међународни ангажман остварен је кроз пројекат „Организација годишње конференције европског библиотечког удружења LIBER“ (2021), у оквиру којег је Библиотека реализовала годишњу конференцију овог удружења у условима пандемије. Конференција, одржана онлајн од 23. до 25. јуна 2021. године, представљала је 50. јубиларно издање најзначајнијег европског удружења академских библиотека, при чему је Библиотека деловала као дигитални суорганизатор и домаћин. Под централном темом „Библиотеке и отворено знање: од визије до реализације“, конференција је окупила бројне европске библиотекарске и стручњаке, омогућивши умрежавање, размену знања и унапређење професионалних компетенција.

Међународна сарадња

Међународна сарадња има изузетно важну улогу у развоју савремених библиотека и њиховом прилагођавању потребама корисника. Остварује се у оквиру размене библиотечке грађе, међууниверзитетске размене, међу-библиотечке сарадње и програма културне размене. На крају, она омогућава библиотекама да лакше учествују у пројектима које финансирају међународне организације, чиме се обезбеђују средства за развој инфраструктуре и унапређење услуга.

Почетком века поред већ успостављене сарадње са иностраним библиотекама, министарствима и амбасадама, као и страним културним центрима у Београду, Библиотека је интензивирала рад на стварању нових контаката и умрежавању са сродним установама у свету.

Захваљујући поклонима од ових институција, фонд се допуњава вредним публикацијама. Сарадња се огледа и кроз студијске боравке библиотекара у развијеним земљама који на тај начин имају прилику да унапреде вештине, упознају се са савременим трендовима у библиотечко-информационој делатности и примене иновативна решења у свом раду, чему такође доприносе и учешћа

на међународним конференцијама, као и пружање гостопримства колегама и стручњацима из иностранства.

Током припреме прославе 75-годишњице постојања и рада Библиотеке 2001. године, много се радило на развоју мреже контаката и унапређењу сарадње. У припремама за више пројеката акценат је био на успостављању нових веза са колегама у земљи и иностранству, а организован је и међународни стручни скуп на којем је, поред домаћих, више позваних иностраних предавача изложило реферате.

Покретањем међународних пројеката, овај ангажман је интензивирао, при чему у реализацији преовлађују образовне активности и стручне посете. Групе библиотекара имале су прилику да се упознају са радом водећих библиотека у значајним европским културним центрима, размене искуства са колегама и упознају се са организацијом рада и новим технологијама, што је обезбедило важну основу за имплементацију и спровођење промена у раду Библиотеке и библиотечког система Србије.

Према обновљеном уговору о сарадњи са Универзитетском библиотеком Хумболтовог Универзитета у Берлину, библиотекари УБСМ упознавали су се са процесом рада и иновацијама у овој

установи са великом традицијом, а такође су и угостили колеге из Берлина.

Библиотекари са знањем немачког језика редовно су, на позив Удружења немачких библиотекара, присуствовали њиховим годишњим саветовањима и по повратку колегама преносили утиске и садржај конференције.

Коришћена је и стипендија „Jan Mowat award for dedication“ коју додељује The International Centre for Information Management Systems and Services (ICIMSS) из Торуня, у Пољској, за студијски боравак у Шкотској.

Сарадња је остварена и са другим библиотекама и стручним удружењима у иностранству. Захваљујући поклонима страних издавача унапређени су фондови. Донатори публикација или новца за набавку били су и културни центри и амбасаде Норвешке, Француске, Бугарске, Немачке, Мађарске, Аустрије и других земаља, као и појединачне научне институције и удружења из иностранства. Добијане су публикације са наступа неких држава на Београдском сајму књига, а одржаване су и изложбе са њиховим представницима које су резултирале у поклонима књига.

Настављена је и садржајна сарадња са Институтом Гете у Београду и од 2000. године Библиотека је укључена у пројекат који финансира Пакт за

стабилност Југоисточне Европе. Додељена су јој средства за набавку књига из свих научних области и на свим језицима за попуњавање највреднијих колекција, као и за књиге домаће продукције, уџбенике и приручнике, белетристику, лексиконе и речнике. Библиотека Института Гете поклањала је сваке године део својих отписаних публикација, а значајан сегмент сарадње односи се на образовање, при чему је више библиотекара користило стипендије за курсеве немачког језика у Немачкој, а од 2014. године сарадња је проширена на могућност похађања тих курсева у просторијама Института у Београду.

Све наведене активности представљале су темељ за даље продубљивање и институционализацију међународне сарадње, која временом добија разноврсне и трајне облике. Поред појединачних пројеката, размена и донаторских програма, сарадња се развија и кроз оснивање посебних културних и језичких центара у оквиру Библиотеке, као и кроз партнерства са међународним фондацијама, мрежама и образовним програмима.

Аустријска библиотека у Београду

Аустријска библиотека у Београду делује као посебна организациона целина у оквиру Универзитетске би-

блиотеке, а од јуна 2003. године и има статус посебне библиотеке. Настала је као део међународног програма Савезног министарства за Европу, интеграцију и иностране послове Републике Аустрије (Bundesministerium für europäische und internationale Angelegenheiten – BMEIA), чији је циљ био успостављање мреже библиотека у региону централне, источне и југоисточне Европе ради представљања аустријске културне и књижевне продукције, јачања интересовања за немачки језик и омогућавања приступа релевантним научним и стручним изворима.

Након што су првобитно дониране публикације обрађене и уређене Аустријска библиотека је смештена у посебан простор 2006. године, започет је рад са корисницима и континуирано ширење њеног деловања. Књижни и некњижни фонд, који се захваљујући редовној финансијској подршци Савезног министарства допуњује, данас обухвата близу шест хиљада јединица из различитих области – од белетристике и научне литературе до периодике, мултимедијалне грађе и наставних материјала. Значајно је подвући да је та збирка део фонда Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“. Подршка Министарства, поред годишњег буџета намењеног за набавку књига, огледа се и у стипендијама које се у сарадњи са

Аустријским друштвом за књижевност (Österreichische Gesellschaft für Literatur) додељују за усавршавање запослених кроз учешће на специјализованим семинарима за аустријске библиотеке, конференцијама, симпозијумима и истраживачким боравцима у Аустрији, који су посвећени упознавању са новим литерарним издањима и аустријском културном сценом, као и неговању сарадње са колегама у Аустрији и другим земљама у оквиру мреже аустријских

библиотека. Организују се и бесплатни вебинари на којима библиотекари стичу потребна знања. Још један значајан вид подршке представљале су донације Аустријског културног форума и Савезног министарства захваљујући којима је 2019. године Библиотека добила нов простор, са модерно уређеном и светлом читаоницом, прилагођеном савременим корисничким потребама – од индивидуалног рада и учења до групних активности, радионица и јавних програма. Сарадња

са Аустријским културним форумом, Амбасадом Републике Аустрије у Србији и надлежним аустријским савезним министарством остварује се и кроз организацију богатог програма културних и образовних активности. Овај програм

обухвата књижевне сусрете, радионице, пројекције аустријских филмова, тематске изложбе, језичке кафе, литерарне конкурсе, као и вечери друштвених игара на немачком и енглеском језику. У реализацији појединих програма библиотека остварује блиску сарадњу и са другим међународним културним и образовним центрима и институцијама, међу којима се издвајају Гете институт, Аустријски институт, Амерички кутак и Аустријска агенција за образовање и интернационализацију (Österreichs Agentur für Bildung und Internationalisierung – OeAD) кроз активно учешће OeAD лектора.

Поред тога Аустријска библиотека је 2009. године успоставила сарадњу са Катедром за германистику Универзитета у Бечу, у оквиру које је договорено реализовање тронедељне стручне праксе за студенте мастер програма *Austrian Studies*. Програм је започет 2012. године

и обухватао је систематско укључивање практиканата у редовне библиотечке послове, као и њихово учешће у осмишљавању и реализацији програмских активности Аустријске библиотеке.

Аустријска библиотека је од 2008. до 2015.

године, у континуираној сарадњи са Аустријским културним форумом, учествовала на Београдском сајму књига на заједничком штанду EUNIC-а (European Union National Institutes for Culture), где је представљала савремену аустријску књижевност и културу. Захваљујући овој сарадњи библиотека је у више наврата добијала значајне донације најновијих публикација реномираних аустријских издавача, организовала изложбе књига и непосредно учествовала у њиховој промоцији уз велико интересовање публике. Због промене концепта наступа у организацији EUNIC-а, 2016. године културне институције нису учествовале на Сајму књига, већ су се представиле кроз пратеће програме у оквиру EUNIC недеље, у којој је Аустријска библиотека учествовала Даном отворених врата.

Аустријска библиотека је 27. септембра 2012. године била домаћин колоквијума библиотекара аустријских библиотека

и њихових научних сарадника који је окупио око 60 учесника, чиме је додатно потврђена њена улога као значајне платформе за развој међународне стручне и културне сарадње.

Од самог оснивања Аустријске библиотеке унет је низ новина у дотадашњи рад Универзитетске библиотеке са циљем да се њене услуге и програми учине доступним што већем броју корисника и за њу важе посебна правила у погледу чланства, приступа грађи и опсегу позајмице. Увођење слободног приступа грађи корисницима омогућава непосредан контакт са фондом и самосталан избор литературе. Прегледна тематска организација и јасна унутрашња структура фонда подстичу активну улогу корисника и убрзавају процес претраживања, док се политика набавке у великој мери ослања на интересовања и стварне потребе читалачке публике. У Аустријску библиотеку могу потпуно бесплатно да се учлане све пунолетне особе, а чланство у Универзитетској библиотеци аутоматски омогућава коришћење и тог фонда, што је велика предност за заинтересоване

кориснике који овде могу да позајме и до десет наслова.

Спојем савремено уређеног простора, посебних погодности за чланове, пажљиво развијеног фонда и динамичног програмског садржаја Аустријска библиотека у Београду иде укорак са временом,

ослушкује и одговара на потребе својих корисника. С обзиром на разноврсност културних програма које нуди, она надилази традиционалну улогу библиотеке и функционише као савремени културни центар.

Франкофони центар за универзитетску успешност

Ректор Универзитета у Београду је 3. новембра 2015. године отворио Франкофони центар за универзитетску успешност (*Centre francophone de réussite universitaire*), основан захваљујући помоћи Универзитетске агенције франкофоније (*L'Agence universitaire de la Francophonie*), посебно њеном пројекту за Централну и Источну Европу, као и конвенцији коју је Универзитет у Београду потписао са Агенцијом 2014. године.

Ослањајући се на велику традицију промовисања француског језика, књижевности, науке и културе Универзитета у Београду, Франкофони центар настоји да учврсти и прошири академску мрежу научних заједница Србије и Француске, као и земаља француског говорног подручја и допринесе значајној интеграцији српских студената и истраживача у европску научну заједницу.

Обједињујући промоцију француске културе и језика и едукативну дигитализацију, Франкофони центар нуди богату колекцију књига, педагошких ресурса и савремену ИТ и телекомуникациону опрему, доприносећи модернизацији образовања и видљивости свих франкофонских делатности. Намењен је првенствено франкофонској научној заједници,

професорима и студентима француског језика и књижевности, али и свима који желе да се упознају са француском културом и савременим научним кретањима.

Током деценије постојања у Србији, Центар је организовао бројне научне и културне догађаје, изложбе, концерте, филмске пројекције, студентске радионице и курсеве за обуку студената и наставника француског језика. Део је Мреже центара за универзитетску успешност Централне и Источне Европе, која броји двадесетак партнерских институција и промовише француски језик, културу и образовање.

Сарадња са Фондацијом Митриновић

Вишегодишња сарадња са Фондацијом Митриновић из Велике Британије, посвећена Легату Димитрија Митрино-

вића, има циљ обједињавање, промоцију и дигитализацију значајног дела овог легата смештеног у Библиотеци. Помениути међународно значајан подухват подразумева комплетирање списка легата, као и подизање портала⁴⁴ који садржи биографске податке о Димитрију Митриновићу, информације о легату, библиографске податке о публикацијама, као и дигитализовану одабрану грађу.

Сарадња са фондацијом је омогућила да садржај овог драгоценог легата, за који постоји изразито интересовање наше и иностране јавности, буде видљив и доступан истраживачима, културним посленицима и широј јавности посредством удаљеног читања. У плану је да се наставком сарадње дигитализује и преостала грађа из легата.

Сарадња са Задужбином Викимедија

Задужбина Викимедија је америчка невладина и непрофитна организација, основана 2003. на иницијативу Џимија Вејлса, која се стара о Википедији, Викиречнику. Циљ да људе широм света укључи у стварање и ширење образовног садржаја, пружајући техничку и организациону инфраструктуру која омогућава волонтерима да уређују на стотинама језика како би постали

⁴⁴ <https://mitrinovic.unilib.rs/>

кључна инфраструктура екосистема слободног знања.

Викимедија Србије, основана је 2005. године у Београду, један је од најстаријих огранака и као независно, непрофитно удружење, посвећена је промовисању слободног садржаја и креирању садржаја на српском језику. Њене активности усмерене су ка развоју образовних програма, културних партнерстава, дигитализацији културне баштине и подршци волонтерским иницијативама које доприносе ширењу доступног знања. Као један од најактивнијих огранака у региону, остварује бројне сарадње са институцијама културе, академским установама и школама широм земље.

Значајан пример успешне сарадње јесте партнерство Викимедије Србије и Библиотеке из кога је 2015. године настао пројекат „Вики-библиотекар“, намењен едукацији библиотекара и развоју њихових дигиталних компетенција. Учешћем у глобалној кампањи „#1Lib1Ref“, библиотекарши широм света додају по једну поуздану референцу на Википедију и тиме унапређују квалитет садржаја. У Србији, кампања је постала препознатљива и редовно окупља велики број учесника, показујући колико је улога библиотекара важна у изградњи поузданих информационих ресурса.

Екон-биз портал

Екон-биз (EconBiz) међународни портал⁴⁵ и највећа партнерска мрежа за размену научних информација из области економије и сродних наука, намењен истраживачима, професорима, студентима и привредницима који траже поуздане и свеобухватне информације. Основан је 2002. године у Немачкој као Виртуелна библиотека за економске и пословне студије, а данас га развија и одржава Немачка национална библиотека за економију (ZBW – Deutsche Zentralbibliothek für Wirtschaftswissenschaften) са седиштем у Килу, један је од највећих светских центара за економску литературу са фондом од преко 5,2 милиона јединица и више од 26.000 наслова периодике. Портал садржи више од девет милиона докумената – чланака, књига, докторских дисертација, стручних радова, уџбеника и најаве научних и стручних догађаја. Корисницима је омогућено напредно претраживање база као што су ECONIS, RePEc и EconStor, уз различите филтере (према теми, години, језику, типу документа и сл.).

Екон-биз је и глобална партнерска мрежа институција из више од 40 земаља, која, стварајући форум за дискусију о темама релевантним за partnere, подстиче размену знања, сарадњу и заједничке

⁴⁵ <https://www.econbiz.de/>

пројекте, те шири резултате истраживања на међународном нивоу.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ се прикључила овој мрежи 2014. године потписивањем споразума о сарадњи са библиотеком ZBW и омогућила својим корисницима приступ дигиталном садржају портала преко интегрисаног претраживача на сајту Библиотеке. Библиотека промовише најзначајније економске догађаје у Србији и тиме интегрише домаћу научну заједницу у глобалне токове размене знања. Поред тога, преко портала је сваке године доступно и престижно такмичење за студенте економије, у коме учествују и студенти из Србије.

Кроз дугогодишње партнерство, Библиотека доприноси развоју економског образовања и истраживања у Србији, умрежавању са међународним институцијама и појединцима из света економије, и бољој видљивости српске академске заједнице на глобалном нивоу.

ENOEL

Од 2021. године успостављена је сарадња са међународном платформом Европска мрежа библиотекара за отворено образовање (ENOEL – *European Network of Open Education Librarians*), ради подршке развоју и имплементацији отво-

реног образовања у Европи. Библиотека учествује у раду мреже кроз сарадњу са међународним партнерима, размену искустава и најбољих пракси, као и учешће у заједничким активностима усмереним на развој и промоцију отворених образовних извора. Рад у оквиру ENOEL-а омогућава подршку доносиоцима политика, библиотекарицама, амбасадорима и координаторима отвореног образовања у примени УНЕСКО-ове „Препоруке о отвореним образовним изворима“ (*Open educational Resources – OER*), пре свега заједничким креирањем извора и подизањем свести о значају отвореног образовања за све кориснике. На основу стечених знања и међународне сарадње, развијен је и акредитован семинар сталног стручног усавршавања под називом „Од полица до екрана“, који је током 2025. године похађало више од 200 библиотекара широм Србије.

Еразмус+ програми мобилности

У оквиру међународне сарадње, Библиотека је ангажована у програмима мобилности Еразмус+ за студенте и запослене. Од 2022. године у својству институције домаћина, угостила је 18 учесника, претежно библиотекара, као и мањи број истраживача из Грчке, Турске и Пољске. Програми су обухватили

уводне и радне састанке са руководством библиотеке и њеним запосленима, свеобухватно упознавање са организацијом, ресурсима и кључним радним процесима, као и представљање међународних и националних пројеката, укључујући ЕУ и COST иницијативе. Учесници су се упознали са радом различитих одељења, посебно у областима дигитализације, заштите културне баштине и научних информација, као и са применом савремених софтверских алата, напредних техника претраживања и рада са дигиталним и штампаним материјалима. Посебан акценат стављен је на развој нових библиотечких услуга и разматрање могућности за будуће облике сарадње и партнерстава са матичним институцијама учесника програма.

Сарадња са међународним стручним организацијама

Поред наведених облика сарадње, Библиотека учествује у раду водећих међународних стручних организација. Чланство у релевантним удружењима и системима омогућило је укључивање у глобалне токове библиотечке теорије и праксе, размену знања и искустава, као и видљивост резултата рада у ширем професионалном окружењу.

ИФЛА

Међународна федерација библиотечких удружења и институција (*International Federation of Library Associations – IFLA*) представља светску, независну, невладину организацију, чији су чланови библиотечка и сродна удружења, као и библиотеке и сличне установе, појединци и покровитељи. Основни задатак јој је да подстиче развој и истраживање у свим областима која се односе на библиотечке и информационе науке. Будући да средства за годишњу чланарину нису обезбеђивана дужи низ година, 2001. са Заједницом библиотека универзитета у Србији постигнут је договор да је за високошколско библиотечарство најкорисније да се Заједница библиотека универзитета у Србији, учлани у ово удружење, а Библиотека као највећа чланица уплати чланарину. Договор је реализован и Библиотека од 2002. добија Ифлине публикације, а од 2003. представља радове и постер презентације на конгресима. Касније су средства за годишњу чланарину обезбеђивана и из средстава Заједнице ЛИБЕР.

ЛИБЕР

Лига европских истраживачких библиотека (*Ligue des bibliothèques européennes de recherche – LIBER*), основан 1971. године под покровитељством Савета Европе, као удружење најзначајнијих европских истраживачких библиотека, данас обухвата више од 420 националних и универзитетских библиотека, организује годишње конференције и кроз читав низ радних група бави се важним областима рада у корист истраживачке библиотечке заједнице.

Универзитетска библиотека у Београду и Заједница високошколских библиотека Србије су од 2004. године чланице су овог удружења који се у том периоду трансформисао посебно у складу са потребама библиотека из југоисточне Европе и тада је договорено да се подстиче регионална сарадња. Библиотекари учествују на конференцијама и сарађују у одборима и радним групама.

ИНИС

У првим годинама 21. века, настављена је сарадња са Институтом за нуклеарне науке у Винчи, односно, са УН-ИМ18 центром Библиотеке тог Института, у оквиру које се остварује сарадња са Међународним информационом системом за нуклеарне науке ИНИС,

који садржи једну од највећих светских колекција објављених информација о мирнодопској употреби нуклеарне технологије. Основан је 1970. године у складу са мандатом Међународне агенције за атомску енергију (IAEA) и управља системом у сарадњи са преко 130 земаља и 11 међународних организација.

Библиотеке је делегирала сарадника, који је деловао и као заменик југословенског представника у овом међународном систему, на 29. Консултативном састанку националних представника, у Бечу 2001. године. У оквиру ове сарадње, Библиотека је низ година примала дискове базе података INIS на CD-ROM-у са документима пуног текста сиве литературе (Non Conventional Literature, NCL).

Међународни пројекти: стратешки оквир деловања у 21. веку

Библиотека у 21. веку делује у сложеном и динамичном окружењу које карактеришу убрзани развој дигиталних технологија, све већа доступност информација и променљиве потребе корисника. Један од кључних механизма овог развоја јесте међународна сарадња остварена кроз пројектне активности, која је омогућила размену знања и најбољих пракси, као и унапређење дигиталних капацитета, инфраструктуре и услуга за кориснике. Учешће и међународним пројектима допринело је развоју институционалних и тематских репозиторијума, унапређењу система за управљање метаподацима и подстицању поновне употребе дигиталних садржаја. Посебан значај овакве сарадње огледа се у стручном усавршавању запослених и јачању њихових професионалних и дигиталних компетенција. Ови пројекти представљају и значајан извор финансијске подршке за развојне активности које превазилазе редовне буџетске оквире.

Први велики међународни пројекат био је Темпус (2002–2004) „Изградња кооперативне мреже високошколских библиотека у Србији: Развој библиотечког

информационог система на универзитетима у Београду, Нишу и Крагујевцу“, који је омогућио изградњу Виртуелне библиотеке Србије и тиме допринео потпуној трансформацији у погледу каталогизације, вођењу података о библиотекама, те довео до креирања узајамног каталога Републике Србије COBIB.SR. Успех овог пројекта омогућио је да наша библиотека добије још један Темпус пројекат (2009–2011) „Нови библиотечки сервиси на универзитетима Западног Балкана“, усмерен на технолошко осавремењавање, функционалну интеграцију и институционално ширење академских библиотечких система. У пројекту су учествовали партнери из региона: Универзитет у Београду, Универзитет у Нишу, Универзитет у Крагујевцу, Универзитет у Сарајеву, Универзитет у Тузли), Универзитет Црне Горе, као и партнери из ЕУ: Универзитет у Бечу (Аустрија), Универзитет у Марибору (Словенија) и Мидлсекс универзитет (Велика Британија). У оквиру Пројекта набављен је сервер који је омогућио употребу програмске опреме COBISS3 у библиотекама у Србији, а важан исход је успостављање шест универзитетских, институционалних репозиторијума PHAIDRA у земљи и региону, чиме је обезбеђена инфраструктура за нове услуге и бољу сарадњу библиотека са универзитетима.

Ова два успешна пројекта фундирала су даље пројектне активности и међународну сарадњу. Библиотека је остварила резултате у оквиру пројеката Европеана, најпре на пројекту „Библиотеке Европеана“ (2011–2012), а после на пројекту „Европске новине“ (2015–2017), при чему су дигитализоване колекције оријенталних рукописа и збирка о Александру Великом, односно више од 400.000 страница домаћих новина и листова насталих од средине 19. века до 1945. године. Ови пројекти увели су у домаћу библиотечку праксу савремене стандарде метаподатака (EDM) и XML формате METS и ALTO, чиме су омогућени масовна дигитализација, машинска читљивост и потпуно текстуално претраживање дигитализованих материјала. Њихов посебан значај огледа се у одрживости. Дигитализација посебних колекција и збирки у оквиру пројекта подстакла је установу да јавности представи и друге значајне колекције – личне, тематске, ретке и старе. Примарни циљ више није била заштита фонда, већ услуге за кориснике који никад физички неће доћи у Библиотеку, али ће користити садржаје и фондове. Из колекције дигитализованих историјских новина израстао је портал Претражива дигитална библиотека⁴⁶ која данас броји преко 1,7 милиона дигитализованих страница, претраживих

⁴⁶ <https://pretraziva.rs/> и <https://pretraziva.cb/>

преко комплетног текста, рашчитаних алатима за оптичко препознавање знакова и оптичку сегментацију странице. У архитектуру ове дигиталне библиотеке укључене су најбоље праксе партнера у пројекту „Европске новине“, а надограђене су решењима која су дали ИТ стручњаци Универзитетска библиотеке. Додатно, стечена знања омогућила су и креирање више акредитованих семинара сталног стручног усавршавања за библиотекаре у Србији: Метаподаци у савременом библиотекарству, Linked Open Data и BIBFRAME, RDA и BIBFRAME, Дигитални репозиторијуми у библиотечко-информационој делатности, Дигиталне претраживе колекције – формирање и претраживање.

Библиотека је учествовала и у међународном пројекту „Itineraire Balkanique“ (2011–2012), чији је циљ био виртуелно обједињавање дигитализованих француских путописа о Балкану. Пројекат је обухватио путописе од 17. до 19. века, а најзначајнији наслови омогућили су претраживање пуног текста. Библиотека је допринела успешности пројекта дигитализацијом одабраних публикација из свог фонда и њиховим укључивањем у заједнички, четворојезични портал, као и обезбеђивањем слободног приступа путем веб-сајта. Додатно, Библиотека је у сарадњи са

удружењем грађана „Музеј књиге и путовања – Адлигат“ добила грант Британске библиотеке, из програма Endangered Archives, за пројекат „Safeguarding the Fragile Collection of the Private Archive of the Lazic Family“ током 2015–2016. Ово је био први велики међународни пројекат у коме се Библиотека поставила као лидер у области дигитализације, те је први пут дигитализовала грађу која не припада њеном фонду. Циљ пројекта био је очување изузетно вредних приватних архивских и библиотечких збирки породице Лазић – око 50.000 страница, укључујући листове *Српски забавник* и *Прејлед листова* који су излазили за време Првог светског рата.

Као придружени партнер Библиотека је учествовала у пројекту „Horizon 2020 READ“ (2016–2019), чији је носилац био Универзитет у Инзбруку, у оквиру кога су библиотекари обучени за коришћење алата Транскрибус за аутоматско препознавање руком писаног текста на српском и другим језицима. Из знања стечених на овом пројекту проистекао је акредитовани семинар „Демократизација дигитализације“ и низ приручника за коришћење софтвера, као и реализација пет пројекта дигитализације рукописне грађе под покровитељством Министарства културе, у оквиру којих су аутоматски рашчитани

⁴⁷ <https://udaljenocitanje.unilib.rs/>

рукописи познатих српских књижевника, научника и културних радника.

У оквиру COST акције „Удаљено читање“ (2018–2022), Библиотека је са Филолошким факултетом у Београду и Друштвом за језичке ресурсе и технологије радила на успостављању дигиталног корпуса и дигиталних издања српских романа из периода 1840–1920. Дигитализовано је више од 100 публикација које су обрађене језичким алатима, што омогућава претрагу комплетног текста, те разне врсте анализа и истраживања заснованих на дигиталној хуманистици. Захваљујући пројектима под покровитељством Министарства културе у описани процес рада је укључен и корпус српских путописа. Из свих тих активности израстао је портал Удаљено читање,⁴⁷ као и акредитовани семинар „Увод у дигиталну хуманистику“ који је похађало преко 150 библиотекара у Србији.

Пројекат „Adrion Cultural Heritage Collections Network – ADRINETBOOK“ (2020–2023) био је усмерен на дигитализацију колекција библиотека, архива, музеја и галерија, као и на израду културних итинерера, у циљу очувања културне баштине и развоја културног туризма у региону. Коначни резултат пројекта је стварање колекције Adrion, која је представљена и на порталу Европеане.

Библиотека је одабрала је посебну збирку Луке Ђеловића – једног од најуспешнијих предузетника у Србији, који је целокупну имовину завештао Универзитету у Београду, а личну библиотеку Универзитетској библиотеци (више од 900 књига). Осмишљен је водич „Београд Луке Ђеловића“,⁴⁸ као виртуелна шетња кроз центар Београда и историјска места повезана са животом и делатношћу овог добротвора.

Библиотека је била пуноправни партнер у пројекту CeOS_SE – Citizen-Enhanced Open Science in Southeastern Europe Higher Education Knowledge Hubs (2022–2024) у оквиру програма Erasmus+, чији је циљ било подизање свести о отвореној науци и образовање библиотекара о концепту грађанске науке. Резултат пројекта су смернице за примену принципа отворене и грађанске науке на Балкану,⁴⁹ а додатно је осмишљен и акредитовани семинар „Грађанска наука – библиотекари

⁴⁸ <https://youtu.be/EU76kdU8ilM>

⁴⁹ <https://phaidrabg.bg.ac.rs/o:31472>

као спона између науке и грађана“ који је похађало преко 500 библиотекара из Србије. Остварена је и сарадња са истраживачима и Центром за промоцију науке на плану развоја грађанске науке као методологије у научним истраживањима.

Двогодишњи пројекат (2024–2026) о образовању миграната и изградњи интеркултурног дијалога између локалног становништва и миграната Migrants and Local communities Actively GROWing together for inclusive societies – MILAGRO, који финансира Европска унија у оквиру програма CERV (Citizens, Equality, Rights and Values). Пројектне активности у локалном смислу подразумевају сарадњу са бројним невладиним организацијама и Канцеларијом повереника за заштиту равноправности Републике Србије.

Поред пројеката усмерених на набавку опреме и хардвера, развој софтвера и веб-апликација ради унапређења библиотечког пословања, као и пројеката намењених образовању библиотекара, истраживача и корисника и бољем откривању садржаја библиотечких фондова, посебно се издвајају два пројекта захваљујући којима су обезбеђена средства за реконструкцију зграде Библиотеке.

Први је реализован је 2007. године, када је донацијом компаније U.S. Steel

уређен унутрашњи кориснички простор. Други је реализован 2017. године кроз програм Амбасадорски фонд за очување културне баштине (AFSP–САД) када је уложено више од сто хиљада долара за санацију крова који је прокишњавао и обнову оштећеног дела предње фасаде. Овим инвестицијама спречено је даље пропадање објекта и смањен ризик од оштећења вредних старих и ретких књига, рукописа и друге библиотечке грађе.

Међународни пројекти су у великој мери променили начин на који се посматра рад библиотека и библиотекара. У тим процесима библиотекари нису само посредници између књиге и корисника, већ сарадници у истраживању, организовању и представљању знања, и лидери у примени информационих алата и технологија.

Како је број пројеката у којима Универзитетска библиотека учествује током времена растао, јавила се потреба за формирањем посебног Центра за

науку, чија је основна делатност писање пројеката, конкурисање за међународне и домаће пројекте и њихова реализација. Идеје за нове пројекте настају како кроз сарадњу са другим установама и доносиоцима одлука, тако и као иницијативе запослених који су професионално високо позиционирани или ангажовани у међународним телима. Лични контакти у овим активностима имају важну, а понекад и пресудну улогу. Иницијативе за покретање нових пројеката и развој међународне партнерске сарадње континуирано се подржавају, са циљем да Библиотека и у будућности настави да добија и успешно реализује пројекте.

Библиотеку чине људи (1926–2026)

*Библиотеку су кроз време обликовали људи
чији су знање и посвећеност утицали у њено ширање – иза сваке књиге или
кашалога стоје они који су је предано традили и унапређивали.*

ОСОБЉЕ УНИВЕРЗИТЕТСКЕ БИБЛИОТЕКЕ 1926—1976

Ред. бр.	Презиме и име	последње звање у Библиотеци	од—до
1	АДАМОВ Мирјана	библиотекар	1954—1988
2	АЛЕКСИЋ ДРАГОЉУБ	књижничар	1961—1985
3	АЛЕКСИЋ др Радомир	књижничар	1925—1926
4	АЛФИРОВИЋ Франо	књижничар	1926—1927
5	АНДРЕЈИЋ Бранка	библиотекар	1953—1982
6	АНТИЋ Тодор	библиотечки манипулант	1945—1949
7	АРАНБЕЛОВИЋ Милоје	библиотечки манипулант	1956—1988
8	АТАНАСИЈЕВИЋ Надежда	библиотекар	1958—1966
9	АФАНАСИЈЕВ Бисерка	благајник	1976—1994
10	БАЏЊЕВИЋ Божена	књижничар	1945—1963
11	БАРЕШИЋ Марија	спремачица	1946—1949
12	БАБЕ Мате	библиотекар	1963—1974
13	БЕГОВИЋ Радмила	библиотекар	1940—1941
14	БЕЛИЋ Ксенија	шеф Рачуноводства	1955—1985
15	БЕЉКОВИЋ Вера	књижничар	1973—1994
16	БЛАГОЈЕВИЋ Сока	библиотечки манипулант	1961—1998
17	БОГОСАВЉЕВИЋ Душан	помоћник управника	1929—1946
18	БОШКОВИЋ Драгиња	књижничар	1945—1959
19	БОШКОВИЋ Иванка	библиотекар	1944—1949
20	ВАЈЗЕР Марија	дактилограф	1951—1952
21	ВАЉАРЕВИЋ Радомир	библиотечки манипулант	1946—1949
22	ВАСИЋ Вера	вншн библиотекар	1949—1978
23	ВЕБЕР Олга	књиговезац	1953—1973
24	ВЕЛИСАВЉЕВИЋ Бурбина	спремачица	1949—1951
25	ВЕСЕЛИНОВИЋ Олга	библиотекар	1945—1947
26	ВЛАДИМИРОВИЋ Радмила	библиотекар	1947—1950
27	ВЕРЧОН Ана	библиотекар	1976—1985
28	ВОЈИНОВИЋ Љиљана	дактилограф	1974—1978
29	ВОЈИНОВИЋ Милица	вншн библиотекар	1926—1951
30	ВРАНИЋ Марија	библиотекар	1975—2017
31	ВРГА инж. Велислава	библиотекар	1973—1979
32	ВУКАСОВИЋ Светислав	књиговезац	1972—1978

Ред. бр.	Презиме и име	последње звање у Библиотеци	од—до
33	ВУЧИНИЋ Драгољуб	библиотекар	1926—1927
34	ГАЈИЋ Ранка	библиотекар	1974—1975
35	ГАЧИЋ Зорка	дактилограф	1956—1957
36	ГЕОРГИЈЕВИЋ Софија	књижничар	1948—1949
37	ГЛАМОЧЛИЈА Вера	дактилограф	1973—1974
38	ГЛИГОРИЈЕВИЋ Станија	управник	1974—1990
39	ГОЛЕШНИКОВ-КУТУЗОВ Олга	књижничар	1947—1948
40	ГРЕБИЋ Бранислава	библиотекар	1975—2013
41	ГРОЗДАНОВИЋ Љубица	гардеробер	1952—1963
42	ГРОЗДАНОВИЋ Милица	књижничар	1949—1978
43	ГРУБАЧ Борбе	библиотекар	1970—1973
44	ГРУЕВА Евдокија	библиотекар	1964—1971
45	ГРУЈИЋ Радмила	библиотекар	1922—1925
46	ГУЉДИНСКИ Петар	домаћин	1924—1965
47	ДАМЊАНОВИЋ Дафина	књижничар	1954—1983
48	ДАМЊАНОВИЋ Страхинја	библиотекар	1946—1950
49	ДИМИТРИЈЕВИЋ др Радмило	библиотекар	1925—1928
50	ДИМИЋ Драгољуб	курир	1949—1979
51	ДОГОВИЋ Јанко	библиотекар	1951—1954
52	ДОДИЋ Душан	књижничар	1952—1974
53	ДОЗЕТ Весна	дактилограф	1975—1978
54	ДОПУБА Марија	гардеробер	1964—1993
55	ДРИЊАКОВИЋ Косара	библиотекар	1944—1966
56	ДУРКОВИЋ др Љубомир	научни саветник	1954—1976
57	БОРБЕВИЋ Белан	библиотечки манипулант	1951—1969
58	БОРБЕВИЋ Катница	гардеробер	1963—1983
59	БОРБЕВИЋ Томислав	библиотечки манипулант	1972—1974
60	БУРБУЛОВ Милана	библиотекар	1955—1981
61	БУРИЋ Мирјана	дактилограф	1958—1959
62	ЖИВАНОВИЋ Вера	књижничар	1975—2010
63	ЖИЖОВИЋ Љубица	књижничар	1933—1953
64	ЗАЈИЋ Драгиша	библиотечки манипулант	1954—1956
65	ЗАНИНОВИЋ Вичко	библиотекар	1928—1929
66	ИЛИЋ Димитрије	књижничар	1947—1949
67	ИЛИЋ Зорка	библиотекар	1928—1930
68	ЈАКАША Милица	економ	1949—1954
69	ЈАНИЋ Радојица	библиотечки мани- пулант и домаћин	1936—1977
70	ЈАНКОВИЋ Босилка	књижничар	1947—1978
71	ЈАНКОВИЋ Даница	библиотекар	1933—1951
72	ЈАНКОВИЋ Радоје	библиотечки манипулант	1957—1958
73	ЈЕРКОВИЋ Душан	књижничар	1928—1930
74	ЈОВАНОВ Лилијана	дактилограф	1961—1988
75	ЈОВАНОВИЋ Добрила	књижничар	1968—2006
76	ЈОВАНОВИЋ Красмира	библиотекар	1969—1969
77	ЈОВАНОВИЋ Љубинка	виши библиотекар	1946—1963
78	ЈОВИЧИЋ Драгољуб	библиотечки манипулант	1928—1930
79	ЈОВИЧИЋ Олга	секретар	1949—1950

Ред. бр.	Презиме и име	последње звање у Библиотеци	од—до
80	ЈУГОВИЋ Вера	виши библиотекар	1942—1963
81	ЈУСТИНИЈАНОВИЋ Никола	виши библиотекар	1948—1963
82	КАЛМАН Стеван	библиотекар	1946—1950
83	КАЛУШЕВИЋ Надежда	књижничар	1948—1975
84	КИДАЛОВА Јелсавета	дактилограф	1926—1956
85	КНИХ Милица	библиотекар	1965—1984
86	КОЗИОЛКОВСКИ Бохун	књажничар	1950—1952
87	КОМАН Јулиана	дактилограф	1951—1976
88	КОНСТАНТИНОВИЋ Милош	библиотечки манипулант	1951—1967
89	КОСАНОВИЋ Радојка	књижничар	1947—1979
90	КОСТЕЛНИК Емилија	библиотекар	1968—1971
91	КОСТИЋ Станица	виши библиотекар	1945—1974
92	КРСТЕКАНИЋ Даринка	библиотечки манипулант	1963—1990
93	КРУНИЋ Неделка	библиотекар	1952—1956
94	ЛАЗАРЕВИЋ Небојша	виши библиотекар	1951—1983
95	ЛАПЧЕВИЋ Милица	библиотекар	1928—1931
96	ЛЕСКОВАЦ Младен	библиотекар	1928—1930
97	ЛОНЧАР Јања	библиотекар	1970—1973
98	МАКСИМОВИЋ Славко	библиотечки манипулант	1974—1985
99	МАРИЦКИ Ксенија	библиотекар	1965—1966
100	МАРКОВИЋ Љубица	библиотекар	1926—1947
101	МАРКОВИЋ Љубиша	библиотекар	1934—1941
102	МАРКОВИЋ Милорад	библиотечки манипулант	1954—1956
103	МАРКОВИЋ др Радосав	библиотекар	1947—1953
104	МАСЛЕША Анђа	виши књижничар	1956—1976
105	МАСЛЕША Јелена	библиотекар	1945—1947
106	МАТИЈАШЕВИЋ Анђелија	библиотекар	1975—
107	МАТИЈАШЕЌ Агита	спремачица	1951—1964
108	МИКИЈЕЉ др Марко	библиотекар	1926—1927
109	МИЛАДИНОВИЋ Надежда	дактилограф	1950—1951
110	МИЛАЧИЋ Љиљана	библиотекар	1955—1991
111	МИЛЕНКОВИЋ Добрила	спремачица	1969—1996
112	МИЛИН Миљена	библиотекар	1969—1969
113	МИЛИЋ Олга	гардеробер	1951—1952
114	МИЛОВАНОВИЋ Вера	књижничар	1969—1996
115	МИЛОЈЕВИЋ Ева	књижничар	1963—1992
116	МИЛОЈЕВИЋ Милоје	виши књижничар	1951—1983
117	МИЛОСАВЉЕВИЋ Радмила	секретар	1950—1972
118	МИЛОШЕВИЋ Душан	домаћин	1938—1951
119	МИЛОШЕВИЋ Емилија	гардеробер	1953—1964
120	МИЛУТИНОВИЋ Вера	библиотекар	1947—1950
121	МИХАЈЛОВИЋ Мирјана	књижничар	1972—1993
122	МИШИЋ Смилја	виши библиотекар секретар	1925—1950
123	МЛАДЕНОВИЋ др Ранко	библиотекар	1933—1935
124	МРЧАРИЦА Загорка	библиотекар	1945—1947
125	НАСКОВСКИ Емилија	библиотекар	1974—1985
126	НЕДЕЉКОВИЋ Димитрије	књижничар	1969—1969
127	НЕДЕЉКОВИЋ Драга	библиотекар	1947—1956
128	НИКОЛАЈЕВИЋ Биљанка	књижничар	1948—1953

Ред. бр.	Презиме и име	последње звање у Библиотеци	од—до
129	НИКОЛАЈЕВИЋ Зора	дактилограф	1956—1961
130	НИКОЛИЋ Радмила	виши библиотекар	1949—1982
131	НИКОЛИЋ Радосав	библиотечки манипулант	1946—1954
132	НИКОЛИЋ Светлана	библиотекар	1975—2004
133	НОВАКОВИЋ Богдан	библиотечки манипулант	1928—1950
134	ОБРАДОВИЋ Љубиша	економ	1960—1973
135	ОГЛОБЛИН Вера	дактилограф	1949—1951
136	ПАВЛОВИЋ Борислав	библиотечки манипулант	1954—1955 1954
137	ПАВЛОВИЋ Бранка	спремачица	1974—1984
138	ПАВЛОВИЋ Бурбина	књижничар	1933—1934
139	ПАВЛОВИЋ Милица	спремачица	1971—1993
140	ПАВЛОВИЋ Стана	књижничар	1930—1961
141	ПАНТИЋ др Мирослав	управник	1972—1974
142	ПЕРАК Жељка	библиотекар	1972—1997
143	ПЕТРОВИЋ Ангелина	шеф Рачуноводства	1948—1963
144	ПЕТРОВИЋ Јеврем	библиотечки манипулант	1926—1955
145	ПЕШИЋ Лепосава	библиотекар	1933—1949
146	ПИТОВИЋ Владимир	виши библиотекар	1951—1963
147	ПЛЕЂЕВИЋ Ангелина	библиотекар	1946—1948
148	ПЛЕЂЕВИЋ Љубица	књижничар	1949—1950
149	ПОПОВИЋ Александар	виши библиотекар	1948—1954
150	ПОПОВИЋ Милена	библиотекар	1947—1949
151	ПОПОВИЋ Милица	књижничар	1945—1946
152	ПОПОВИЋ др Миодраг	библиотекар	1950—1955
153	ПОПОВИЋ Огла	виши библиотекар	1946—1978
154	ПРОДАНОВИЋ Милица	управник (од 1944. г.)	1930—1961
155	ПРОТИЋ Раде	књижничар	1969—1973
156	РАДОВИЋ Драгиња	библиотекар	1945—1955
157	РАДОЈЕВИЋ Надежда	библиотекар	1958—1961
158	РАДОЈИЧИЋ Томислав	библиотечки манипулант	1972—2006
159	РАЈИЧЕВИЋ Невенка	дактилограф	1956—1956
160	РАКОВИЋ Вера	библиотекар	1945—1948
161	РАНКОВИЋ Ангелина	спремачица	1969—1986
162	РЕЉИЋ Нада	дактилограф	1952—1955
163	САВИЋ Аранђел	библиотечки манипулант	1958—1961
164	САВИЋ Љилана	библиотекар	1970—1977
165	СЕКУЛИЋ Вера	књижничар	1948—1986
166	СИМОВИЋ Лепосава	спремачица	1949—1951
167	СИМОВИЋ Ружица	књижничар	1945—1951
168	СЛАВЕНСКИ Милана	библиотекар	1952—1953
169	СМРЕЧНИК Снежана	библиотекар	1974—2006
170	СМРЕЧНИК Томислав	библиотекар	1973—1975
171	СОТИРОВИЋ Душанка	књижничар	1968—1998
172	СПАСИЋ Вукосава	библиотекар	1970—2012
173	СПАСОЈЕВИЋ Петар	библиотекар	1945—1977
174	СПАЧЕК Оливера	библиотечки манипулант	1948—1950
175	СРЕТЕНОВИЋ Радмила	библиотекар	1945—1950
176	СТАНИМИРОВИЋ Илија	књижничар	1947—1948

Ред. бр.	Презиме и име	последње звање у Библиотеци	од—до
177	СТЕФАНОВИЋ др Ирена	виши библиотекар	1932—1963
178	СТЕФАНОВИЋ Милија	библиотечки манипулант	1925—1954
179	СТЕФАНОВИЋ Павле	библиотекар	1926—1948
180	СТЕФАНОВИЋ Ружица	гардеробер	1946—1969
181	СТЕФАНОВИЋ Тома	домаћин	1924—1937
182	СТЈЕПАНОВИЋ Загорка	књижничар	1948—1958
183	СТОЈАНОВИЋ Милвоје	шеф Рачуноводства	1963—1972
184	СТОЈАНОВИЋ Софија	библиотекар	1944—1953
185	СТОЈКОВИЋ Ружица	књижничар	1961—1985
186	СТОШИЋ Бранислав	економ	1958—1984
187	СУБОТИН Лидија	виши библиотекар	1955—1970
188	ТАНАСКОВИЋ Драгиша	библиотечки манипулант	1954—1957
189	ТЕОДОСИЋ Зора	спремачица	1947—1950
190	ТОДОРОВИЋ Даница	библиотекар	1974—2004
191	ТОМАШИЋ Јано	књиговезац	1969—2000
192	ТУЦАКОВИЋ Ружица	књижничар	1945—1965
193	БИРИЋ Милица	шеф Писарнице	1972—1990
194	ФИЛИПИ-МАТУТИНОВИЋ Стела	библиотекар	1975—2013
195	ФИЛИПОВИЋ Милица	књижничар	1963—1998
196	ФРОЛ Иво	управник	1961—1972
197	ХАЈДУКОВИЋ Смљка	шеф Писарнице	1948—1973
198	ХЕГЕДУШ Гизела	библиотечки манипулант	1963—2000
199	ХЛАВАТИ Јано	књиговезац	1962—1989
200	ХУБЕР Даринка	спремачица	1950—1963
201	ЦАРИЋ Иванка	дактилограф	1960—1961
202	ЦВЕТКОВИЋ Милева	библиотекар	1945—1950
203	ЦВИТАНОВИЋ Звонко	књижничар	1969—2010
204	ЧАРАПИЋ Милош	библиотечки манипулант	1956—1980
205	ЧЕЛЕБОНОВИЋ Милица	књижничар	1947—1952
206	ЧИТАКОВИЋ Стевана	библиотекар	1928—1934
207	ЏОНИЋ Радмило	библиотекар	1961—1998
208	ЏОНИЋ Урош	управник	1921—1944
209	ШЕВКОВИЋ Марија	библиотекар	1951—1974
210	ШОП Никола	књижничар	1926—1927
211	ШУКИЋ Вера	књижничар	1956—1976

Списак запослених до 1976. године ручно је ажуриран 2026.

**Списак запослених од 1976. године
(радно место и минули рад)**

Име и презиме	Радно место	Радни стаж
Бисерка (Најдан) Афанасјев	Благајник-ликвидатор	1976–1994.
Ана (Иван) Верчон-Пудић	Библиотекар	1976–1985.
Зорана (Иван) Карашанца	Књиговођа главне књиге	1977–2005.
др Вера (Цвијетин) Петровић	Библиотекар саветник – матично	1977–2021.
Љубица (Јован) Марјановић	Дактилограф	1977–1981.
Нада (Божидар) Алексић	Књижничар – обрада	1977–2012.
Марија (Богољуб) Баћевић	Библиотекар – обрада	1977–2010.
Иван (Мома) Калуђеровић	Библиотекар – циркулација	1977–1991.
Милославка (Станимир) Јовановић	Гардеробер	1977–2006.
Миодраг (Петар) Ракић	Референт писарнице	1977–2013.
Радмила (Иван) Анђелковић	Дактилограф – обрада	1977–2006.
Златка (Драгослав) Тодоровић	Књижничар – набавка	1977–2016.
Мирка (Мирко) Влајковић	Библиотекар – обрада	1978–2007.
Петар (Игор) Богдановски	Књижничар – циркулација	1978–2021.
Блаженка (Илија) Шимуновић	Књиговођа – аналитичар	1978–1996.
Марија (Иван) Јовановић	Референт за кадрове и радне односе	1978–2002.
Бојана (Жарко) Мелцер	Библиотекар – обрада	1978–2006.
Верица (Тодор) Лаковски	Књижничар – набавка	1978–2010.
Љубодраг (Петар) Урошевић	Књижничар	1978–2004.
Иванка (Небојша) Павловић	Дактилограф	1978–2000.
Срђан (Јосиф) Коман	Магационер – руковалац фондова	1978–1998.*
Милица (Иван) Вуковић	Графички техничар	1979–2006.
Богољуб (Божидар) Мазић	Библиотекар саветник – в. д. управника	1979–2019.
Милица (Радован) Радојичић	Виши књижничар – циркулација	1979–2005.
Милена (Боривоје) Џонић	Библиотекар – обрада	1979–1998.

Гордана (Светислав) Новковић	Књижничар	1979–1993.
др Никола (Божидар) Марковић	Библиотекар саветник – трезор	1979–2021.
Зоран (Бошко) Петровић	Возач-курир	1980–2021.
Светлана (Милета) Пуцаревић	Библиотекар – трезор	1980–
Илија (Милан) Илић	Правник – руководилац заједничких послова	1980–1983.
Душанка (Јован) Циндрић	Дактилограф – обрада	1980–1982.
Оливера (Драгутин) Вујачић	Дактилограф – заједнички послови	1981–1996.
Славица (Радисав) Милев	Помоћни књиговезац	1981–2013.
Радојка (Стеван) Берић	Библиотекар саветник – циркулација	1982–2013.
Милица (Млађен) Марјановић	Дактилограф – обрада	1982–1989.
Верица (Живојин) Андрић	Књижничар – циркулација	1982–2021.
Дајана (Мустафа) Станковић	Књижничар – циркулација	1982–2023.
Луција (Иван) Павелић	Књижничар – периодика	1983–1984.
Гордана (Светозар) Стојановић	Библиотекар – руководилац одељења обраде	1983–1994.*
Дубравка (Василије) Капа	Библиотекар информатор – информације	1983–1988.
Нада (Радован) Шушањ	Спремачица	1983–2014.
Велимир (Михајла) Миличевић	Правник – руководилац општинских послова	1983–1986.
Мирела (Мијат) Ђокић	Библиотекар – набавка	1984–1993.
Милка (Милутин) Арсенијевић	Књижничар – одељење фондова	1984–2005.
Нада (Живан) Томић	Књижничар – одељење обраде	1984–1986.
Зорка (Живко) Рајачић	Књижничар – одељење набавке	1984–
Снежана (Божидар) Шљивовачки	Библиотекар – руководилац одељења периодике	1985–1987.
Мирослав (Трифун) Правица	Књижничар – одељење фондова	1985–1991.
Добринка (Добривоје) Дамјановић	Економиста – руководилац одељења е-ф. послова	1985–1987.
Милена (Милутина) Антић	Спремачица	1985–1997.*

Бранка (Душан) Рајлић	Библиотекар саветник – набавка	1985–2004.
Милоје (Мирко) Радаковић	Библиотекар – обрада	1985–1991.
Рајко (Милоња) Бајић	Књижничар – матично одељење	1986–2012.
Драган (Живојин) Радуловић	Правник – руководилац одељења	1986–1987.
Споменка (Владимир) Зрнић	Књижничар – одељење периодике	1986–1987.
Љиљана Р. (Драгомир) Томашић	Библиотекар – одељење обраде	1986–1994.
Надежда (Михајло) Андрејић	Спремачица	1986–1987.
Славица (Обрад) Гароња	Библиотекар – библиографско одељење	1986–1991.
Нина (Сергије) Димитријевић	Библиотекар – библиографско одељење	1986–2009.
Миланка (Богољуб) Пижурица	Књиговођа-економ – рачуноводство	1987–2025.
Бисерка (Никола) Милутиновић	Књижничар – циркулација	1987–1992.
Љубица (Божидар) Анђелковић	Књижничар – циркулација	1987–2005.
Марија (Михајло) Миленковић	Економиста – руководилац рачуноводства	1987–1998.
Оливера (Чедомир) Илић	Правник руководилац одељења општих послова	1987–1991.
др Александра (Мирослав) Павловић	Библиотекар саветник – информације	1987–

Александра (Константин) Поповић	Библиотекар саветник – информације	1988–2022.
др Дејан (Владимир) Ајдачић	Библиотекар саветник – в. д. управника	1988–2019.
Љиљана (Глигорије) Станковић	Библиотекар саветник – библиографско одељење	1988–2021.
Слободан (Новак) Милојковић	Библиотекар – обрада	1989–1993.
Наташа (Слободан) Васиљевић	Библиотекар саветник – руководилац одељења набавке	1989–
Анкица (Радомир) Трунић	Дактилограф – одељење обраде	1989–1991.
Цвета (Костадин) Костов	Библиотекар саветник – набавка	1989–
Љубица (Божидар) Анђелковић	Књижничар – циркулација	1990–2005.
Иван (Мирко) Гађански	Управник библиотеке	1990–1999.
Даниела (Рада) Николић	Књиговођа аналитике – рачуноводство	1990–1991.
Милена (Милан) Милинковић	Самостални књижничар – циркулација	1990–2011.
Слађана (Андрија) Радосављевић	Спремачица	1990–1994.
Татјана (Радисав) Костић	Библиотекар – циркулација	1991–2021.*
Светлана (Душан) Младеновић	Виши књижничар – циркулација	1991–2006.
Гордана Б. (Милан) Поповић	Руководилац матичног одељења	1991–1999.

Александар (Владимир) Геџ	Секретар Библиотеке	1991–2019.
Сњежана (Драган) Фурунџић	Библиотекар – циркулација	1991–
Блаженка (Илија) Шимуновић	Књиговођа – рачуноводство	1991–1996.
Дубравка (Драгољуб) Милошевић	Библиотекар – набавка	1991–
Љиљана (Добросав) Цветковић	Спремачица	1991–2022.
Александар (Борђе) Маринковић	Библиотекар – матично одељење	1991–2002.
Сања Л. (Филип) Аћимовић	Библиотекар – периодика	1992–2001.
Вука (Петар) Јеремић	Библиотекар саветник – набавка	1992–
Милош (Лабуд) Недовић	Библиотекар – обрада	1992–1998.
Синиша (Драгиша) Живковић	Библиотекар – информације	1992–1995.
мр Весна (Дане) Жупан	Библиотекар информатор саветник – обрада	1992–
Јованка (Љиљана) Пољак	Библиотекар – периодика	1992–
Мирјана (Петар) Цветковић	Књижничар – циркулација	1992–1994.
Љиљана (Јордан) Крстић	Економиста – руководилац одељења е-ф. послова	1993–
Велика (Александар) Милић	Спремачица	1993–2021.
Ивана (Невен) Влак	Библиотекар – набавка	1993–1997.
мр Гордана (Миодраг) Лазаревић	Библиотекар саветник – обрада	1993–
Ана (Јано) Томашикова	Спремачица	1993–1994.
Никола (Славијанка) Мишић	Књижничар – циркулација	1993–1995.
Дејан (Милорад) Стојиљковић	Библиотекар – трезор	1993–2011.
Јулијана (Иштван) Бала	Виши књижничар – циркулација	1994–1997.
Јасмина (Иван) Пауновић	Библиотекар – информације	1994–2001.
Србислава (Драгутин) Шаховић Мишић	Библиотекар – информације	1994–
Оливера (Димитар) Иванова	Библиотекар – периодика	1994–
Милена (Ратко) Матић	Руководилац матичног одељења	1994–2005.
Јелена (Слободан) Јовановић	Књижничар – матично одељење	1994–1995.
Милица (Владимир) Јовановић	Књижничар – циркулације	1995–1995.
Јасна (Ружа) Чанковић	Библиотекар саветник – обрада	1995–
Наташа (Милош) Крачуновић	Библиотекар – информације	1995–2000.

Иванка (Петар) Тончев	Библиотекар – обрада	1995–1998.
др Драгана (Небојша) Столић	Библиотекар саветник – руководилац центра за подршку докторским студијама	1995–
Милош (Радош) Лалић	Библиотекар – набавка	1995–2014.
Оља (Миодраг) Шарић	Гардеробер	1996–
Александар (Миласав) Апостоловић	Референт ТТ инсталација	1996–2014.
Марија (Ђуро) Дамјановић	Спремачица	1996–1998.
Снежана (Радојко) Курћубић	Књижничар – циркулација	1996–
Звездан (Вељко) Младеновић	Књижничар – циркулација	1996–1997.
Весна (Веселин) Шујица	Библиотекар саветник – конзерватор	1996–
Бранка (Милан) Ногић	Библиотекар саветник – обрада	1997–2013.
Слађана (Борђе) Мијајловић	Руководилац одељења правних и општинских послова	1997–
Анђелија М. (Братислав) Деметровић	Библиотекар саветник – обрада	1997–2005.
Драгана (Јован) Михаиловић	Библиотекар саветник – набавка	1997–
др Наташа (Добривоје) Дакић	Библиотекар саветник – обрада	1997–
Софија (Милош) Којевић	Библиотекар саветник – обрада	1997–
Маја (Рајко) Ђорђевић	Библиотекар саветник – матично	1997–
др Татјана (Синиша) Брзуловић Станисављевић	Библиотекар саветник – начелник обраде	1997–
др Сања (Марко) Антонић	Библиотекар саветник – информације	1997–
Виолета (Милорад) Никић	Спремачица	1997–
Сања (Станимир) Калајџић	Спремачица	1997–
Љубица (Божо) Јовановић	Спремачица	1997–2005.
Снежана (Ђура) Давидовић	Економиста – руководилац одељења е-ф. послова	1997–2006.
Ружица (Ставрија) Петровић	Спремачица	1997–2019.
Оливера (Душан) Станковић	Књижничар – циркулација	1998–2006.
Сања (Иван) Козакевић	Библиотекар – народна књижевност	1998–2003.
Маријана (Душан) Здравковић	Књижничар – циркулација	1998–

Милутин (Драгутин) Шаховић	Библиотекар саветник – циркулација	1998–
Радован (Живота) Михаиловић	Књижничар – циркулација	1998–2001.
Гордана (Мирослав) Грбовић	Библиотекар – циркулација	1998–
Раде (Рајко) Башић	Библиотекар – матично	1998–1999.
Јелена (Бранко) Бурђулов	Библиотекар саветник – обрада	1998–
Сунчица (Дарка) Глишић	Библиотекар саветник – обрада	1998–
Синиша (Зоран) Љубић	Библиотекар – циркулација	1999–
Никола (Игор) Богдановски	Курир – возач	1999–2019.
Јелена (Бранимир) Ђукановић	Библиотекар – циркулација	1999–
Драгана (Зоран) Јанковић	Библиотекар – дигитализација	1999–
Милосав (Живадин) Ралић	Управник Библиотеке	2000–2001.
Дубравка (Петар) Симовић	Заменик управника	2000–2001.
Александар (Ратомир) Грбић	Књиговецац – циркулација	2000–
Драгомир (Љубомир) Вујић	Виши књижничар – Бирчанинова	2000–2021.*
Маја (Небојша) Тасић	Књиговођа	2001–2002.
Оја (Исак) Кринуловић	Библиотекар саветник – обрада	2001–
др Александра (Стеван) Тртовац	Библиотекар саветник – обрада	2001–
Валентина (Петар) Бабић	Библиотекар – информације	2001–2005.
Марија (Иван) Булатовић	Библиотекар саветник – матично одељење	2001–
Миле (Гаврило) Стијеповић	Библиотекар саветник – библиографско одељење	2001–
Жељко (Лазар) Павличевић	Референт благајне	2002–2003.
др Адам (Милорад) Софронијевић	Библиотекар саветник – заменик управника	2003–
Милош (Петар) Богдановски	Самостални књижничар – циркулација	2004–
Љиљана (Чедомир) Ђоковић	Гардеробер – општи послови	2004–2023.
Љиљана (Милан) Ранисављевић	Самостални књижничар – циркулација	2004–
Љубомир (Драгомир) Вујић	Библиотекар – циркулација	2004–
др Селман (Мехмед) Тртовац	Библиотекар – набавка	2004–2012.

Дејана (Данило) Каваја Станишић	Библиотекар саветник – информација	2005–
Вера (Борђије) Ракић	Библиотекар – набавка	2005–2006.
Давор (Славољуб) Петровић	Библиотекар – обрада	2005–2007.
Александар (Томислав) Радојичић	Библиотекар – циркулација	2005–
Нада (Драгослав) Радоњић	Спремачица	2005–2021.*
Санда С. (Јован) Стојадиновић	Спремачица	2005–2010.
Жања (Драгољуб) Петковић	Библиотекар – циркулација	2005–
Игор (Слободан) Живановић	Библиотекар саветник – информације	2005–
Весна (Мирослав) Јовичић	Књиговођа главне књиге – рачуноводство	2005–2017.
Силва (Мирсад) Феризовић	Библиотекар	2005–2006.
Сузана (Ратко) Антонијевић	Руководилац одељења е-ф. послова	2006–2012.
Миодраг () Гаћеша	Књижничар – циркулација	2007–2012.
Александар (Драгослав) Димић	Секретар Библиотеке	2007–2022.
Матеа (Милован) Милошевић	Виши библиотекар – центар за подршку докторским студијама	2008–
Немања (Јован) Жикић	Систем администратор	2008–
Петар (Александар) Маринчевски	Домар	2008–2014.
Милена (Миленко) Кресовић	Библиотекар – циркулација	2008–2010.
Емилија (Даница) Филиповић	Библиотекар – информације	2008–2025.
др Зоран (Драган) Бајин	Библиотекар – трезор	2009–2023.
Тамара (Зоран) Стошић	Библиотекар – информације	2009–2010.
Никола (Милан) Крсмановић	Библиотекар саветник – дигитализација	2010–
Сузана (Србољуб) Петровић	Библиотекар – циркулација	2010–
Катарина (Зоран) Петровић	Књижничар – циркулација	2011–2011.
др Јелена (Слободан) Гавриловић	Библиотекар саветник – обрада	2011–
Весна (Никола) Вуксан	Библиотекар саветник – информације	2012–2018.
Небојша () Контић	Гардеробер – копирање	2012–2013.

Наташа (Саво) Матовић	Библиотекар – уметнички центар	2012–
Никола (Мирољуб) Павловић	ИТ техничар	2012–2019.
Александар (Милош) Милошевић	ИТ техничар	2012–2018.
Дејана (Лидија) Угричић	Библиотекар – обрада	2012–2014.
Вукосав (Радован) Средојевић	ИТ техничар	2013–2019.
Бојан (Срећко) Николић	ИТ техничар	2013–2019.
др Василије (Каменко) Милновић	Виши библиотекар – центар за науку	2013–
Свјетлана (Милорад) Белић	Виши библиотекар – центар за издавачку делатност	2013–
др Милена (Небојша) Костић	Библиотекар – обрада	2014–2021.
Шејла (Харис) Џидић	Виши библиотекар – аустријска библиотека	2014–
Зоран (Љубомир) Мацура	Домар	2015–
Ивана (Радослав) Гавриловић	Библиотекар саветник – информације	2018–
Никола (Никола) Смоленски	ИТ техничар	2019–
Бобан (Славољуб) Радивојевић	ИТ техничар	2019–
Душан (Боривоје) Гавриловић	ИТ техничар	2021–
Амела (Сабедин) Салиховић	Гардеробер	2022–
Снежана (Ђорђе) Поповић	Књижничар – циркулација	2022–
Рамиза (Нухи) Шаини	Спремачица	2023–
Ернеса (Наит) Илијази	Спремачица	2023–
Светлана (Светислав) Перић	Спремачица	2023–
Владан (Радивоје) Чалија	В. д. секретара Библиотеке	2023–
Ненад (Богољуб) Ерић	Оператер у дигитализацији	2023–
Мина (Горан) Диздар	Библиотекар – центар за науку	2024–
Сабида (Нухи) Кајкуш	Спремачица	2024–
Јелена (Радојица) Максимовић	Књиговођа главне књиге	2025–
Александра (Мирослав) Арсић	Библиотекар – центар за науку	2025–2026.

Управници Библиотеке (1926–2026)

Урош Џонић (1926–1944)

Милица Продановић (1944–1961)

Иво Фрол (1961–1972)

Мирослав Пантић (1972–1974)

Станија Глигоријевић (1974–1990)

Иван Гађански (1990–1999)

Милосав Ралић (2000–2001)

Никола Марковић (2001–2002), в. д. управника

Дејан Ајдачић (2002–2003), в. д. управника

Богољуб Мазић (2005–2008) заменик управника са овлашћењима управника

Стела Филипи Матутиновић (2003–2004) в. д. управника

Стела Филипи Матутиновић (2009–2012)

Александар Јерков (2013–2025)

Александар Јерков (2026–), в. д. управника

Један од највећих, најтежих и најређих изазова српске историје је однос сећања и заорава. Прва стогодишњица Универзитетске библиотеке у Београду (1926–2026) добар је тренутак да се уз скромну прославу, у изванредно компликованим и тешким околностима, подсети на историју и будућност ове важне академске установе чије су оснивање замишљали и тражили тројица толико значајних људи као што су Павле Поповић, Веселин Чајкановић и Александар Белић.

Ова три велика професора обележили су најважније области научног истраживања књижевности, митологије, етнологије, лингвистике и филологије на Универзитету у Београду. Павле Поповић био је и први председник одбора Универзитетске библиотеке, а Александар Белић јој је поклатио своју изванредно богату библиотеку. Легат Павла Поповића је у семинарској библиотеци Катедре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима која је и сама део мреже универзитетских, високошколских и истраживачких библиотека на чијем је челу Универзитетска библиотека. Фондове Универзитетске библиотеке обогатиле су стотине угледних дародаваца. Међу легатима и личним библиотекама које се чувају као целине вредне памћења и проучавања су такве изузетности као што су легати Војислава Јовановића Марамбоа, који је заједно са књигама и архивом поклатио свој дом у Бирчаниновој улици – кућу и врт у центру града, Исидоре Секулић, чија је отмена соба украшена

сликарским делима светске вредности, стари грађански намештај архитекте Борђевића који је подизао Библиотеку и угледне професорске породице Булат, непроцењиво вредне књиге Јоце Вујића и чувена Ђоровићева збирка старих књига, личне библиотеке Пупина и Димитрија Митриновића, а одскора и Слободана Жуњића, Душана Батаковића и Александра Стефановића...⁵⁰

Изванредни академски људи нису жалили труда да подрже Универзитетску библиотеку ових сто година током којих је на њеном челу стајало неколико веома лепих имена. Тројица су ми нешто посебно значила и нека ми буде допуштено да их поменем. Рад првог управника Уроша Џонића, који је приредио толико изванредних издања савремених дела српских писаца, упознао сам док сам као гимназијалац из књижаре у књижару, од Калемегдана до Црвеног крста, сваке суботе ишао код баке на ручак. Издања која је он приредио за Народну просвету толико пута сам превртао у антикварницама. Шта све нисам први пут читао захваљујући његовом труду да се прибере и објави српско књижевно наслеђе. Други је стари госпар

и академик Мирослав Пантић, са којим сам помало ратовао док сам студирао. Испит је почео његовим коментаром о томе како сам вехементно тих дана писао о *Историји српске средњовековне књижевности Димитрија Бојдановића* (коју изузетно ценим) и умало није сасвим рђаво завршио, толико се нисмо разумели. Стари професор, рођен 1926. када и мој отац, и тај млади студент, књижевни критичар у чијој је глави зујало од теорија књижевности које стари академик није подносио, били су нека врста антипода, али само две године касније нико ме није тако здушно и са ведрином подржао на катедри, на којој сам тада већ био асистент-приправник, да одем на Фулбрајтову стипендију. Рекао је, цитирајући Држића, *Ко дома не сиди и не хаје шруга, / по свијетју шај види и научи свих чуда*. Свака даља расправа је замрла, а професори на мом предмету само су се погледали. Када смо се последњи пут срели, већ је једва корачао и знао је шта следи. Тако ме је лепо и са осмехом загрлио да се опростимо. Иначе ме је понекад звао Џерков и повремено умео да дода, тихо, ма те ваше теорије. Када сам прихватио

50 Библиотека Веселина Чајкановића стицајем приватних околности до нас није стигла, а оставштина овог великог човека завршила је у злочиначкој небризи са којом су срушени и раскопани његов дом, по свој прилици и са неким рукописима и даље у њему, па чак и његов гроб како би неко зарадио и на продаји гробног места. То ни роман књижевнице Лауре Барне (Пад клавира), ни сва настојања др Марије Шаровић из Института за књижевност и уметност, ни нас који смо их подржавали, није могао да спречи. Осим претње заорава, над нама стално лебди демон деструкције. Његов најгори облик је потирање самих себе. Увек када се радујемо ономе што смо створили и сачували ваља нам мислити и о томе.

позив групе универзитетских људи да се пријавим на конкурс за управника, прво сам помислио на њега. И у тој групи је, наравно, најенергичнија била Александра Вранеш, председница управног одбора Универзитетске библиотеке и декан Филолошког факултета, пријатељица и врсница из исте генерације студената српске књижевности која ми је уз сва друга добра поклонила и једног од наследника на катедри. Она је била посебно блиска старом академику. А Фулбрајтову стипендију, која ми је после једног чудесног лета у Оксфорду променила живот и нагнала на углавном узалудну замисао како не треба отићи на Харвард него правити Харвард, или Колеж д Франс, у Београду, добио сам из руке господина Ивана Гађанског, помало питорескног управника, који је преминуо само неки месец пре но што сам изабран и нисам био у прилици да га позовем на чај у Библиотеци – на који не би дошао у пењоару, као када се у време НАТО бомбардовања са породицом преселио у Универзитетску библиотеку, али би држао лулу десном руком и дуго намештао дуван у њој, као да слаже слојеве историје и грађе из којих ће заједно са дахом који

51 Ово су личне успомене па нећу помињати неке управнице ове Библиотеке које нисам упознао, а о којима сам толико слушао. Моје претходнике сам, нека и то буде поменуто, колико год сам лепше умео испратио у мировину, а Дејана Ајдачића, друга са студија и врло драгог пријатеља, професора у Кијеву, Лођу и сада Гађанског, видећу данас док ово пишем у подне – биће времена да се један другог, можда и комеморативно, присећамо и чувамо понеку тајну о којој господа не говоре ни у часовима исповести.

кроз њих проструји потећи неки мислен стих. Данас се неоправдано мало читају његови стихови који воде *Балканском улицом* и стижу до *Писама у нишија Ј. Сћ. Појовићу*, сланих Стерији. Сви ми идемо баш тамо, у то Стеријино *нишија из нишија*.⁵¹ Сад, да ли је све *зјрувано у нишија*, како величанствено подиже *Нагиробије самоме себи* парадоксални класик Стерија, или су све то наша мала ништа која се поваздан врте, врве, вреже и варкају, да их доскора више ни таквих не буде, ко то зна за живота? То се дознаје и осети најдубље када човек прође између грчких стубова на улазу у Универзитетску библиотеку, ако има академски закон у себи и академско небо пуно звезданих књига над собом. Циник у мени довикује – макар и као покровач знања и још више свега онога што никада нисмо и нећемо успети да знамо. Под њим смо утопљени, загрејани, као у Дисовом стиху који нико неће да прочита онако како пише: душе нису утопљене у води, већ им је топло под покровцем. Ако ништа друго, живот и свет то свакоме нуде, а оно што се по васцелом свету тражи, то се у књигама налази. Љубав нам *гође каг њојзи ѿове* вели у *Santa Maria della Salute* стих још

једног парадоксалног класика – знање нам дође када се књизи приђе, ако смем у овом часу и тако да се изразим, како иначе нисам писао не само зато што нас нико неће цитирати као што се по нама ништа неће ни звати, већ зато што су моје теорије, не оне које сам научио него оне које сам сам обликовао, биле нешто друго, и биле су за нека другачија времена.

У Универзитетску библиотеку сам дошао као студент, у јесен када сам свуд око себе и у себи осећао смисао свега и посебно проучавања књижевности. Из дана у дан седео сам у Одељењу периодике у које су тада стизали сви најзначајнији часописи. Једним оком сам читао старе свеске, а другим проверавао који је нови број часописа пристигао, и свет је већ био надхват руке. Ту сам, и током незаборавног лета у Оксфорду, припремио тематски број *Књижевне критике* (Савремена англо-америчка критика, март-април 1983). На тај избор англоамеричке критике сам прилично поносан. Не само за једног студента треће

52 Када је Џорџ Стајнер, професор у Женеву, где је био због воље свог оца да Хитлер не тријумфује толико да нема ниједног Стајнера у Европи, дочекан тријумфално у Оксфорду, била је потврђена оправданост мог избора овог позног представника тзв. либералне имагинације. Стари загребачки професори и шмекери Видан и Бекер, захваљујући којима са (а и овом избору англо-америчке критике) доцније добио Фулбрајта и наредног лета са Хартманом завршио тада чувену Школу теорије и критике, само су ми то приговорили. Данас им, са једнаким поштовањем, отписујем како сам био у праву, тада, у Универзитетској библиотеци. Данас бих другачије одабрао јер је Стајнеров оглед о питагорејском жанру (изворно објављен 1969, али сам га ја нашао у књизи објављеној десет година касније) велико откриће. Штета је да Дериди није имао у виду овај текст ни када је писао о закону жанра, ни када је последњих година живота помишљао да треба да добије Нобелову награду за књижевност.

године, каже то сада стари професор на гласу по својој строгости о којој се развијају легенде (али се никада, за више од четрдесет година, ниједан студент на њега није пожалио, иако се дословно сваки помучио да положи испит), било је то мало ремек-дело одабира. Ту су били Стенли Фиш, Ерик Хирш, Џонатан Калер и Џорџ Стајнер,⁵² за које се знало, али и Хејден Вајт, Ихаб Хасан, Џефри Хартман и Едварда Саид који тада нису били тако познати код нас, иако је Саид већ објавио Оријентализам. Надам се да ће добра стара Универзитетска библиотека довека бити такав подстицај сваком студенту и истраживачу који у њу уђе.

Толико сам се током ових мојих година са њом здружио и саживео да ће скори одлазак у пензију бити више од трансформације једног стоика, којих је било повише у мом критичарском, уредничком, професорском и управничком животу. Уосталом, био сам такође епикурејац и циник, уверен у постничеовски ведри nihilizam и то да оно што се добрим не учини то се злом не направи, што би

баш данас, у овом туробном времену у којем живимо, у сенци ратних разарања и политичког насиља, вредело имати на уму. Градите бољи свет, млади људи, овај који смо вам оставили није богзна какав.

Више је никакав упркос материјалним и технолошким добрима. Далеко сам од Хајдегерове помисли да би нас само *боі* могао спасити, а Марксова *филозофија беде* ми никада није била блиска, иако јесте захтев да се свет промени, само тако слабо и јадно изведен. Читао сам Дериду и Фукоа који су обележили једну велику епоху, али нису видели куда даље. То се не назире ни у Деридиној изванредној, последњој великој херменеутичкој расправи о тајни између Аврама и Исака на гори Морији. Са њом је, некада давно, уз Кјеркегора, о којем сам одржао своје прво предавање као ђак Десете гимназије, све почињало. Немилосни *дар смрти* је и коначна граница *херменеусије*. (Овај појам и термин су мој мали прилог постхерменеутици.)

Истраживао сам постмодерно доба опијено енциклопедијама и библиотекама,

⁵³ Можда се неко запитао над насловом ове скромне монографије, која онако како то припада свим данас запосленима у њој и свима којих се сада сећамо, прати наша настојања, где је ту име „Светозар Марковић“. Оно је, међутим, о стогодишњици овог значајног историјског човека додељено Библиотеци, као да је библиотека ту да се увећа његова прослава. Ја сам левичар и идеја слободе, солидарности и равноправности у мени је у свом левичарском облику много мање пропала но сама левица данас, па ми сам Светозар Марковић нимало не смета, али нисам ниједнога часа одобравао ово октронсано преименовање. Зато је о стогодишњици Универзитетске

па је правично да сам се и обибблиотекарио. Проучавао сам изневерене идеале просвећености, до којих држим и који су у темељу библиотека, да ћемо знањем освојити свет и човека учинити бољим бићем. И то доба је сада за нама

а пред нама опасност одузимања човека човеку. Бедем против таквог исхода расула западне цивилизације су уређено знање на универзитету и библиотеке у којима је оно похрањено. То знање уређено је у Александријској библиотеци захваљујући Калимаху, много пре него у Даламберовој и Дидроовој енциклопедији. Када архив, најстарији облик библиотеке у време демократског заснивања полиса, нарасте до библиотеке, свет себи отвара бољу перспективу коју библиотеке и данас чувају.

Важна је слика академског добра, хуманистичког заједништва и разумевања за друге људе, баш такве какви су, људи побогу, то бих да истакнем у завршној речи када славимо сто академских лета и нови век који је пред Универзитетском библиотеком.⁵³ Гледали смо у будућност

и настојали да развијемо највише облике академског библиотекарства и да идемо, а за наше прилике ми нисмо мали иако смо у свету незнатни, колико се највише могло укорак са светом. Ми јесмо у свету и треба увек и у свему да настојимо да будемо као они који су у том свету најбољи, а не да ропски трпимо па чак и негујемо политичку заосталост и друштвену оскудност. Оне су нужне када смо академски осујећени или осакаћени, и када се на кварењу и уништавању ради свом балканском силином.

Чували смо и тихо развијали ову лепу стару Библиотеку колико смо највише могли. Биле су то све у свему добре године академског живота у њој. И мојој драгој Библиотеци и овом колективу, који ме је тако лепо подржао, захвалан сам. Док Бенјамин потресно пише о томе како распакује своју библиотеку, а он који је истину увек налазио у библиотеци, ја полако пакујем своју библиотеку и преносим је овде кутију по кутију, сетно се растајући од књига са којима сам живео и радосно их предајући некоме ко ће их можда понекад отворити упркос свим чудима технике. Док буде књига биће и добрих, умних а душевних људи, како каже Андрићев јунак, што би требало

библиотеке у Београду ред да јој се врати њено старо име, а због њене улоге централне и матичне универзитетске библиотеке дода и прикладно подиме, а да се успомена на Светозара Марковића долично на јесен обележи и његова биста придружи Димитрију Туцовићу, где јој је и место.

да важи и обратно. Док не пођемо до Јорика, како каже јунак Црњанског, а њих двојица су стубови мог књижевног века и најбоље што је он дао, нека нас са књигама. И нека и овог предугог текста уместо којег сам могао и да напишем само једну кратку реченицу:

Био сам
проф. др Александар Јерков
управник Универзитетске библиотеке
(2012–2026)

Аутори прилога

(азбучно)

Александар Јерков, Александра Павловић,
Александра Тртовац, Василије Милновић,
Весна Жупан, Весна Шујица, Вука Јеремић,
Гордана Лазаревић, Дејана Каваја Станишић,
Драгана Јанковић, Драгана Михаиловић,
Драгана Столић, Игор Живановић, Јасна Чанковић,
Јелена Андоновски, Јелена Ђурђулов,
Јованка Пољак, Маја Ђорђевић,
Марија Булатовић, Миле Стијеповић,
Наташа Васиљевић, Наташа Дакић,
Наташа Матовић, Оја Кринуловић, Сања Антонић,
Светлана Пуцаревић, Свјетлана Ђелић,
Селман Тртовац, Слађана Мијајловић,
Сњежана Фурунџић, Србислава Шаховић-Мишић,
Татјана Брзуловић Станисављевић, Шејла Џидић

Технички сарадници

Драгана Јанковић, Ненад Ерић

Аутор фотографског материјала

осим фотографија из архиве библиотеке
Наташа Матовић

Организациони тим прославе јубилеја Век Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ (азбучно)

Александра Арсић, Александра Тртовац, Бобан Радивојевић,
Весна Шујица, Владан Чалија, Дејана Каваја Станишић,
Драгана Јанковић, Драгана Михаиловић, Драгана Столић,
Душан Гавриловић, Марија Булатовић, Матеа Милошевић,
Миле Стијеповић, Мина Диздар, Наташа Дакић,
Наташа Матовић, Ненад Ерић, Никола Крсмановић,
Оја Кринуловић, Сања Антонић, Светлана Пуцаревић,
Свјетлана Ђелић, Слађана Мијајловић,
Татјана Брзуловић Станисављевић, Шејла Џидић

| Садржај

УВОДНА РЕЧ	5
Историјски осврт	9
Дигитална трансформација библиотечког пословања	19
Аутоматизација и узајамна каталогизација	19
Дигитални репозиторијуми и отворени приступ	20
Дигитализација и развој претраживих збирки	22
Приступ електронским научним изворима.....	23
ПУТ КЊИГЕ:	
ОСНОВНА ДЕЛАТНОСТ.....	27
Набавка и обогаћивање библиотечког фонда.....	29
Одељење за обраду библиотечког материјала	36
Хронологија промена у раду Одељења у последњих 25 година.....	37
Одељење фондова – монографских и серијских публикација и посебне библиотеке за народну књижевност.....	49
Одељење периодике: очување кључних функција у новој организационој структури.....	55
Одељење за народну књижевност: Легат Војислава Јовановића Марамбоа	58
Одељење реткости	62
Центар за конзервацију и рестаурацију	66
Одељење за научне информације и едукацију.....	70
Одељење за каталожке информације, рефералну делатност, међубиблиотечку позајмицу и снабдевање научним документима	75
Одељење за матичну делатност	80
Центар за дигитализацију, развој и одржавање библиотечког система.....	84

Ликовни програми и издавачка делатност	97
Оснивање уметничког центра и данашње активности.....	97
Издавачка делатност: стварање и трајање.....	104
Докторске дисертације и докторске студије	111
Центар за науку, иновације и имплементацију	121
Активности Универзитетске библиотеке	125
Научно-културни програми	125
Циклуси.....	125
Образовна, наставна и научна делатност	141
Акредитовани семинари.....	142
Библиотека у националним и међународним токовима	149
Домаћа тела и сарадња.....	149
Домаћи пројекти у државним и градским оквирима	156
Међународна сарадња	166
Сарадња са међународним стручним организацијама.....	176
Међународни пројекти: стратешки оквир деловања у 21. веку	178
Библиотеку чине људи (1926–2026)	184
Реч за крај.....	198

Издавачи

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“
Космос издаваштво

За издаваче

Проф. др Александар Јерков
Јован Уљаревић

Уредник издања и редакџор

Свјетлана Ђелић

Уређивачки одбор

Др Александра Трговац, Драгана Михаиловић
Јелена Ђурђулов, Др Наташа Дакић
Оја Кринуловић, Др Татјана Брзуловић Станисављевић

Рецензенти

Др Драгана Милуновић

Ликовно-графичко обликовање и фотографије

Наташа Матовић

Штампа

Кућа штампе плус

Штампање ове књиге помогао је Аустријски културни форум.

ВЕК Универзитетске библиотеке у Београду : поглед у нови миленијум / [уредник издања и редактор Свјетлана Ђелић] ; [уређивачки одбор Александра Трговац ... и др.] ; [фотографије Наташа Матовић]. - Београд : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ : Космос издаваштво, 2026 (Београд : Кућа штампе плус). - 208 стр. : илустр. ; 26 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Београду, Универзитетска библиотека "Светозар Марковић". - Текст штампан двостубачно. - Тираж 500. - Стр. 198-203: Реч за крај / Александар Јерков. - Напомене и библиографске референце уз текст.

ISBN 978-86-7301-237-7 (УБСМ)

а) Универзитетска библиотека «Светозар Марковић» (Београд) -- 1926–2026
027.7(497.11)1926/2026»

COBISS.SR-ID 193130505